

РЕПУБЛИКА СРБИЈА
МИНИСТАРСТВО ПРОСВЕТЕ, НАУКЕ И ТЕХНОЛОШКОГ РАЗВОЈА
ЗАВОД ЗА УНАПРЕЂИВАЊЕ ОБРАЗОВАЊА И ВАСПИТАЊА

ФинПис
ЗНАМ ДА ЗНАМ!

ФинПис

ПРИРУЧНИК ЗА УЧИТЕЉЕ

Мр Мирјана Илић • Никола Варагић • Дарко Јованетић • Љиљана Новковић

ФинПис

ПРИРУЧНИК ЗА УЧИТЕЉЕ

Пилот-пројекат „Укључивање финансијског описмењавања у систем образовања и васпитања Републике Србије“ (ФинПис)

Аутор и координатор пилот-пројекта: др Гордана Степић
Супервизор пилот-пројекта: Весна Недељковић

Београд, 2018.

РЕПУБЛИКА СРБИЈА
МИНИСТАРСТВО ПРОСВЕТЕ,
НАУКЕ И ТЕХНОЛОШКОГ РАЗВОЈА

ЗАВОД ЗА УНАПРЕЂИВАЊЕ
ОБРАЗОВАЊА И ВАСПИТАЊА

Издавачи

Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије
Београд, Немањина 22–24 · www.mpn.gov.rs

Завод за унапређивање образовања и васпитања
Београд, Фабрисова 10 · www.zuov.gov.rs

За издаваче

Младен Шарчевић, министар просвете, науке и технолошког развоја
Мр Златко Грушановић, директор Завода за унапређивање образовања и васпитања

Ауторски тим Удружења „Одговорно живљење”

Мр Мирјана Илић, руководилац Ауторског тима
Никола Варагић
Дарко Јованетић
Љиљана Новковић

Рецензенти

Проф. др Десанка Радуновић
Проф. др Драгица Павловић Бабић

Супервизори дела пилот-пројекта „Укључивање финансијској описмењавања у систем образовања и васпитања Републике Србије” (ФинПис): први и други циклус основног образовања и васпитања (I–VIII разред основне школе)

Оливера Тодоровић, Завод за унапређивање образовања и васпитања
Весна Картал, Завод за вредновање квалитета образовања и васпитања

Лектори и коректори

Наташа Ивановић
Иван Савић
Гордана Стаменковић

Прелом текста

Горан Лончар / СГС

Тираж

25 примерака

Штампа

Скрипта интернационал

Приручник је доступан у електронској форми на <http://finpis.mi.sanu.ac.rs/> и <https://efinpis.rs/> званичним порталима пилот-пројекта, као и на сајту партнера у реализацији пилот-пројекта: <https://www.odgovornozivljenje.org.rs>

ИСБН: 978-86-87137-69-1
Београд, 2018.

Приручник је својина Министарства просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије и добро је од јавног значаја.

*Партнерску подршку иилош-пројекту
јружила је компанија VISA.*

Ставови и мишљења изнети у Приручнику
не одражавају нужно ставове компаније VISA

Сви термини који се користе у Приручнику у
граматичком мушком роду подразумевају мушки
и женски пол особа на које се односе.

САДРЖАЈ

УВОД	5
Појам и значај финансијске писмености	5
Финансијска писменост и међународна заједница	7
Развој финансијске писмености у другим школским системима	11
ФИНАНСИЈСКА ПИСМЕНОСТ У СИСТЕМУ ОБРАЗОВАЊА И ВАСПИТАЊА У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ	13
Досадашње иницијативе за увођење финансијске писмености у систем образовања и васпитања Републике Србије	14
Финансијска писменост као део нормативно-програмског оквира система образовања и васпитања Републике Србије	16
ПРЕДЛОГ МОДЕЛА ЗА УКЉУЧИВАЊЕ ФИНАНСИЈСКЕ ПИСМЕНОСТИ У ПРОГРАМЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА	17
ФИНАНСИЈСКА ПИСМЕНОСТ У НАСТАВИ	23
Полазишта финансијске писмености у настави	24
Смернице за укључивање образовања за финансијску писменост у наставне и ваннаставне активности	26
Развој финансијске писмености кроз пројектни приступ учењу	27
ТЕКСТОВИ КОЈИ СЕ ОДНОСЕ НА ОБЛАСТ ФИНАНСИЈСКЕ ПИСМЕНОСТИ У ПРВОМ ЦИКЛУСУ ОБАВЕЗНОГ ОБРАЗОВАЊА	29
ПОТРЕБЕ И ЖЕЉЕ	31
НОВАЦ	43
ПРИМАЊА	59
БУЏЕТ	67
ШТЕДЊА И ОСИГУРАЊЕ	77
ПРЕПОРУКЕ ЗА УЧИТЕЉЕ	93
РЕЧНИК ТЕРМИНА У ОБЛАСТИ ФИНАНСИЈСКЕ ПИСМЕНОСТИ	95
ЛИТЕРАТУРА	107
ПРИЛОЗИ	109

Појам и значај финансијске писмености

Савремено друштво данас је суочено с многобројним изазовима који захтевају брзе реакције и одговоре. У том смислу, ни финансијска област није изузетак, она се динамично развија, тако да оно што је важило јуче, данас више не важи. Због тога што је неопходно да компетенције које се развијају у школи одговарају потребама времена у којем деца одрастају и у којем ће живети, финансијско описмењавање ученика у школи је неизоставно.

Готово свакодневно слушамо или читамо како је нека светски позната личност банкротирала, како су неке због дугова одузели имовину, о томе како „пара никад нема довољно“. Као одговорно друштво, треба да се запитамо да ли ће од садашњих ђака настајати нове генерације дужника, или ће се, напротив, са финансијама сналазити боље него ми. Имамо право да верујемо и обавезу да радимо на томе да садашњи ђаци сутра буду финансијски писменији од својих родитеља.

Шта је финансијска писменост?

Дефиниција има више. Финансијску писменост можемо посматрати као скуп компетенција (знања, вештина, вредносних ставова) које ће појединцу омогућити активну, одговорну улогу у друштву и лакше сналажење на тржишту финансија и уопште у савременом друштву. Финансијску писменост можемо још да дефинишемо као способност доношења одговорних финансијских одлука у стварном животу.

Шта је финансијско тржиште?

Унајкраће речено, то су сва она физичка и виртуелна места на којима се обављају било какве финансијске трансакције – у готовини или преко рачуна. Познавање правила и законитости који владају на финансијском тржишту може нам умногоме олакшати свакодневни живот и планирање будућности. Благовремено упознавање с достигнућима нових технологија омогућиће нам да будемо у току с динамичним променама у окружењу.

Зашто финансијска писменост?

Пре само двадесетак година платне картице смо виђали углавном на филму. Како бисмо платили текуће обавезе морали смо да стојимо у непрегледном реду. Готов новац се подизао у банкама и у пошти, на благајнама предузећа, а најчешћа могућност плаћања робе на више рата били су тзв. чекови. Развој технологије донео је велике промене и на финансијском

тржишту, које постаје све глобалније. Данас је могуће готово све дневне обавезе плаћати без готовине. Из удобности свога дома, осим што можемо наручити доставу хране, можемо се побринути за авионске карте, чак подићи и мањи кредит. Помоћу паметних телефона наручујемо робу из иностранства, градски превоз плаћамо СМС порукама, електронском поштом нас обавештавају о свим могућим попустима, новац с банкомата дижемо кад год пожелимо (наравно, под условом да га на рачуну имамо довољно).

У нашим медијима свакодневно имамо прилику да слушамо економске термине, који ученицима основних и средњих школа најчешће звуче као страни језик. Иако се ситуација постепено поправља, финансијска писменост у Србији спомиње се тек последњих неколико година, а млади и даље траже финансијске савете тек кад се суоче с проблемима везаним за њихов лични буџет.

Да би се ово закаснило и неформално образовање избегло, потребно је још у млађим разредима почети са учењем о томе како се новац троши и штеди, као и са упознавањем са основама финансијских услуга и производа. Од 2014. године више од педесет земаља развило је и имплементирало националне стратегије за финансијско описмењавање.

Елементарна финансијска писменост представља кључ за доношење рационалних одлука у области финансија. Финансијску писменост не смемо мешати с пуким зарађивањем новца, јер, ако неко није савладао потребна знања за управљање личним финансијама, врло лако може упасти у велике финансијске проблеме. Све финансијске одлуке носе са собом и велику личну одговорност. Требало би да сви, знатно пре пунолетства, почну са учењем како одговорно управљати личним финансијама и кућним буџетом и шта значи бити одговоран потрошач.

Финансијско образовање је непрекидан процес, који траје читавог живота. Свет око нас непрестано се мења, а нови друштвени контексти и непрестане новине на финансијском тржишту захтевају од нас другачије вештине и знања од оних који су били потребни нашим родитељима. Како финансије веома често представљају и извор других проблема, активан приступ финансијском описмењавању омогућиће ученицима да схвате важност доношења одлука, науче да планирају, науче да своје одлуке аргументују, развијају критичко мишљење, али и еколошку свест.

Са новцем се срећемо од раног детињства, али се о њему ништа не учи током школовања. Финансијска писменост као компетенција није до сада била препозната у нашем образовном систему. Стога ни учитељи ову компетенцију нису развијали код ученика. Циљ овог приручника је да се учитељи упознају са финансијском писменошћу, њеним значајем и последицама по једну државу уколико њени становници нису довољно финансијски

писмени, односно ако се не понашају рационално при доношењу финансијских одлука. Намена овог приручника јесте да укаже учитељима на могућности за рад на развијању финансијске писмености ученика.

Финансијски писмено само 38% грађана Србије

Према истраживању које је у 140 земаља спровела агенција „Standard & Poor’s” (S&P), 38% одраслих становника Србије финансијски је писмено. Поређења ради, у Данској, која је на врху лествице, такву врсту писмености поседује 71% становника. На простору бивше Југославије, финансијски најписменији су Црногорци, њих 48%, у Словенији и Хрватској је 44% одраслих особа финансијски писмено, у Босни и Херцеговини 27%, у Македонији 21%, а на Косову 20%.

Од земаља у нашем окружењу Мађарска има највећи број финансијски писмених особа – 54%, следе Грчка са 45%, Бугарска са 35%, Румунија са 22%, док се Албанија, са 14% финансијски писмених особа, налази на дну лествице 140 земаља света. Истраживање је показало да финансијска писменост становника не зависи од снаге економије, па је тако у Јапану проценат финансијски писмених 43%, у Јужној Кореји 33%, у Кини 28%, у Индији 24%. Финансијски најписменији су становници скандинавских земаља. У Данској, Норвешкој и Шведској је 71% одраслог становништва финансијски писмено, а у Финској 63%. Од осталих земаља финансијски су најписменији Британци, њих 67%, а на другом месту је Немачка са 66%, следе Аустралија са 64%, Холандија са 63%, Нови Зеланд са 61%, САД и Швајцарска са по 57%, Француска са 52%. Од економија у развоју финансијски су најписменији становници Јужноафричке Републике са 42%, Русије са 38%, Бразила са 35%. Финансијска писменост је најнижа у Јемену са 13%, затим у Албанији, Авганистану, Анголи, Сомалији и Таџикистану.

S&P наводи да је на глобалном нивоу 35% мушкараца финансијски писмено, док је тај број код жена мањи и износи 30%. Појмови „инфлација” и „камата” били су разумљиви већини анкетираних, док је веома мали број испитаника разумео значење појма „диверсификација ризика”, каже се у извештају „Standard & Poor’s”.

(Извор: интернет страница Бизнис и финансије, www.bif.rs)

Финансијска писменост и међународна заједница

Како је све почело?

Организација за економску сарадњу и развој – ОЕЦД (Organisation for Economical Cooperation and Development) основана је шездесетих година двадесетог века и организована је по принципу чланства земаља које су оријентисане на тржишну привреду. Организација броји 34 земље чланице и сарађује с преко 70 других земаља, промовишући економски раст, просперитет и одрживи развој. У основне циљеве ОЕЦД-а убрајају се: подршка економском расту, раст запослености, подизање животног стандарда, одржавање финан-

сијске стабилности, помоћ економском развоју других земаља и допринос порасту светске трговине.

Пројекат финансијског образовања у ОЕЦД-у

Пројекат финансијског образовања у оквиру ОЕЦД-а започет је још 2003. године, као реакција земаља чланица на негативне последице ниске финансијске писмености грађана. Економска криза, која је уследила 2008. године, значајно је утицала на ставове представника ОЕЦД-а у погледу неопходности финансијског образовања грађана, које се од тада не третира само као скуп знања потребних за живот, већ и фактор на коме се темељи укупна финансијска стабилност.

Конкретни кораци у циљу што успешнијег финансијског образовања учињени су 2008. године стварањем *Међународне мреже за финансијско образовање (International Network on Financial Education – INFE)*, чији основи циљ јесте управо подизање свести на глобалном нивоу о значају и важности финансијског образовања, као и подршка државама чланицама у стварању националних стратегија финансијског образовања и васпитања. Још 2008. године ОЕЦД је створио међународни интернет портал за финансијско образовање (*International Gateway for Financial Education – IGFE*), који представља прву међународну базу података за финансијско образовање. Ова база садржи више од 120 програма финансијског образовања у више од 70 земаља света и функционише као међународни информациони центар у овој области (www.financial-education.org).

Дефиниција финансијског образовања у ОЕЦД-у

Организација за економску сарадњу и развој формулисала је широко прихваћену дефиницију финансијског образовања:

Финансијско образовање представља процес у којем корисници финансијских услуга/инвеститори унапређују своје разумевање финансијских производа, њиховој концепцији и ризика који ти производи носе, затим, уз помоћ добијених информација, инструкција и/или савета развијају вештине и способности да препознају и разумеју финансијски ризик, као и да на основу тих информација доносе одговарајуће одлуке, али и да су уознајни са тим где да затраже помоћ или да предузму све кораке у циљу унапређења своје финансијске писмености.

Премда финансијска криза која је 2008. године потресла Европу и свет не потиче само из једног узрока, финансијска (не)писменост свакако је одиграла своју улогу. Несумњиво је да највећи део одговорности за кризу сnose неприхватљиви потези финансијских институција и слаб надзор регулаторних тела, али олако упуштање становништва у ризичне

подухвате, с често несагледивим последицама по њих саме, представља јасан показатељ слабе финансијске писмености.

ОЕЦД је још 2005. године објавио публикацију *Унапређење финансијске писмености*¹, у којој је показано да чак и у најбогатијим земљама света грађани нису довољно упознати с основним финансијским производима на тржишту. Истовремено, организација је идентификовала неколико основних разлога због којих је у савременом свету неопходно финансијско образовање.

На првом месту, то је растући степен ризика по финансијски бољитак који се преноси на појединце и домаћинства, потом софистицираност финансијског система и с њим спојене несигурности и, на крају, веома ниска финансијска писменост у већини земаља.

Основне препоруке ОЕЦД-а за финансијско образовање у школама

Препоруке ОЕЦД-а за имплементацију финансијског образовања у школама² настале су као резултат праћења праксе у школама земаља које су у том смислу најнапредније.

¹ Improving Financial Literacy Analysis of Issues and Policies: Analysis of Issues and Policies, December, 2005.

² Recommendation on Principles and Good Practices for Financial Education and Awareness; Recommendation of the Council, July 2005.

Препоруке ОЕЦД-а за финансијско образовање у школама

- Финансијско образовање у школама требало би да **буде саставни део координиране државне стратегије**. Ова стратегија подразумева јасно одређене координаторе у образовању, а то су влада, одговарајуће министарство и сл., који су уједно и гаранти имплементације финансијског образовања и васпитања у школски систем. Истовремено се подразумева сарадња координатора и педагога.
- Неопходно је установити **оквир који утврђује циљеве, изворе (наставна средства и помагала) и приступ настави** који укључује садржаје и очекиване исходе. Основно постигнуће финансијског образовања не би требало да буде оријентација у чињеничној проблематици, већ способност формирања вредносних судова и ставова.
- Претпоставка за покретање пројеката јесу обезбеђени **финансијски услови**.
- Финансијско образовање требало би да буде **обавезно и да покрива читав процес школовања**, од предшколског узраста до краја средње школе.
- Финансијска писменост требало би да буде **самосталан наставни предмет или да буде интегрисана у традиционалне предмете**, као што су нпр. Математика или Грађанско васпитање.
- Посебну пажњу треба посветити учитељима, како би усвојили додатна знања и стекли сигурност у овој релативно сложеној и широкој области. **Семинари** посвећени овој теми морали би да потенцирају важност и неопходност финансијског образовања, затим да препоруче методе, укључујући и наставна средства и помагала за одговарајући степен школског образовања. С обзиром на то да су финансијски производи и финансијско тржиште у непрекидном развоју, јавља се потреба да учитељи стекну основна знања о овој материји, али и да их развијају у форми целоживотног образовања.
- **Укључивање спољних сарадника** – стручњака из финансијских институција – настави може донети низ практичних аспеката. Настава се на тај начин актуелизује, што може позитивно утицати на повећање заинтересованости код ученика. С друге стране, треба осигурати да асистенција у настави не постане платформа за пропагирање одређених финансијских производа, нити да даје препоруке за одређени тип понашања на тржишту финансија (коришћење кредитних картица, потрошачких кредита, специфичних инвестиционих или осигуравајућих продуката). С методичког становишта би, из тог разлога, настави увек требало да присуствује одговарајући педагог.
- Постигнућа ученика требало би проверавати **методом тестова или испита** с одговарајућим завршним сведочанством или сертификатом.
- Финансијско образовање треба **промовисати посредством најразличитијих пројеката и такмичења**.

Развој финансијске писмености у напредним школским системима

Како *џо раге друи*?

У већини европских земаља финансијско описмењавање остварује се кроз релативно нов наставни предмет, који је у школске системе појединих земаља уведен у последњих десет година. У неким земљама у свету, као што су Јапан, Холандија или Јужна Кореја, то је учињено још раније. Тај предмет се у већини земаља изучава у основној и средњој школи, с тим што у Америци, Великој Британији или Аустралији прва знања у овом смислу деца добијају још у предшколском узрасту.

Као самосталан наставни предмет, кроз који се остварује финансијско описмењавање ученика, финансијска писменост заступљена је само у неколико земаља, док је у осталим интегрисана у садржаје предмета као што су Математика, Рачуноводство, Социологија и сл. Самостални уџбеници за овај предмет углавном не постоје, а основне изворе наставног материјала за учитеље представљају приручници, материјали с интернета, дидактичке игре, презентације, семинари и конференције – дакле, све оно што се на ову тему у одређеној земљи објављује или организује.

У Холандији се ови садржаји у школама изучавају још од осамдесетих година двадесетог века. Главни координатор је њихово министарство просвете, које одређује садржаје у односу на циклус образовања, док школе самостално одређују дужину трајања наставе и потребне материјале. Наставне материјале потом обезбеђују разна потрошачка удружења, друге непрофитне организације, али и регионалне институције и банке.

У Енглеској овај предмет није обавезан. Министарство просвете истиче потребу финансијског описмењавања још од пете године живота, а настава се остварује кроз предмет *Лично, социјално и здравствено образовање* (Personal, Social and Health Education – PSHE).

У Сједињеним Америчким Државама (САД) финансијско образовање интегрисано је у основе школског образовања и васпитања. Свака појединачна америчка држава одређује обим и садржај наставе – на државном нивоу је прописано да су школе у обавези да својим учитељима обезбеде једносеместрални курс из финансијског образовања с основним стандардима, на којем им се предочавају упутства за стварање сопствених наставних планова. Године 2008. установљен је и саветодавни орган председника САД за финансијско образовање, јер су узроци економске кризе једним делом приписани и недовољној финансијској писмености Американаца.

**ФИНАНСИЈСКА ПИСМЕНОСТ
У СИСТЕМУ ОБРАЗОВАЊА
И ВАСПИТАЊА
У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ**

ФИНАНСИЈСКА ПИСМЕНОСТ У СИСТЕМУ ОБРАЗОВАЊА И ВАСПИТАЊА У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ

Досадашње иницијативе за увођење финансијске писмености у систем образовања и васпитања Републике Србије

Сви најважнији аспекти промена које се на глобалном плану појављују као последица текуће информационе и технолошке револуције јасно се уочавају и у нашем домаћем окружењу. Код нас су се, као и у неким другим земљама, глобалним трендовима придружиле и последице транзиције. Оне намећу много виши ниво индивидуалне одговорности, јер је на плећа појединца пренет највећи део онога за шта су донедавно биле задужене држава и њене институције. Преношење разних видова одговорности са државе, њених институција и послодаваца на појединца (нпр. пословних и других ризика, разних видова краткорочног и дугорочног материјалног осигурања и сл.) ствара ситуацију у којој појединац доноси неупоредиво већи број важних финансијских одлука, и то на ранијим животним узрастима и у сложенијем и захтевнијем финансијском и социјалном контексту.

Потреба да се образовање прилагоди овим променама препозната је и код нас. С различитим успехом и ефектима, разноврсне иницијативе ка осавремењивању и унапређивању образовања нижу се и на системском и на парцијалним нивоима, од самог почетка новог миленијума.

Како је показала анализа наставних програма за одабране предмете, која је обављена у оквиру пилот-пројекта *Укључивање финансијског описмењавања у систем образовања и васпитања Републике Србије*, финансијско описмењавање наших ученика још није у фокусу састављача наставних програма. Препоруке које се односе на финансијско образовање ученика и деце у предшколском узрасту, које су у оквиру дугорочног пројекта ОЕЦД-а формулисане још 2005. године, у нашим прописима и програмима још нису нашле пун одјек, иако и код нас, као и другде у свету, има много разлога за забринутост због могућих последица недовољне финансијске писмености популације у целини, а младих нараштаја посебно. Међутим, у динамичној, креативној, пројектно оријентисаној и квалитетно планираној и реализованој настави, неки од постојећих предметних циљева, задатака и исхода могли би знатно да допринесу развоју и унапређивању финансијске писмености наших ученика, иако се на њу углавном не односе директно, већ посредно. Осим тога, у законским и подзаконским актима експлицитно су дефинисане категорије општих и међупредметних компетенција, што омогућава да им се придружи и финансијска писменост, а састављачима програма отвара простор да програм обликују тако да се осигура њено успостављање и развој.

Забележене су и неке иницијативе, углавном у облику пројеката реализованих у неким деловима образовног система, усмерене ка унапређивању финансијске писмености наших ученика. Ове иницијативе значајно су допринеле постепеном померању фокуса ка овој компетенцији, која је у свету већ препозната као једна од основних компетенција за успешан живот и рад, како данас тако и у будућности. Издваја се иницијатива Савеза учитеља Републике Србије (СУРС), који је препознао важност развијања финансијске писмености код оних који раде са децом, па је у сарадњи са компанијом „Дунав осигурање”, почетком 2012. године покренуо пројекат под називом „Одговорно живљење”, чији је циљ био да учитеље и васпитаче подстакне на размишљање о темама као што су: вештине потребне за живот у 21. веку, важност психолошког имунитета у времену убрзаних промена и повезаност емоционалне са финансијском писменошћу. Током 2012. и 2013. године одржане су бројне трибине и радионице у више од 40 места у Србији, које је похађало око 17.000 наставника и васпитача. Истовремено, спроведено је и истраживање о ставовима учитеља и васпитача у вези са потребама финансијског описмењавања деце, чији резултати недвосмислено указују на потребу да се деца финансијски описмењују у што ранијем узрасту.

У току овог пројекта настали су приручници за ученике, родитеље и наставнике „Ако штедиш – више вредиш: први кораци финансијске писмености”, објављени 2014. године. Народна банка Србије је у 2005. години започела едукацију ученика у основним школама, пре свега о улози централне банке у финансијском и монетарном систему земље, историјату новца, електронском банкарству, осигурању, платним картицама итд.

У 2010. години Народна банка је организовала и акредитовала семинар „Динар – наш новац”, за наставнике основних и средњих школа, намањен подизању компетенција наставника у области финансијске писмености.

Увиђајући значај и потребу да се становништво финансијски описмењава, на иницијативу представника СУРС-а у Националном просветном савету Србије, финансијска писменост је кроз циљеве и исходе образовања регулисана Законом о основном образовању и васпитању, који је Народна скупштина Републике Србије усвојила у јуну 2013. године (члан 21, став 2 и члан 22, став 3, „Службени гласник РС”, бр. 55/2013). У новом Закону о основном образовању и васпитању („Службени гласник РС”, бр. 101/2017), финансијска писменост се препознаје међу очекиваним циљевима и исходима основног образовања (Исходи, члан 22, став 1, тачка 3).

Финансијска писменост као део нормативно-програмског оквира система образовања и васпитања Републике Србије

Циљеви образовања и васпитања у основној школи и циљеви појединачних наставних предмета не могу се посматрати одвојено од општих циљева и исхода образовања и васпитања. Законом о основама система образовања и васпитања („Сл. гласник РС”, број 88/2017) дефинисани су општи принципи, циљеви и исходи образовања и васпитања, који илуструју општа начела и вредности на којима почива систем образовања и васпитања и који се конкретизују кроз остала нормативно-програмска документа за поједине нивое образовања и васпитања. У публикацији „Значај финансијског образовања и васпитања и модели за његово укључивање у програме наставе и учења за основну школу”, насталој у оквиру пилот-пројекта „Укључивање финансијског описмењавања у систем образовања и васпитања Републике Србије”, приказана је детаљна анализа нормативно-програмских докумената из перспективе рада на развијању финансијске писмености ученика у основним школама. Овај приручник, који је део истог пројекта, у највећој мери ослања се на налазе и предлоге презентоване у публикацији, са идејом да им дâ практичну димензију применљиву у настави у постојећим нормативно-програмским оквирима. У Публикацији (Илић, М. и сар., 2018) изложено је да, иако у дефинисаним општим принципима, циљевима и исходима образовања и васпитања није експлицитно поменута *финансијска писменост*, у Закону има доста упоришних тачака које дају основ за рад на развоју финансијске писмености. Оријентисаност на *припрему ученика за активно учешће у савременом друштву које се мења, доношење одлука, прихватање промена, преузимање иницијативе, одговорности, вештине повлањања и остваривања циљева и ефикасно управљања собом и социјалним активностима* представља значајну могућност за увођење финансијске писмености као свеобухватне компетенције. У прилог оваквом ставу говори и чињеница да су Законом из 2017. године у наш образовни систем први пут уведене опште и међупредметне компетенције за крај основног образовања и васпитања. Већина њих је у директној вези са финансијском писменошћу: компетенција за учење, одговорно учешће у демократском друштву, предузимљивост и оријентација ка предузетништву, рад са подацима и информацијама, решавање проблема, сарадња, дигитална компетенција. Опште међупредметне компетенције које се развијају током школовања треба да се испоље у реалном животном контексту, а једна од најважнијих димензија тог контекста управо је свет финансија. Како се током процеса учења развој међупредметних компетенција обезбеђује њиховим практиковањем у реалним и симулираним животним ситуацијама, финансијска писменост јавља се као једна од међупредметних компетенција које је могуће и важно развијати паралелно са другим, како међупредметним тако и предметним компетенцијама.

**ПРЕДЛОГ МОДЕЛА
ЗА УКЉУЧИВАЊЕ
ФИНАНСИЈСКЕ ПИСМЕНОСТИ
У ПРОГРАМЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА**

ПРЕДЛОГ МОДЕЛА ЗА УКЉУЧИВАЊЕ ФИНАНСИЈСКЕ ПИСМЕНОСТИ У ПРОГРАМЕ НАСТАВЕ И УЧЕЊА

Интегрисање финансијског образовања и васпитања у званичне наставне програме предмета једно је од најважнијих средстава за развој финансијске писмености грађана. Постоји читав спектар приступа интегрисању финансијске писмености у наставне програме. На једном крају спектра је дефинисање посебног наставног предмета који ће се односити на ове садржаје, док је на другом крају интегрисани кроскуруикуларни приступ.

Укључивање финансијског образовања и васпитања у наставне програме заснива се на идентификовању потенцијала сваког наставног предмета да омогући ученицима знања и вештине из овог аспекта образовања. Наставни програм може да носи директан потенцијал за финансијско описмењавање ученика. То су најчешће садржаји из Математике који се управо односе на финансијску писменост. Наставни програм такође може носити индиректни потенцијал за укључивање финансијске писмености, јер је могуће искористити делове наставног програма који немају директне везе с овим садржајима, али се с њима посредно могу довести у везу. На пример, садржај у наставном програму Ликовне културе који предвиђа да ученици креирају/цртају постер може се користити за креирање постера који се односи на штедњу или сл. Анализа постојећих наставних програма и идентификовање потенцијала свих обавезних наставних предмета првог циклуса у односу на финансијско образовање и васпитање представљена је у Публикацији (Илић, М. и сарадници, 2018).

Српски језик

Ако узмемо у обзир чињеницу да ученици млађег школског узраста у оквиру овог предмета стичу знања и вештине као што су: правилно и течно читање, разумевање и тумачење прочитаног, активно слушање, препривавање, причање о догађајима и доживљајима, описивање бића, предмета и појава, јасно је да су то све предуслови за финансијско образовање и васпитање ученика.

У оквиру програма српског језика не постоје садржаји који се односе на финансијско образовање и васпитање, али не смемо занемарити могућност која је дата у сва четири разреда првог циклуса, а која је пружена учитељима – да изаберу текстове из енциклопедија, часописа за децу, информативне текстове. Слична је ситуација и када су у питању садржаји из граматике, када учитељ, на пример, приликом дискусије и навођења примера именица користи и оне које се односе на овај аспект образовања (нпр. плата, џепарац, пензија и сл.).

Математика

Међу циљевима и задацима предмета Математика у првом циклусу основног образовања и васпитања, поред оних који имају општи васпитни карактер (чиме доприносе и финансијском образовању и васпитању – нпр. *да изјрађује њозиивне особине ученикове личносѝи, као шѝо су: исѝинољубивосѝи, уѝорносѝи, сисѝемаѝичносѝи, урегносѝи, ѝѝачносѝи, одѝоворносѝи, смисао за самосѝјалан рад и сл.*), као и оних који имају искључиво „математички карактер” и на тај начин доприносе финансијском образовању и васпитању ученика (нпр. *да ученици савладају основне оѝерације с ѝприродним, целим, рационалним и реалним бројевима, као и основне законе ѝѝих оѝерација и сл.*), садржан је и циљ који учитељима омогућава да се суштински баве финансијским описмењавањем ученика, јер потенцира откривање и примену математике у свакодневном животу (*да ученици сѝичу основну маѝемаѝичку кулѝуру ѝоѝребну за оѝкривање улоѝе и ѝримене маѝемаѝичке у различѝѝим ѝодручјима човекове делаѝносѝи [маѝемаѝичко моделовање] за усѝешно насѝављање образовања и укључивање у рад*). У првом разреду, чији је програм исходовно оријентисан, постоји исход који се директно односи на финансијско описмењавање ученика – *ученик ће биѝи у сѝјању да разликује новчане аѝоене до 100 динара и уѝореди њихову вредносѝи*.

У оквиру предмета Математика постоје садржаји који директно доприносе финансијском описмењавању ученика, пре свега садржај *Динар, кованице и новчанице до 100 динара* у 1. разреду, а затим и *Односи између мањих и већих јединица који осѝјају у оквиру блока бројева до 1000* у 3. разреду, у оквиру теме Мерење и мере.

Остали математички садржаји, који су у оквиру тема Природни бројеви (1. разред), Скуп природних бројева (2. и 4. разред), Блок бројева до 1000 (3. разред), доприносе финансијском описмењавању ученика у смислу њиховог оспособљавања да тачно израчунају одређени износ (колико ће им новца остати, колики кусур ће добити, колико ће уштедети за годину дана ако сваки месец уштеди одређени износ новца и сл.).

Једноставно укључивање тема које се односе на финансијску писменост у наставне програме других предмета није гаранција да ће ученици добити кохерентно и систематично финансијско образовање и васпитање.

Код оваквог приступа постоји опасност да се ова тема од предмета до предмета третира изоловано и неповезано, без оквира и механизма који омогућавају да се оно што се учи у оквиру једног предмета објашњава, проширује или допуњује с аспекта другог предмета. У том смислу је важан професионални развој учитеља, који има за циљ целовит приступ финансијском образовању и васпитању, без обзира на то што се елементи финансијског образовања и васпитања налазе у оквиру различитих предмета.

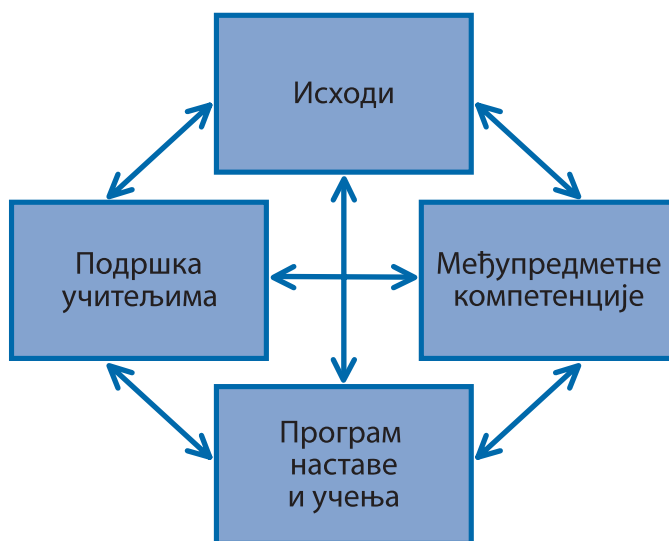
Наш предлог за укључивање финансијске писмености у програме наставе и учења јесте управо кроскурикуларни модел. У том смислу смо и предузели кораке који би омогућили

овакав приступ, то јест, проучили смо глобалне акције укључивања финансијске писмености у образовање и васпитање, анализирали смо постојеће наставне програме, одредили њихове потенцијале (директне и индиректне), исходе и дефинисали оне који недостају, допунили садржај, дидактичко-методичке смернице за рад учитеља и издвојили међупредметне компетенције које се односе на финансијску писменост.

Сви наведени кораци били су основа за припремање и реализовање подршке учитељима, у виду организоване обуке и приручника за учитеље који је пред вама.

Графикон 1.

Оквир за укључивање финансијског образовања и васпитања у први циклус основног образовања и васпитања

У оквиру пројекта Фин Пис разрађена су сва четири поља из представљеног модела:

- Дефинисани су предлози исхода, садржаја и дидактичко-методичких смерница по предметима првог циклуса основног образовања и васпитања³.
- Дефинисани су предлози међупредметних компетенција које се односе на финансијску писменост за први и други циклус образовања.
- Креирани су публикација о значају и моделима укључивања финансијског образовања и васпитања у програме наставе и учења за основну школу, приручник за учитеље, приручник за наставнике, обука за учитеље и наставнике.

³ Предлози дати у Прилогу.

Предлог међупредметних компетенција које се односе на финансијску писменост за први циклус основног образовања

Ученик разуме улогу новца у размени за робу или услуге и зна вредност појединих новчаница. Познаје различите начине могућег зарађивања новца и етичку димензију зараде и трошења новца. Увиђа везу између потрошње и штедње и својих навика и понашања, као и између осигурања и штедње. Разуме трошкове основних животних ставки у породици (храна, стан, струја, грејање, одећа, обућа и др.). Разликује сопствене потребе и жеље у вези са трошењем новца и разуме штедњу као могући начин задовољавања жеља. Разуме да ако позајмљује новац има одговорност и да га врати. Разуме основну намену реклама.

Ученик:

- уме да упореди производе по цени и још једној особини, на основу чега доноси одлуку о куповини;
- разликује вредност појединих новчаница и повезује вредност робе или услуга с новцем;
- самостално обавља куповину и правилно рукује новцем (обезбеђује довољно новца за куповину, зна да прочита цену производа, проверава тачност враћеног новца – кусура);
- у кући и у школи понаша се рационално, штедећи воду и струју и одвајајући отпад за рециклажу;
- прави план уштеде новца за куповину жељеног производа;
- способан је да дисциплиновано штеди новац одлажући задовољење жеља како би оставарио планирани циљ.

Изградња синергије између предмета, када је у питању финансијска писменост, подразумева стварање флексибилнијих предметних граница. У том смислу је пројектна настава, која је чак предвиђена планом наставе и учења у првом циклусу основног образовања и васпитања, облик образовно-васпитног рада веома погодан за финансијско описмењавање ученика. Много је феномена и проблема с којима се ученици свакодневно сусрећу, а који су финансијске природе. Зато овим темама погодује пројектна настава која се бави реалним, животним питањима из непосредног окружења ученика.

A series of 25 horizontal dotted lines for writing.

ФИНАНСИЈСКА ПИСМЕНОСТ У НАСТАВИ

ФИНАНСИЈСКА ПИСМЕНОСТ У НАСТАВИ

Новац је одличан слуџа, а најјори њојодар.

Френсис Бекон

Иако тренутно у наставним програмима практично нема циљева, садржаја и исхода који се директно односе на развој финансијске писмености, постоји простор унутар важећих програмских докумената који отвара могућност за рад на развоју финансијске писмености ученика у настави. Учитељи имају одређени степен аутономије приликом избора садржаја помоћу којих ће ученици изграђивати одређена знања, вештине и компетенције, тако да могу изабрати садржаје који се односе на финансијску писменост. У предложеном моделу већ је истакнуто како се кроз одређене, програмом предвиђене теме, може радити и на остваривању исхода финансијског образовања⁴.

Полазишта финансијске писмености у настави

Настава финансијске писмености веома је специфична. Савремена тржишта финансија динамично се развијају и мењају, тако да често оно што је важило јуче, данас више не важи. Учитељи и наставници би стога требало да прате све промене у вези с финансијским тржиштем, законским прописима, правима и обавезама појединаца и институција, да актуелизују своје знање како би код ученика развијали вештине које им могу омогућити боље сналажење у свакодневним финансијским изазовима. При томе, учитељ би требало да има на уму да он није финансијски саветник који решава проблеме ђака или људи из њихове ближе околине. Настава која се односи на финансијско образовање и васпитање усмерена је на развијање знања и вештина које ће ученику омогућити да боље разуме поступке и правила која владају на финансијском тржишту и практично их примени у свакодневном животу.

С обзиром на то да се финансијска писменост испољава првенствено у реалном животном контексту, настава финансијске писмености нужно је заснована на партиципативном и искуственом учењу. Други важан ослонац на коме почива настава финансијске писмености јесте потреба да ученици стекну различите врсте знања: теоријска, практична, процедурална, јер ће тек тада бити заиста финансијски компетентни. Већ је наглашено да финансијска писменост не може да се подучава изоловано, нарочито у погледу других међупредметних компетенција, које су често основ за развој финансијске писмености. Поред стицања знања у специфичним областима, као што су: штедња, потрошња, заду-

⁴ Поглавље овог Приручника *Предлој модела за укључивање финансијске писмености у програме наставе и учења*.

живање и улагање, ученици морају развити вештине у решавању проблема, истраживању, доношењу одлука, критичком мишљењу у вези са финансијским питањима. У складу с тим, део финансијског оснаживања ученика јесте и развој свести о себи, сопственим добрим и лошим навикама и понашањима. Настава финансијске писмености нужно је повезана с васпитањем, нарочито његовим друштвеним и моралним аспектима.

Доношење финансијских одлука у великој мери зависи од окружења у којем се те одлуке доносе, те је и приликом подучавања финансијске писмености неопходно узети у обзир окружење, односно локални финансијски контекст. У наставу финансијске писмености препоручљиво је укључити и партнере из локалне заједнице, који ће омогућити ученицима искуствено учење у реалном животном контексту.

И на крају, иако су деца практично од рођења у додиру с новцем, нарочито у културама као што је наша, где је устаљен обичај да се дете по рођењу дарује новцем, поставља се питање у ком узрасту треба започети са радом на развоју финансијске писмености и који садржаји су примерени ком узрасту.

Уницеф предлаже развојни модел оквира финансијског образовања и васпитања, односно теме које одговарају одређеном узрасту ученика (УНИЦЕФ, 2012).

1. НИВО 0–5 година	Вредност новца, цене, штедња, својина
2. НИВО 6–9 година	Жеље и потребе, план штедње, зарада, банке и финансијске услуге
3. НИВО 10–14 година	Информисани потрошач, краткорочно у односу на дугорочно планирање, финансијски ризици, утицај рекламе
4. НИВО 15+ година	Преговарачке вештине, куповна моћ, каматне стопе, финансијски злочини

Из перспективе подучавања и учења, деца узраста 5–7 година требало би да створе представу о томе да се новац може добијати из различитих извора и користити на различите начине. У узрасту 7–11 година, требало би да почну да се старају о личном новцу и схвате да своје жеље у будућности могу реализовати помоћу штедње – дакле, да науче да штеде. Код узраста 11–14 година треба се посветити циљу да деца развијају компетенције за управљање сопственим средствима. У узрасту 14–16 година требало би их обучавати да користе појединачне основне финансијске производе и услуге, саставе буџет и продубљују раније добијена знања о управљању личним финансијама.

Смернице за укључивање образовања за финансијску писменост у наставне и ваннаставне активности

Како је основна претпоставка за квалитетну и успешну наставу да учитељи добро познају садржај који предају, односно који ученици уче, управо су они ти који најпре треба да разумеју и савладају теоријски оквир проблематике финансијског образовања. Тек онда ће моћи да донесу одлуку на који начин ће наставу финансијске писмености реализовати у школи, у оквиру којих предмета, које материјале и методе ће у настави користити.

Као што је у приказаном моделу истакнуто, рад на развоју финансијске писмености код ученика може се одвијати кроз скоро све наставне и ваннаставне активности. Поред већ поменутих предмета и ЧОС-а, и остали наставни предмети могу бити погодни да ученици упознају појмове из ове области, дебатују о њима, практикују активности које развијају вештине и компетенције и усвајају вредности које су у основи финансијске писмености.

У наредном поглављу налазе се текстови који се односе на кључне појмове, односно области финансијске писмености за ученике у првом циклусу основног образовања. Њихова намена је информативна, а погодни су и за наставни и ваннаставни рад. Учитељи ће препознати везу ових текстова са садржајима појединих наставних предмета и њихов потенцијал за укључивање у наставни рад, на пример предмета Српски језик, Свет око нас/ Природа и друштво, Ликовна култура итд. Они се могу користити у целости или делимично и повезати са актуелним наставним градивом или са активностима које се организују у школи. Низ је могућности за њихово укључивање у рад: као мотивационо средство у уводном делу часа, тема за дебату или дискусију ученика, задатак за истраживачки рад ученика, домаћи задатак, материјал за радионицу, идеја за пројекат и сл.

Питања и задаци за ученике, који се налазе на крају сваког текста, само су једна од могућности како се ови текстови могу искористити у настави.

Инвентивни учитељи, који увиђају значај финансијског образовања ученика, пронаћи ће начин за рад на развоју ове компетенције код ученика. Креативни приступ настави подстаћи ће креативност код самих ученика, актуелне и блиске теме мотивисаће их да учествују у дискусији, интердисциплинарност ће допринети бољем разумевању осталих наставних садржаја, док ће пројектна настава пробудити њихов истраживачки дух и усмерити их да што објективније вреднују своје поступке и поступке других, развијајући притом критичко мишљење и објективно сагледавање стварности и способност доношења ваљаних одлука.

Развој финансијске писмености кроз пројектни приступ учењу

Иако идеја о пројектној настави или пројектном приступу учењу није нова, она је и даље веома актуелна, јер задовољава већину захтева у вези са учењем које је потребно да би се постигли жељени исходи. Наиме, давно је прошло време када су задовољавајући исходи учења била само теоријска знања; данас се од школе очекује да код ученика развија компетенције које су интергисана знања, ставови и умења, а које се испољавају у ситуацији у којој треба нешто урадити, односно решити неки проблем. Да би ученици развили компетенције, они током процеса учења морају бити у прилици да их вежбају. То ће најбоље урадити ако самостално истражују, постављају хипотезе, пореде податке, доносе закључке, аргументују своје ставове, критички процењују и сл. Све ове вештине, а и многе друге, могу да се вежбају кроз пројектну наставу. Кроз пројекат ученици уче чињењем, игром, откривањем и истраживањем.

Постоји много дефиниција пројектне наставе, али већина њих обухвата самосталну истраживачку координисану активност групе ученика, усмерену на решавање неког проблема из реалног животног контекста, у одређеном времену, која на крају доводи до резултата.

Неке од карактеристика пројекта у настави су:

- ослања се на наставне садржаје једног или више предмета, чије усвајање омогућава постизање одређеног циља,
- одликује га отвореност у процесу учења,
- конципиран је тако да процес учења није унапред установљен и фиксиран одозго, него реализација пројектних активности одређује врсте учења које су потребне,
- настаје и реализује се на основу одговорности ученика,
- у вези је са ваншколским активностима, произилази из ученичког искуства,
- води ка конкретним резултатима.

Најчешће се помињу следеће глобалне фазе пројектне наставе: одређивање теме/проблема, планирање рада и подела задужења, спровођење и праћење пројектних активности, презентација добијених резултата и продуката и вредновање и самовредновање. У пројектно оријентисаној настави ангажовање наставника треба да буде што је могуће мање. Акцент треба да буде на активирању потенцијала ученика. Финансијска писменост је директно везана за свакодневни живот, али је заснована на знањима, вештинама и компетенцијама које ученици стичу или би требало да стичу у школи. Комплексност ове писмености и реални контекст нужан за њено испољавање намећу пројектну наставу као природан избор за рад на развијању ове компетенције.

У наредном поглављу, после текстова који се могу користити за рад на развоју финансијске писмености, понуђени су и пројекти који се могу применити у раду са ученицима. Понуђени пројекти могу се реализовати у целини, али је могуће сваки од предлога прилагодити, изменити, додати/смањити активности, међусобно повезати и слично, а све у складу са узрастом ученика, контекстом и карактеристикама одељења.

**ТЕКСТОВИ КОЈИ СЕ ОДНОСЕ
НА ОБЛАСТ ФИНАНСИЈСКОГ
ОБРАЗОВАЊА И ВАСПИТАЊА
У ПРВОМ ЦИКЛУСУ**

ТЕКСТОВИ КОЈИ СЕ ОДНОСЕ НА ОБЛАСТ ФИНАНСИЈСКОГ ОБРАЗОВАЊА И ВАСПИТАЊА У ПРВОМ ЦИКЛУСУ

На основу кључних појмова у области финансијске писмености за ученике у првом циклусу основног образовања и васпитања, које су предложили Илић М. и сар. (2018), издвојили смо области финансијског образовања и васпитања ученика овог узраста.

Текстови дати у овом приручнику представљају изворе који имају улогу подршке и „подстрекача“ за даља истраживања и припремања учитеља у интегрисању финансијског васпитања и образовања у наставу. Поред текстова који се односе на сваки од дефинисаних кључних појмова, дати су и предлози пројеката који се односе на сваки од њих. Неки од текстова и *занимљивости* могу се користити у изворном или прерађеном облику у реализацији датих пројеката, док други представљају извор подршке учитељима у познавању финансијске области. Сваки од текстова уједно представља подстицај за даља истраживања учитеља у различитим правцима у овој области, али и подстицај за креирање нових пројеката, активности, задатака и сл.

ПОТРЕБЕ И ЖЕЉЕ

ПОТРЕБЕ И ЖЕЉЕ

Људи имају потребе, као и жеље, којих заправо има много више него потреба. Зато је важно да знамо зашто нешто желимо.

Наше потребе и жеље

Масловљева хијерархија потреба

Научници и психолози пажљиво су проучавали **људске потребе**, трагајући за одговором на питање без чега не бисмо могли да живимо и радимо. Потребе људи су дефинисали проучавањем човека као природног, али и као друштвеног бића. Један од њих, амерички психолог Абрахам Маслов, груписао је потребе које су сличне и поређао их према важности. Такав модел је познат као *Масловљева хијерархија потреба*.

На првом месту налазе се основне, **телесне, физиолошке потребе**, без чијих задовољења не бисмо могли да функционишемо као жива бића. Ту спадају такозване природне потребе за храном, водом, ваздухом, одмором – сном, одећом и све оне потребе које чувају наше тело.

На њих се надограђују **потребе за сигурношћу**. То су потребе за физичком и социо-економском сигурношћу. Физичку сигурност обезбеђујемо потребом за кућом или станом, а социо-економску сигурност запослењем и платом. Кућа, посао и новац чине да се осећамо безбедно и заштићено.

Пошто живимо и радимо са другим људима, имамо и **социјалне потребе**. То су потребе да припадамо различитим групама, договарамо и делимо послове, дружимо се, будемо прихваћени.

Потреба за самопоштовањем јесте потреба да исправно поступамо и да се добро осећамо због тога, да будемо задовољни собом. На крају се налази **потреба за само-**

остварењем. То је потреба за креативним остварењем, коју исказујемо кроз одређену активност, рад, стваралаштво.

Видимо да су наше потребе бројне и све једнако важне. Неким потребама задовољавамо наше биолошко, а неким друштвено биће. Задовољење потреба чини да будемо здрави, безбедни и срећни.

Жеље произилазе из потреба, а свака жеља може да се посматра као начин да се задовољи одређена потреба. Оно што је важно када су у питању наше жеље јесте да разумемо **коју потребу покушавамо да задовољимо испуњавањем одређене жеље.** Зато направимо критички осврт на наше одрастање. Присетимо се свега што је утицало на формирање нашег става о задовољењу потреба и жеља. Запитајмо се да ли смо слободно разговарали или дискутовали са неким одраслим. Које одговоре смо добијали ако смо нешто желели? И да ли смо увек били задовољни добијеним објашњењем?

И одрасли и деца могу да разумеју једни друге када је реч о потребама, зато што смо ту сви исти. Неразумевање и незадовољство јављају се када се фокусирамо на жеље уместо на потребе. Зато је важна комуникација, како бисмо разговарали о томе шта нам је потребно и зашто нешто желимо. Разликовање жеља од потреба одлика је свих одговорних потрошача.

Доношење одлука

Савремено друштво подстиче културу трошења новца – **потрошачку културу** – и често наше жеље представља као потребе, што већина људи прихвата без пуно размишљања. Често се дешава да људи троше пуно новца на испуњење својих жеља, доводећи тако у питање задовољавање основних потреба. Један од примера јесте куповина аутомобила. Знамо да је данас људима потребан аутомобил за одлазак на посао, код лекара, за набавку намирница за кућу. Већини људи довољан је и мањи и јефтинији аутомобил, па је јасно да куповином већег и луксузнијег аутомобила више задовољавају своју жељу него потребу.

Мудре одлуке могу довести до бољег коришћења времена, новца и других ресурса. Доношење одлука значи размишљање о изборима и предвиђање последица. Понекад то подразумева преузимање ризика или одустајање од ствари које желимо.

Многи људи куповини прилазе импулсивно и одлуке доносе понесени тренутком, без много размишљања да ли тиме задовољавају потребу или жељу. Такви **импулсивни потрошачи** троше новац на краткотрајни тренутак задовољства, који често може да буде праћен кајањем и „оним горким сузама после“.

Велики број фактора утиче на потрошаче, а чест је случај да неке од њих уопште не можемо да избегнемо. Због тога се неретко дешава да људи крену у продавницу решени да купе само оно што им је неопходно, а да се кући врате са пуним кесама ствари, немајући притом јасан одговор зашто се то десило. Сви производи и услуге који нам стоје на располагању, међу њима и они који су предмет наших жеља, нису ту случајно. Они су резултат **маркетинга** и дугог планирања и проучавања навика потрошача, које обављају маркетиншки стручњаци.

Прва ствар која вам пада на памет када чујете појам маркетинг вероватно је рекламирање или промовисање неког производа. Иако су рекламе и промоције његов важан део, маркетинг је много више од тога. У корену речи маркетинг је германска реч *маркеџ*, тј. *markt*, која има више значења: трг, пијаца, вашар, сајам, тржница, курс, промет итд. Уочавате да су сва значења, на овај или онај начин, повезана са куповином или продајом на тргу. Нешто слободније, маркетинг бисмо могли да преведемо као „стављање на тржиште“, „стварање тржишта“, „тржишне шансе“ или „пословање на тржишту“.

Маркетинг је пословна активност која повезује произвођаче и потрошаче, понуду и потражњу. Он настоји да предвиди и задовољи потребе и жеље купаца, узгред доносећи зараду произвођачу. Маркетинг представља читав низ међусобно повезаних процеса: препознавање неиспуњених потреба и жеља које одређени производ може да задовољи, одређивање циљне групе, одлучивање о цени, одређивање погодних тржишта, осмишљавање његовог изгледа и планирање реклама у медијима.

ЗАНИМЉИВОСТ

Како је настала „Батина цена“

Довитљиви чешки произвођач обуће Томаш Бата одлучио је 1920. године да се сва обућа у његовим радњама продаје по ценама које на крају имају деветку. Дакле, уместо да ципеле коштају, на пример, 100 круна, коштале су 99. Тај феномен постао је познат у свету економије као „Батина цена“. „Магични број 9“ откривен је захваљујући луцидности једног произвођача обуће, а данас се скоро све цене завршавају деветком. Нимало случајно: доказано је да деветка на крају цене доноси за целих 24 одсто бољу продају од нуле! Генијална Батина идеја о деветки на крају цене представљала је увод у проучавање „психологије потрошача“ и осмишљавање нових техника за психолошко манипулисање купцима.

Велики број људи сматра да не наседа на рекламе и да је то за друге, да су то све саме лажи које служе да заведу људе на трошење новца. Међутим, нико није имун на дејство стратегије маркетинга, а посебно реклама.

Вешти продавци су тога и те како свесни, па увек настоје да обичан чин куповине претворе у нешто више. У супермаркетима се често чује музика, осветљење је јако, а роба је увек

тако распоређена да само за основне намирнице морате да пређете продавницу са једног краја на други, чиме вас увек стављају у искушење да купите нешто што нисте планирали. Да ли сте уочили да се у супермаркетима одмах на улазу, поред воћа, налази цвеће? Тиме нам се сугерише да се осећамо као код куће: опуштено и пријатно, као да смо кренули код суседа на кафу. Уосталом, често вас у супермаркетима ословљавају са „комшија“.

Воће и поврће су увек изложени на самом улазу у продавницу. То није случајно. Купци свеже намирнице повезују са здравом храном, а доказано је да здрава храна, јарке боје и пријатни мириси утичу на повећање потрошње. У делу где се налази пекара увек се шири неодољиви мирис свежег пецива, будећи у вама глад и жељу да купите више хране него што вам је потребно. Често се производи које једемо или пијемо заједно са другима налазе једни поред других. На пример: поред сокова се налазе чипс, кикирики и неке друге слане грицкалице; поред чајева се постављају тегле са медом итд. Такво постављање производа зове се „**унакрсно излагање**“, а њиме се купци подсећају да купе и производе које нису намеравали, јер они иду заједно...

ЗАНИМЉИВОСТ

Зашто колица у супермаркету?

Када су 1938. године измишљена прва колица за супермаркете, она су била далеко мања него данас. Празна колица подсвесно утичу на људе тако што у њима буде жељу да их напуне.

Нико није имун на импулсивну куповину. Процес доношења исправне и одговорне одлуке приликом куповине почиње разликовањем да ли је реч о стварној потреби или о жељи. Куповину би увек требало унапред добро планирати, како бисмо избегли импулсивно понашање. Најбоље је да направимо списак ствари пре одласка у продавницу и строго га се придржавамо, прикупимо све корисне информације о производима које желимо да купимо, упоредимо квалитет понуде и пратеће цене. За неке производе је пожељно суздржати се од жеље да их одмах купимо, јер је извесно да ће им цена пасти после неког времена (разни апарати, телефон, таблет, лаптоп итд.).

Данас живимо у свету у коме се све рекламира, а одређене **робне марке** (бренд) постале су толико доминантне и свеprisутне да их прихватамо као део наше свакодневице. Пре него што је постала ознака животног стила и идентитета, марка је представљала реч (или више речи), симбол или грб који везујемо за неки производ и тако га разликујемо од његове конкуренције. Временом, одређена марка купцима постаје комбинација свега наведеног, али такође и синоним за квалитет. Марка је тако све оно што потрошачи везују за неки производ (асоцијације, осећања, мисли).

ЗАНИМЉИВОСТ**Шта значи бренд?**

Реч **бренд** потиче од старе нордијске речи brandr, у значењу спалити или ударати жиг усијаним гвожђем. Дакле, жиг који су сточари ударили на своју стоку, чиме се стављало до знања ко је власник, био је претеча бренда. Није претерана тврдња да је брендирање старо колико и људско друштво. У древном Египту на циглама је стајала ознака фараона, како би се знало за време чије власти је нешто изграђено. У старој Грчкој и Риму сличне ознаке налазимо на грнчарији, а нешто касније, Викинзи су посебно обележавали своје пиратске бродове. У средњем веку занатска удружења тражила су од својих припадника да означе своје производе као вид заштите од сличне робе лошег квалитета. Током ренесансе је велики немачки уметник Албрехт Дирер на све своје слике стављао иницијале АД. То је први случај у историји уметности да један уметник „брендира“ своје име.

Име кока-кола настало је 1866. године, за напитака који је продавао један пропали апотекар из Атланте, када су надрелекари зарађивали огроман новац варајући грађане. Напитака је рекламиран као истински подстицај за интелект – чак су га називали и „интелектуални напитака“ – који лечи све „нервозне“ афекте: главобољу, неуралгију, хистерију, меланхолију. Пример кока-коле убрзо су пратили сви остали. Велика поама брендирања одиграла се у Сједињеним Америчким Државама у 19. веку.

Седамдесетих година прошлог века маркетиншки стручњаци почињу са представљањем животног стила богатих као пожељног модела понашања. За такав живот, „као са рекламе“, довољно је поседовање одређених робних марки (брендова) које везујемо за луксуз и „живот на високој ноzi“. Последица тог приступа – да се стил и идентитет могу купити, да брендови одеће и обуће коју носимо говоре пуно о нама – јесте појава **конзумеризма**. Не би требало дозволити маркетиншким стручњацима да одређују наш стил, а нарочито не би требало мислити да поседовање оног што је *на* нама (гардероба, обућа, накит итд.) говори о ономе што је у нама (идентитет, стил, какви смо као особе). Будимо искрени према себи у тренутку куповине и запитајмо се да ли ће нам живот бити бољи и колико ће трајати задовољство након куповине. Искрено преиспитивање увек је најбољи одговор на питање да ли нам нешто треба или не.

ЗАНИМЉИВОСТ

Зашто кажемо „Нема бесплатног ручка“?

У време такозване „златне грознице“ на чувеном америчком Дивљем западу копачи злата проводили су слободно време по кафанама, тј. „салунима“. Пошто се њихов боравак у кафанама углавном сводио на тешко опијање, често је долазило до избијања туча које су умеле да доведу до потпуног уништавања локала. Један лукави власник дошао је на генијалну идеју: свима који би наручили више од два пића служио је бесплатни ручак. То је радио како би предупредио брзо пијанство својих гостију. Наравно, свима се у почетку чинило да је ручак бесплатан. Када су гости касније открили да је власник салуна наизглед бесплатне ручкове финансирао вишим ценама пића, сковали су чувену фразу „нема бесплатног ручка“.

Фраза о бесплатном ручку учи нас да ништа није бесплатно, тј. да све има своју цену и да се мора платити пре или касније. У нашем језику некад се говорило: „Што не платиш на мосту, платићеш на ћуприји.“ Сетите се примера када уз купљени производ добијемо и „поклон“? Зашто?

ПРОЈЕКТНА ТЕМА: МУДРЕ ОДЛУКЕ

Тема пројекта	Мудре одлуке
Област	Потребе и жеље
Време реализације	Према оперативном плану учитеља
Наставни предмети са којима је тема повезана	Математика, Ликовна култура, Српски језик, Свет око нас/Природа и друштво
Циљ пројекта	Развијање концепта финансијског одлучивања у реалним животним ситуацијама
Исходи пројекта	Ученик ће бити у стању да: <ul style="list-style-type: none"> • разликује потребе од жеља • анализира своје раније донете финансијске одлуке (претходно искуство) • предвиди последице неке своје финансијске одлуке
Носиоци активности	Ученици, родитељи, учитељ
Методе рада	Демонстрације, писани радови, разговор, илустративна метода
Материјално-техничка основа	Рачунари, наставни листић, ученички радови
Начин праћења и евалуације	Посматрање, бележење, цртање, дискусија

1. Образложење пројектне теме/разлози за покретање пројекта

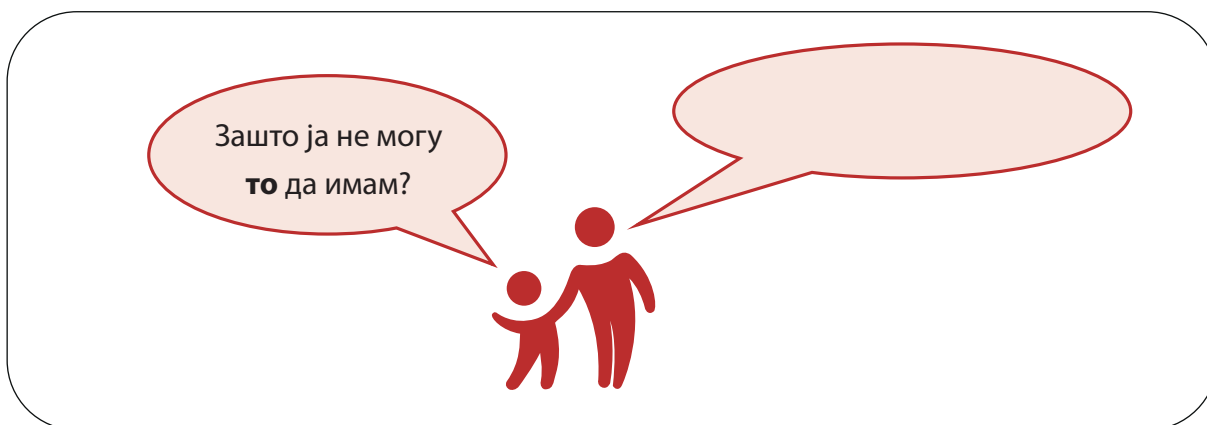
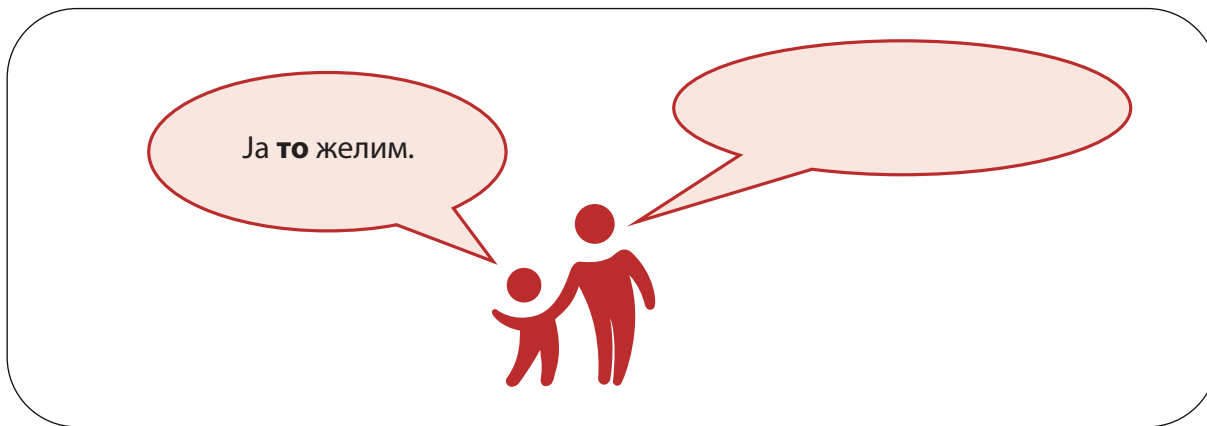
Људи имају мање потреба него жеља. Важно је да знамо зашто нешто желимо. Неразумевање се јавља када се усмеримо на жеље уместо на потребе.

Циљ активности у оквиру овог пројекта је да код ученика развијемо концепт финансијског одлучивања у њему блиским и примереним реалним животним ситуацијама.

2. Могући примери конкретизације пројектне теме кроз пројектно учење

2.1. Отварање пројекта

Ова фаза пројекта може се реализовати на различите начине, а један од њих је организовање дискусије на основу ситуације приказане кроз стрип, у коме је дато шта дете изговара, али не и како родитељ реагује.

Ученици треба да осмисле и упишу одговоре родитеља у датој ситуацији. Затим читају одговоре које су предвидели.

Одговори родитеља које су ученици предвидели биће различити, уз краћа или опширнија образложења, али претпостављамо да ће се груписати око два супротстављена става: једна група ученика биће за то да родитељи детету купе то што жели, а друга група ученика сматраће да родитељи не треба то да учине.

Ово се може реализовати, у зависности од узраста ученика, и електронски (да ученици у понуђени документ, у облачиће, уписују текст).

Дискусија се развија око супротстављених ставова: ученици наводе аргументе за свој став, али и аргументе против другог става.

2.2. Развијање пројекта

Активност – Пошребе и жеље

Предлог дискусије у оквиру ове активности:

- Дискутовати са ученицима о томе зашто нешто желимо. У ту сврху може нам послужити нпр. задатак са понуђеним стварима (књиге, паста и четкица за зубе, лопта, лутка, сендвич и сл.), од којих ученици бирају одређени број ствари према својим потребама, али и жељама. Затим објашњавају свој избор. Следећи корак је да од њих тражимо да сузе избор (чега би се од понуђеног одрекли, односно шта би задржали). Ово је прилика да ученике упознамо са термином потреба. Уколико учитељ процени да је то могуће, може се ученицима приказати и објаснити Масловљева пирамида потреба, која је илустративно прилагођена њиховом узрасту.
- Постоји веровање да златна рибица може да испуни жељу, па је онај ко успе да је упеца срећан. Подстакнут тиме, руски писац Александар С. Пушкин написао је „Бајку о рибару и рибици“. Подстаћи ученике да размишљају о својим жељама и представе их (нпр. ако замисле да су упецали златну рибицу, које би три жеље тражили да им испуни). Разговор о њиховим жељама.

Активност – Доношење одлука

- Дискутовати са ученицима о одлукама које је било једноставније/теже донети. Сваки дан доносимо одлуке. Ученике подстаћи да наводе одлуке чије је доношење за њих било једноставно. Понудити им, према потреби, пример: „Шта ћу данас да ужинам?“ Постоје и одлуке које захтевају прикупљање више информација и пажљиво размишљање. Све одлуке укључују последице и ризике, на пример:
Милица је кренула у кујовину и одлучила да не носи кишобран, иако је видела да се наоблачило. Мислила је да ће се брзо враћити, а незгодно јој је да носи и кесе и кишобран... Милица ризикује да је ипак ухвати киша, а као последица може бити то да ће се кући враћити иошвијено мокра и можда се прехладити.
Ученици наводе примере када су донели исправну/неисправну одлуку и зашто (каква је била последица те одлуке?).

У ту сврху можемо организовати групни рад са задацима којима симулирамо процес размишљања о избору, процес доношења одлука о потрошњи, односно улагању новца.

Све групе добијају исти пример за разматрање:

Марко жели да купи нов рачунар. За рођендан је добио износ новца који је довољан за куповину самог рачунара. Родитељи му предлажу да уложи добијени новац на рачун који ће му они отворити, те да то ради и за сваки наредни рођендан.

Марко треба да донесе одлуку. Да би донео одлуку треба да размисли о предностима, ризицима и последицама оба предлога. Свака од група бави се једном од ових ставки.

Задаци за групе:

1. група

Предности одлуке да купи нов рачунар

2. група

Предности одлуке да штеди новац у банци

3. група

Ризици одлуке да купи нов рачунар

4. група

Ризици одлуке да штеди новац у банци

5. група

Недостаци одлуке да купи нов рачунар

6. група

Недостаци одлуке да штеди новац у банци

Групе извештавају о свом раду. Развија се дискусија о наведеним предностима, ризицима и последицама одлука о потрошњи или улагању новца.

У оквиру ове активности неопходно је ученике упознати или подсетити на термине штедња, штедни рачун и камата, у зависности од претходних активности које су реализоване у области финансијског образовања и васпитања. Ова активност је погодна и може се искористити као добар увод за пројектну тему која се односи на штедњу, те се тако пројекат *Ко штеди, тај вреди* може надовезати на њу.

Уколико се одлучимо за наставак пројектних активности у оквиру ове теме, незаобилазна је реализација познате игре Монопол. Играјући ову игру ученици могу увежбавати принципе који се односе на доношење одлука и прихватање ризика у финансијском смислу. Ова активност може се реализовати у школи, па чак, на пример, и кроз турнир у овој игри, или се могу укључити родитељи (игра са родитељима у школи), или се ученицима предлаже да играју код куће *Монопол*, јер је то игра конципирана на доношењу финансијских одлука.

Осим тога, могуће је припремити драматизацију (више скечева), која се односи на доношење неке финансијске одлуке (могуће је укључити све ученике).

2.3. Затварање пројекта

Презентација пројекта

Представити скетчеве који се односе на доношење финансијских одлука. Ученици праве списак особа које ће позвати (родитеље, суседно одељење...), креирају позивнице и сл. Могу припремити и питања за публику.

Могуће је припремити и презентацију са фотографијама направљеним током рада на пројекту или њихову изложбу.

Анализа процеса и резултата рада на пројекту

Учитељ и ученици анализирају и описују како је текао процес рада на пројекту, као и активности које су реализовали у оквиру пројекта. Присећају се ко им је све помагао да дођу до извора података и слично, описују проблеме или препреке на које су наилазили и које су решавали током пројекта. Шта им је било посебно занимљиво?

Шта су сазнали и научили?

Ученици наводе неколико (нпр. три) главна налаза или закључка рада на пројекту и поткрепљују их примерима и аргументима.

НОВАЦ

НОВАЦ

Начини плаћања у прошлости

Са настанком првих племенских заједница људи постају успешнији у сакупљању плодова и у лову, па долази до појаве првих вишкова робе. Плеће које је имало вишак животињске коже, а није имало довољно жита, било је у могућности да свој вишак коже размени са племеном које је поседовало обиље хране. Тако је настала **трампа** или трговина робом за робу, без коришћења новца.

ЗАНИМЉИВОСТ

Ко је обавио највреднију трампу?

Најславнији пример трампе одиграо се у 17. веку, када је Петер Минојт разменио бисере и нешто накита, који су укупно вредели 24 долара, за острво Менхетн, чија је вредност 1993. године процењена на преко 50 милијарди долара.

Ипак, за проналажење некога коме је потребно оно што други продаје и ко има нешто што је продавцу неопходно, требало је много времена. Често није било лако договорити се око тога колико нешто вреди. Колико кожа вреди једна корпа жита? Шта се догађа ако за један плуг треба платити краву и по? Људи су схватили да је потребно да изаберу неко средство за плаћање и да то буде нешто што само по себи има вредност, да није нешто што може свуда да се нађе. Тако су негде за плаћање користили шкољке, бисере, зрнца злата или полудраго камење.

Новчанице и кованице

Новчанице и кованице представљају готов новац или готовину. Новац је током историје мењао облик, али суштину није: увек је служио као средство размене и плаћања, али и као мера вредности, јер су све ствари које се продају изражене у новцу.

Први ковани новац, новац од метала, настао је у 7. веку, у тадашњој краљевини Лидији, која се налазила на простору данашње Турске. Кованице су израђиване ручно све до 16. века, када су осмишљене прве машине за ковање новца. Основне технологије прављења металног новца су ливење и ковање. Отуда и назив – кованица.

Најстарији метал који се користио за израду кованица је бакар. Метали од којих се израђују кованице су злато, сребро и бронза. Златници су се првобитно правили од скоро чистог злата (24 карата), а сребрњаци од чистог сребра. Временом су мајстори у ковницама увидели да је сребро превише мекан метал за израду новца и почињу да га мешају са другим

металом. Бакар и његове легуре и данас су основни материјал за израду кованица, коме се у већој или мањој мери додају племенити метали.

Облик и величина металног новца мењали су се кроз историју. Први новчићи били су неправилног облика, а потом лоптастог, квадратног, троугластог, прстенастог. Поред облика, на кованици је било важно и који ће мотиви бити с предње стране, а који на полеђини.

Први новчић израђен у краљевини Лидији имао је мотив главе лава, симбол Мермнад династије, која је тада владала. За ту страну кажемо „глава“, а за другу „писмо“. Грци су на „глави“ новчића утискивали ликове богова, а на „писму“ – полеђини – све атрибуте који их красе. Византијски новчићи су имали Христа на једној страни и владаре у пуној величини на другој. У Европи се до краја дванаестог века већ усталила пракса мотива на кованицама: „глава“ – владар, „писмо“ – крст, а касније државни грб или национални симбол.

ЗАНИМЉИВОСТ

Српски новчићи у XIX веку

Од средине XV века до краја седме деценије XIX века Србија није имала свој новац. До појаве првог кованог новца платни промет у ондашњој кнежевини обављао се страним новцем, у прво време турским, а касније све више новцем европских земаља. У написима из тог времена спомињу се само 43 врсте страних сребрњака или златника који су били у оптицају, а не помињу се мање вредне легуре од којих се правио новац.

Крајем шездесетих година XIX века Србија је обухватала подручје Београдског пашалука са припојених шест нахија околних санџака и имала је статус кнежевине под турском влашћу, с одређеном унутрашњом аутономијом. Године 1868, 31. јануара, кнез Михаило Обреновић одлучује да пошаље у Беч министра финансија Косту Цукића „у нарочитој мисији“ да преговара о ковању српског бакарног новца. Кнез Михаило није доживео појаву новца са својим ликом – убијен је у атентату четири месеца касније, а ковани новац почео је да стиже у Србију тек почетком следеће године.

Новац је искован у Царској и краљевској ковници у Бечу, у апоенима од једне паре, пет и десет пара. Код сва три апоена, на лицу новца је лик кнеза Михаила у левом профилу, окружен натписом „Обреновић III књаз србски“ и сигнатуром гравера. На наличју се налазе бројчане ознаке вредности (1, 5 или 10), назив новчане јединице „ПАРА“ и ознака године „1868“ – све окружено отвореним венцем од ловоровог и храстовог лишћа, на чијем је врху „књажевска“ круна. Обод новчића је код сва три апоена гладак, без рецки. Прва количина овог новца у апоенима од пет и десет пара пуштена је у оптицај 20. фебруара 1869, а повучена 30. априла 1898. године.

Извор: Хаџи-Пешић, Јован (1995): Новац Србије 1868-1918, Београд, Народна банка Југославије, Завод за израду новчаница и кованог новца.

Проблем са кованим новцем била је његова тежина. Трговцима, који су на своја путовања носили велике количине новца, било је тешко да сав тај метал носе са собом. У 10. веку,

у Кини је смишљен први папирни новац, чија је употреба веома олакшала трговину. Трговци су свој тешки, метални новац односили у државну ризницу и за њега добијали потврде на листу папира. Те потврде су представљале платежно средство уместо њиховог металног новца. У Европи је папирни новац почео да се користи у 17. веку.

Италијански трговци су током 14. и 15. века успели да развију прве разгранате мреже међународног пословања, па се убрзо појављује проблем како небезбедним путевима преносити велике количине новца у удаљене крајеве Европе. Решење овог проблема поставило је темеље савременог банкарства: уместо да се излажу опасности при преношењу новца у далеке земље, италијански трговци су свој новац носили у овлашћене институције, где су добијали оверени писмени запис. На италијанском се говорило **note di banco** – дословно: банкарски запис. Уместо врећа са новцем, они су са собом носили такве банкарске записе. Било је довољно да запис покажу у некој другој банци и новац би им одмах био исплаћен. Банкарски запис, који је убрзо постао познат као **банкноџа**, за кратко време постаје омиљено средство плаћања широм Европе. Из тих записа мало касније развија се папирни новац. Банкноте, или папирне новчанице, представљају један од главних елемената данашњег финансијског система.

ЗАНИМЉИВОСТ

Када су настале прве папирне новчанице у Србији?

Прва папирна новчаница издата у Србији везује се за почетак рада Привилеговане народне банке Краљевине Србије, која је 1884. издала новчаницу од 100 динара. За српску валуту одлучено је да се зове динар, јер је у средњем веку деспот Стефан Лазаревић ковао новац под тим именом. Дотадашња употреба углавном кованог новца код најширег слоја становништва Србије водила је до изразитог неповерења које је становништво показивало према папирном новцу. Људи су новчанице одмах на шалтерима банака мењали за злато. Тек је са издавањем новчанице од 10 динара, 1885. године, порасло поверење у папирни новац међу грађанима.

Начини плаћања данас

Новац који се у једној земљи користи као средство плаћања назива се **валута**. Готово све државе издају папирни и ковани новац у својој валути. Српска валута је динар. За штампање новца одговорна је Народна банка Србије, унутар које послује Завод за израду новчаница и кованог новца. Динар је у Србији једино законито средство плаћања. Ковани новац се прави у апоенима од 1, 2, 5, 10 и 20 динара, а папирни новац у новчаницама од 10, 20, 50, 100, 200, 500, 1.000, 2.000 и 5.000 динара.

ЗАНИМЉИВОСТ

Ко је човек на новчаници од 1.000 динара?

На новчаници се налази чувени српски индустријалац и гувернер Народне банке Србије Ђорђе Вајферт (1850–1937). Вајферт је био немачког порекла (Georg Weifert), а остао је упамћен као најчувенији гувернер у историји Србије. Место гувернера заузимао је укупно 26 година. По завршетку Трговачке академије и повратку у Србију, заједно са оцем Игњатом, на Топчидеру је отворио највећу и најмодернију пивару на Балкану. Огроман профит који му је доносила пивара Вајферт је авантуристички улагао у истраживање и проналажење нових лежишта руде по Србији. Захваљујући томе, постао је власник неколико великих рудника: мрког угља у Костолцу, бакра у Бору и живе на Авали. Штавише, Вајферт се може сматрати оснивачем модерног рударства у Србији. У своје време Вајферт је био највећи индустријалац у Краљевини Југославији. Вајферт је упамћен и као велики добротвор: оснивач је првог фонда за глувонему децу, током Првог балканског рата 1912. године платио је 60.000 векни хлеба за најсиромашније Београђане, један је од оснивача Болнице за жену и дете, дао је велики новац за изградњу Српске академије наука и уметности, Музеју града Београда оставио је велику збирку слика, вредну нумизматичку збирку поклонили је Београдском универзитету итд.

Почетком овог века већина земаља Европске уније одлучила је да оформи заједничку валуту, познату као евро (EUR). Од 2004. године, када је званично уведен евро, могуће је једном валутом плаћати у великом броју земаља (еврозона), чиме је пословање значајно олакшано. У међународним плаћањима користе се светске валуте, као што су: амерички долар (USD), евро (EUR), швајцарски франак (CHF), британска фунта (GBP), јапански јен (JPY), канадски долар (CAD) итд. Када новац у страниј валути чувамо на банковном рачуну говоримо о **девизама**.

Новац мењамо из једне у другу валуту у **банкама** или **мењачницама**. Однос вредности двеју валута назива се **курс**, а листа која показује вредности страних валута у односу на домаћу је **курсна листа** (Курсна листа Народне банке Србије на дан 19. 12. 2017).

НАЗИВ ЗЕМЉЕ	ОЗНАКА ВАЛУТЕ	КУПОВНИ КУРС	ПРОДАЈНИ КУРС
ЕМУ	EUR	118,4896	119,2026
Аустралија	AUD	77,0163	77,4797
Канада	CAD	78,1232	78,5934
Кина	CNY	15,1879	15,2793
Данска	DKK	15,9185	16,0143
Јапан	JPY	89,2443	89,7813

Приметићете да курсна листа садржи два курса. Међутим, када учите називе курсева помислићете да је неко заменио називе и – бићете у праву! Називе су, према својим потребама, направиле банке и мењачнице новца. Кад продајете 10 евра, по курсу из табеле, добићете 1.180,05 динара, али када купујете 10 евра платићете 1.192,02 динара, што је за 12 динара више. Због чега је то случај? Зашто постоје куповни и продајни курс? Банке и мењачнице наступају на тржишту новца као и сваки други трговац: заправо купују новац по једној цени и продају га по другој, незнатно вишој, уз одређену зараду.

Почетком двадесет првог века појављује се и **дигитална валута**. Дигиталне валуте функционишу као електронски записи о неким вредностима похрањеним у електронским новчаницама на сајтовима који пружају такве услуге. Најпознатија дигитална валута је **биткоин**. Њима се тргује као и сваком другом валутом, али вредност им је изразито променљива. Почетком 2015. године 1 биткоин могли сте да купите за 217 долара. У марту 2017. вредео је 1.286 долара, а почетком децембра биткоин је премашио вредност од 15.000 долара! Због вртоглавог раста ове валуте, само у 2017. години његова вредност порасла је преко двадесет пута. Иако је популарност биткоина све већа, и њему, као и било којој другој валути, вредност може да падне.

Чекови и картице

Модерно банкарство настаје у ренесансној Италији током 15. века. Ренесансни мењачи новца некада су свој посао обављали на јавним местима, трговима или пијацама, стојећи за столом или тезгом. Италијанска реч за сто је *banco*. Од италијанског назива за сто настаће име институције где се чува и позајмљује новац – **банка**. Ничега отменог није било у њиховом послу, јер су се они надметали ко ће гласније викати своју понуду: „Нудим 50 флорина, да ми се врати до Божића!“ Ти фирентински трговци новцем били су прве претече модерних банкара. Наравно, такво позајмљивање новца грађанима носило је огроман ризик, па су они често пропадали. Када би се то десило, имали су обавезу да на пијаци церемонијално сломе своју тезгу (на италијанском *banca rotta* – сломљена тезга) и тако пред свима објаве своју финансијску пропаст или **банкрот**.

Током 14. и 15. века такве претече модерних банака имале су право да издају банкноте, али временом је то право могло да користи све мање институција. У 17. веку држава на себе преузима то право оснивањем централне или народне банке. Прве банке у Србији настају за време владавине кнеза Михаила Обреновића 1862. године.

Данас живот појединаца, функционисање фирми, разних организација и институција, не може да се одвија без неког облика интеракције са банком. Банка нуди **финансијске**

услуге за профит. То значи да чува новац, врши разне трансакције, даје у зајам, улаже у перспективне послове. Наравно, када банка позајмљује новац или даје кредите узима и камату, јер је то у основи њен интерес.

ЗАНИМЉИВОСТ

Ко је осмислио „Банку за сиромашне“?

Мухамед Јунус, банкар који долази из једне од најсиромашнијих земаља света – Бангладеша, својевремено је направио истинску револуцију са својом банком „Грамин“. Његова банка ни најмање не личи на традиционалне банке: „Грамин“ даје кредите најсиромашнијим грађанима, онима који нигде другде не могу да добију позајмицу, нити било какав други вид институционалне подршке, иако је често реч о малим, готово симболичним износима (најчешће су то износи до 150 долара!). Због малих позајмица које банка „Грамин“ даје, често се говори о „микрокредитирању“. Пошто су корисници „микрокредита“ најсиромашнији грађани, који често немају никакву имовину којом би могли да гарантују за кредит, позајмице у Јунусовој банци дају се на реч – довољно је само обећање да ће кредит бити враћен! „Микрокредите“ успешно враћа преко 90 одсто корисника. Прву позајмицу од 27 долара Јунус је дао из свог џепа двома сиромашним женама које су правиле намештај од бамбуса. Данас је његов метод прихваћен широм света као најбољи вид борбе против сиромаштва. „Сиромаштво није у човеку, већ у систему“, тврди Јунус, који је 2006. године добио Нобелову награду за економију.

Банке, поред кованица и папирног новца, користе још и кредитни новац – **меницу** – и **готовински чек**. Меница је писмена гаранција корисника да ће платити робу или вратити новац у предвиђеном року. Готовински чек је налог банци да исплати одређену суму новца. Чеком грађани могу да плате робу у продавници. Продавци, потом, тај новац потражују од банке са **банковних рачуна** грађана. То је финансијски рачун преко кога се врше трансакције новца између корисника и његове банке.

Текући рачун могуће је отворити у било којој банци. Уколико је неко млађи од 18 година, рачун могу отворити родитељи или старатељи. Текући рачун нужен је због примања уплата и исплаћивања новца. Људи углавном користе текуће рачуне за примање плата или пензија.

Платне картице данас издају банке. За њихово добијање и коришћење потребно је имати отворен текући рачун у некој банци, за чије одржавање се плаћа симболичан месечни износ. Кад отворите текући рачун, банка ће вам издати платну картицу, коју можете да користите за обављање безготовинских плаћања. Платне картице могу да се користе на свим продајним местима, банкоматима и шалтерима банака. При сваком коришћењу картице добија се рачун, као при плаћању папирним новцем. Посебна погодност коју картице пружају је могућност плаћања преко интернета. Постоје две основне врсте платних картица: **дебитна** и **кредитна**.

Дебитна картица омогућава располагање само новцем који је на рачуну. Дакле, да бисте користили дебитну картицу на банковном рачуну морате имати покриће, тј. довољно новца да се покрије рачун који плаћате. Безготовинско плаћање картицом не разликује се битно од готовинског плаћања због тога што код дебитних картица важи правило: „Купуј сада, плаћај одмах!” Кредитна картица дозвољава задуживање преко износа који је на рачуну, али под строго договореним условима са банком. Код кредитних картица важи правило: „Купуј сада, плаћај касније!”

Уз картицу се добија и бројчана шифра, тзв. **ПИН** (лични или персонални идентификациони број), без којег је немогуће користити картицу. Тај број потребно је откуцати на тастатури банкомата када се подиже новац или на каси (у ствари на ПОС терминалу) приликом куповине. Међутим, нико вам не може тражити да му саопштите ваш ПИН. Тај број сме да зна искључиво корисник картице. Папирић са записаним ПИН-ом никако не треба носити заједно са картицом!

ЗАНИМЉИВОСТ

Ко је смислио платне картице?

Платне картице као средство плаћања настале су далеке 1949. године, захваљујући Американцу Френку Мекнамари. Мекнамара је отишао на вечеру, али је новчаник заборавио код куће. Срећом, његова супруга је понела новчаник, па је она платила рачун. Мекнамара је тада обећао себи да му се то више никада неће поновити. Наредне године, он се вратио у исти ресторан и платио картонском картицом – био је то први случај плаћања картицом, из кога ће се развити плаћања картицама какве се данас користе. Испрва су само неки ресторани и хотели прихватили такве картице за одабрану клијентелу, радило се о око десет хиљада припадника њујоршке пословне елите, чији рачуни су били плаћани на крају сваког месеца. Шездесетих година прошлог века уместо картонских у употребу улазе пластичне картице, које убрзо постају универзално средство плаћања.

Данас је сасвим извесно да ћемо у не тако далекој будућности живети у свету без папирног новца. У многим европским земљама ограничени су износи које је могуће платити готовином. Шведска је била прва европска земља која је увела папирни новац, а ускоро ће бити прва земља у свету у којој ће у потпуности бити укинута готовина. У Шведској већ постоје банке које више уопште не исплаћују новац, а трговци имају право да одбију готовину. Укидањем готовине сузбија се улично џепарење и пљачкање банака. Банке би биле ослобођене високих трошкова транспорта и чувања новца, а држава зауставила утају пореза и „прање новца”.

Шта је електронско банкарство?

Електронско банкарство (енг. e-banking) омогућава кориснику да брзо и лако приступи свом рачуну у банци, независно од радног времена банке, 7 дана у недељи, 24 сата дневно. За коришћење електронског банкарства неопходно је да имате рачунар, таблет или телефон са приступом интернету.

Плаћање преко електронског банкарства корисницима штеди време јер не морају да иду до банке и чекају банкарског службеника да прими њихову уплатницу. Уз то је и јефтиније, јер је накнада коју банка узима нижа од плаћања готовим новцем на шалтеру. Сва плаћања остају забележена у електронској форми на корисниковом рачуну и увек могу да послуже као доказ о уплати. Коришћење електронског банкарства безбедније је од ношења новчаника са собом. Пре коришћења услуге увек се приступа вишеструкој провери идентитета корисника.

Мобилно банкарство представља најновију тенденцију у развоју електронског банкарства, које омогућава плаћање путем мобилног телефона. Предност ове услуге је у аутоматском и тренутном повезивању са банком и једноставној употреби. Корисници мобилних телефона могу да инсталирају апликацију банке за електронско банкарство, која им пружа исте могућности као да је користе на рачунару. Поред услуга плаћања, корисницима су доступне и бројне друге услуге: курсне листе, информације у вези са локацијом банкомата, новим производима банке, каматним стопама итд.

ЗАНИМЉИВОСТ

Како да платим у Кини?

Можете ли да замислите да храну на пијаци плаћате мобилним телефоном? Да новине и жваке на трафици купујете једноставним прислањањем вашег телефона уз уређај за плаћање рачуна? Овакве ствари не морате да замишљате у Кини, јер су тамо постале свакодневица за многе грађане. У великим кинеским градовима све више људи користи своје мобилне телефоне за плаћање. До пре пар година Кинези су, као и други људи у свету, у редовима чекали да плате своје рачуне, а сада им је мобилни телефон постао замена за новчаник. Захваљујући великом порасту мобилног банкарства, у Кини је за само три године тржиште мобилног плаћања достигло износ од 5500 милијарди долара у 2016. години.

ПРОЈЕКТНА ТЕМА: ЗВЕЦКАЈУ И ШУШТЕ НОВЧАНИЦЕ

Тема пројекта	Звецкају и шуште новчанице
Област	Новац и трансакције
Време реализације	Према оперативном плану учитеља
Наставни предмети са којима је тема повезана	Математика, Ликовна култура, Српски језик, Свет око нас/Природа и друштво
Циљ пројекта	Оспособљавање ученика за коришћење новца у реалним животним ситуацијама (размене, куповине/продаје, употреба различитих валута)
Исходи пројекта	Ученик ће бити у стању да: <ul style="list-style-type: none"> • уочи потребу људи у прошлости да дефинишу средство за плаћања које само по себи има вредност • разликује кованице, папирне новчанице и платне картице • разуме постојање различитих валута
Носиоци активности	Ученици, родитељи, учитељ
Методе рада	Демонстрације, писани радови, разговор, илустративна метода
Материјално- техничка основа	Рачунари, енциклопедије, наставни листић, ученички радови
Начин праћења и евалуације	Посматрање, бележење, цртање, дискусија

1. Образложење пројектне теме/разлози за покретање пројекта

Деца почињу да користе новац још у предшколском узрасту, најчешће га везујући за вредност ствари које могу њиме да купе и сл. (нпр. „За сладолед ми треба једна плава“, или: „Од баке сам добио једну црвену, могу да купим...“).

Циљ активности у оквиру овог пројекта јесте да ученици разумеју разлоге због којих је било неопходно да се осмисли новац као средство плаћања и да се оспособе за коришћење новца које превазилази његово везивање за вредност конкретне робе.

2. Могући примери конкретизације пројектне теме кроз пројектно учење

2.1. Отварање пројекта

Ова фаза пројекта може се реализовати на различите начине. Један од њих је да унесемо новчаник, као предмет о коме ће се разговарати, како би се дошло до термина средстава за плаћање (кованице, папирне новчанице, платне картице).

На катедру поставити новчаник. Разговарати о самом називу предмета, од које речи потиче. Зашто? Чему служи? Које преграде поседује (уз разгледање)? (Преграда за ситнину, преграда за папирни новац, део за платне картице – ово је важно за следећу фазу, у којој говоримо о кованом и папирном новцу, као и о платним картицама.)

У овој фази је могуће користити и песму о којој ће се разговарати: *Мамине ташне и татини џепови* Драгана Лукића.

МАМИНЕ ТАШНЕ И ТАТИНИ ЏЕПОВИ

Мамине ташне и татини џепови
најмоћније су ствари за децу.

Ти пожелиш – тата, стави руку у џеп –
и већ грицкаш румену перецу.

Ти пожелиш – мама, отвори ташну –
и већ чупкаш реп плишаном зецу.

Мамине ташне су мали фризерски салони за даме,
татини џепови пуни новина личе на бирое за рекламе,
мамине ташне су албуми татиних и дечјих слика,
у татиним џеповима звечка новац као да свира џез музика,
мамине ташне су пуне мириса ружиног цвета,
татини џепови су мали киосци цигарета.

Мамине ташне и татини џепови
то су мали, сасвим мали сефови,
и мале, сасвим мале касе,
из којих тата и мама пресипају новац
у твоје плаво гипсано прасе.

У овој фази је могуће користити и пословице или изреке о новцу и дискутовати о њиховом значењу (нпр. Новац не расте на дрвету, Све се врти око новца).

2.2. Развијање пројекта

Активност – *Вредносн робе*

На почетку ове фазе, осврћући се на прошлост, ученици треба да схвате зашто је било потребно да се уведе новац као средство плаћања.

Коришћење неког од примера трампе у прошлости (у старом Риму су за исплату коришћене врећице соли, или у Норвешкој маслац, или неки сасвим други пример трампе по избору учитеља), као подстицаја за дискусију. Један од примера који се може користити у овој фази пројекта јесте пример трампе из старог Египта, који наводимо. Питања за дискусију се прилагођавају примеру трампе који ће бити представљен ученицима, а

имају циљ да се ученици упознају са значењем термина *џрамџа* и *џоџребом увођења новца као средсџва џлаћања*.

Цртица из свакодневног живота џуди у старом Египту

Еџџћани су корисџили џлодно земљџишџе у долини реке Нил за џајење разноврсних биљних и живџињских врсџа. Једна од основних жиџарица у сџаром Еџџџу био је јечам. Од њеџа су џравили хлеб и џиво. Када су слободни џуди радџли у склоџу џоседа храмова, имања имућних џуди и владара, исџлаћивани су у јечму.

Дискусија – развија се на основу примера и питања у вези њега:

Зашто су радници били исплаћивани баш у јечму?

Како су одређиване количине јечма који би радници добијали?

Одговарајући на ова питања ученици ће доћи до основних карактеристика трампе:

Размењује се оно што се има за оно за чим постоји потреба (Радницима и њиховим породицама био је потребан јечам да би се прехранили, а имућним џудима, који су били власници великих обрадивих површина, требали су слободни џуди који ће за њих да обрађују ту земљу. Осим тога, ова житарица је изабрана зато што је она највише успевала на пољима Египта). Навести још неке примере из прошлости, као што су: ловци су за трампу имали коже уловљених животиња од којих се правила обућа и одећа, сточари су за трампу имали млеко и сир и сл.

У дискусији се долази до тога да је било потребно одредити јединицу за мерење вредности робе, нпр. количина јечма за један дан рада на пољима. Тако је у неким крајевима одређено да једна овца вреди колико и 10 пилића или 18 чинија жита...

И данас су се задржали неки облици трампе, као на пример замена *ауџа* – *сџаро* за ново, размена *уџбеника*, *сајам зимске сџорџске оџреме* и сл. Подстаћи ученике да наведу примере неког облика трампе из свог искуства.

Активност – *Хајде да се џрамџимо*

Одредити дан за трампу – ученици од куће доносе предмете које би да размене са другарима.

Активност – *Креирање одељењске новчанице*

Дискусија о новчаницама на основу материјала од кога су направљене (кованице и новчанице). Од ког материјала је кованица, а од ког је новчаница? По чему се још разликују? Упутити ученике да код куће (интернет, енциклопедије и сл.) истражују о новцу у прош-

лости: његов изглед у прошлости (различити примери), да истраже када и како је почела употреба папирног новца и сл. Могуће је да ученици у групама на различите теме креирају презентације.

Разговор о томе чији се ликови налазе на нашим новчаницама (нпр. Вук Стефановић Караџић, Петар II Петровић Његош, Стеван Стојановић Мокрањац, Никола Тесла, Надежда Петровић, Јован Цвијић, Ђорђе Вајферт, Милутин Миланковић, Слободан Јовановић). Дискутујемо о избору ликова на нашим новчаницама: Зашто баш они? Чиме су задужили наш народ?... Разговор о заштити новчаница од могућег кривотворења. Показати ученицима водени жиг који је утиснут на новчаницу (ученици уочавају жиг на новчаницу).

Задатак за ученике је да осмисле изглед новчанице њиховог одељења.

- Упутити ученике да на новчаницу треба да се налази цртеж који симболизује највећу вредност њиховог одељења (оно што је позитивна карактеристика, нпр. дружење).
- Потребно је осмислити и неки „тајни“ заштитни знак, како новац не би могао бити фалсификован.
- Заједнички утврдити критеријуме за добро осмишљену новчаницу, на пример: осликава вредност одељења, симбол који недвосмислено указује на то, јасност и сл.
- Направити изложбу новчаница, без имена аутора визуелних решења. Организовати гласање за новчаницу одељења: избор три новчанице (рангирати).
- На изабраним новчаницама ће бити различити износи.

Следећи задатак је да осмисле предлог за назив „одељењске валуте“. Избор се врши према унапред заједнички успостављеним критеријумима, на пример: да буде кратак, лак за изговор, да има симболику у односу на специфичност одељења и сл.

Једна од наредних активности може да буде коришћење одељењске новчанице у организованим играма које се заснивају на односу купујем/продајем. За потребе ових игара могу се фотокопирати изабране одељењске новчанице.

Активност – Мењачница

Пројекат се може наставити активностима које се односе на различите валуте.

У оквиру ове активности неопходно је ученике упознати или подсетити на називе валута неких држава, као и да неке државе имају исти назив валуте те им се због тога уз њега додаје и назив државе, као, на пример, аустралијски долар, кувајтски динар и сл. Истаћи специфичност валуте евро (нпр. користи се у већем броју земаља Европске уније и др.).

У овој активности ученици су подељени у групе. Свака група ће означавати групу туриста из одређене државе који долазе у петодневну посету Београду. Једна група су туристи из

Пољске, друга група је из Швајцарске, трећа из Русије, четврта из Енглеске и пета група из Туниса. Све групе добијају исти задатак, који наставник може сам креирати у односу на наш предлог, на пример: дати групама исти износ у динарима, који им је потребан за хотел, храну, сувенире, карте за музеје или нешто друго. Затим ученике упознати са вредностима валута ових земаља у односу на динар, за сваку групу према земљи чије туристе представља (злот, франак, рубља, фунта, туниски динар). Ученици треба да израчунају колико ће у задатој валути потрошити сваки појединачни туриста. Захтевати од ученика да направе међусобну поделу израчунавања у односу на чланове групе. Када заврше рад, групе извештавају колико је новца потрошио сваки „њихов туриста“ у Београду. Поређати добијене резултате од највећег до најмањег. Дискусија се развија о томе из које државе је туриста у својој валути највише, односно најмање потрошио приликом боравка у Београду. Ако знамо да је у динарима износ идентичан, шта нам то онда говори о вредности валута ових држава? Дискусија се наставља у овом смеру. Задаци за групни рад могу се модификовати у односу на узраст ученика и обрађене садржаје из математике.

Пример задатка (за остале групе је све исто, само је валута друга и њена вредност у односу на динар)

ШВАЈЦАРСКИ ТУРИСТА

Колико је један швајцарски туриста потрошио за 5 дана боравка у Београду?
Израчунајте у швајцарској валути – францима.

1 швајцарски франак = 100 динара

Износ за хотел за један дан: 5.000 динара

Износ за храну за један дан: 4.000 динара

Укупан износ за карте за музеје: 15.000 динара

Укупан износ за сувенире: 10.000 динара

Пројекат се може наставити активностима које се односе на плаћање платном картицом.

Пројекат „где кући“ – ученици разговарају са родитељима, бакама/декама како су изгледале новчанице које су они користили у детињству; питају родитеље шта највише користе приликом плаћања рачуна: новац, картице, чекове и зашто; уколико штеде, да ли то раде у динарима или у некој другој валути и зашто.

2.3. Затварање пројекта

Презентација пројекта

Направити изложбу креираних одељењских новчаница.

Могуће је припремити и презентацију са фотографијама направљеним у току рада на пројекту или њихову изложбу.

Анализа процеса и резултата рада на пројекту

Учитељ и ученици анализирају и описују како је текао процес рада на пројекту, активности које су реализовали у оквиру пројекта. Описују потешкоће на које су наишли и шта им је било посебно занимљиво.

Шта су сазнали и научили?

Ученици издвајају шта су научили о средствима плаћања у прошлости и данас.

ПРИМАЊА

ПРИМАЊА

У животу можемо много послова да променимо. Важно је да разумемо у чему смо добри, где показујемо најбоље резултате. Сви смо различити. Имамо различита интересовања и способности, а када знамо у чему смо добри пронаћи ћемо посао који ћемо са задовољством да радимо. Многа наша знања и вештине могу постати посао којим зарађујемо новац. Новац можемо зарадити на различите начине, нпр. ако смо запослени у некој државној или приватној фирми, у некој невладиној или међународној организацији, ако оснујемо приватну фирму и сл. Савремено друштво све више подстиче **предузетништво**.

Предузетништво је делатност усмерена на покретање, организовање и иновирање пословања предузећа, са циљем да се неком робом или услугом створи ново тржиште и оствари добит. Предузетник је особа која има пословну идеју и води сопствени бизнис. Он својим знањем, вештинама и креативношћу предузима све потребне активности да његова идеја буде и тржишно верификована. Поред идеје, предузетнику је важно да се континуирано информише о стању и потребама тржишта, едукује за нове технологије, али и да изради и реализује добар пословни план, како би свој циљ остварио. Пословни (бизнис) план је разрађени пут како доћи до жељеног циља. Планом се детаљно приказује шта се и како ради (производи/продаје), коме је то намењено, која средства су потребна, има ли конкуренције. Успешан предузетник добро познаје циљно тржиште, има добру промоцију, тим са којим ради и правовремено процењује ризик.

Плата

Највећи број запослених склон је томе да своју плату посматра искључиво кроз новчани износ, иако је тај износ само део његове укупне зараде. Део зараде запосленог који се њему директно исплаћује назива се **нето зарада (плата)**⁵, и то је оно што запослене највише занима. Међутим, на један део тог новца право полаже и држава, кроз обавезне порезе и доприносе које плаћају запослени и послодавац. Дакле, сви запослени заправо раде за **брutto зараду**, коју чине: нето зарада, порез на плату и доприноси за здравствено и пензионо осигурање, као и осигурање у случају незапослености. Порез на плату омогућава да из буџета једне државе могу бити плаћени за свој рад учитељи, лекари, војници, полицајци и сл. Појмове бруто и нето зараде изузетно је битно разликовати, јер вредност рада запосленог је у ствари знатно виша од износа који прима на рачун.

Треба имати у виду да појам зарада има сасвим различито значење за појединце, у зависности од улоге коју имају. Из перспективе српског законодавства зарада је у ствари нето зарада увећана за порезе и доприносе запосленог – бруто зарада. С друге стране,

⁵ Када је усвојен нови Закон о раду 2001. године, појам „плата“ замењен је појмом „зарада“, у значењу бруто зараде. После тога, појам „плата“ почео је да се користи искључиво у значењу износа који запослени примају на рачун или у коверти – што ће рећи као синоним за нето зараду.

послодавац ће на износ који месечно исплаћује за запосленог гледати као на трошак. На крају, за запосленог је зарада онај износ који месечно добија (тј. нето плата).

Кроз појмове бруто и нето плате сагледавамо низ јако битних ствари: пословни морал послодавца, који је дужан не само да исплати новац запосленом, него и да измири своје обавезе према држави за социјално осигурање, као и квалитет услуга које пружа држава која се финансира на овај начин (здравствене услуге, висина и редовност исплате пензија, осигурање у случају губљења посла итд.).

ЗАНИМЉИВОСТ

И со је плата

У старом Риму војници су често исплаћивани врећицама соли, отуда потиче енглеска реч за плату – salary (salaria је латинско име за со). Пошто соли није било у довољним количинама, а била им је потребна за конзервирање хране, њена вредност била је изузетно висока.

Пензија

Пензије какве ми познајемо данас постале су део државне социјалне политике тек крајем 19. века. Ипак, још су у старом Риму војници добијали земљу по окончању војне службе, као накнаду за то што су служили држави. У 17. веку у неким немачким државама постојали су фондови за удовице свештеника и за учитеље. Државе током 18. века нису биле ни најмање заинтересоване за социјалну заштиту радника. Због тога су радници сами оснивали удружења за узајамну помоћ у случају повреде на раду, болести, изнемоглости, па чак и смрти. Половином 19. века јача моћ њихових организација (оснивају се први синдикати, касније и радничке партије), а под њиховим притиском држава преузима на себе бригу о правима запослених, са чим почиње историја социјалног осигурања.

Први модерни облик обавезног социјалног осигурања настао је у Немачкој крајем 19. века. Немачка добија први федерални закон о пензијама за време „Гвозденог канцелара“ Ота фон Бизмарка 1889. године, по коме сви радници старости преко 70 година имају право на државну пензију. Бизмарков модел пензије био је добро решење за то доба, због чега је убрзо постао општеприхваћен у целој Европи. У основи, модел је био крајње једноставан: сви запослени издвајаће мали део своје зараде за оне који услед старости више не могу да раде. Пошто је однос запослених и пензионера био 7:1 (на једног пензионера долазило је чак 7 запослених!), то је било лако спровести у дело. Бизмарков модел заснива се на принципу међугенерациске солидарности по систему „Pay as you go“ финансирања текућих расхода. Запослени плаћају доприносе од своје зараде у заједнички фонд, из кога се исплаћује новац пензионерима.

У суштини, одрживост система државних пензија директно зависи од односа броја запослених и пензионера. Тадашњи немачки економисти тврдили су да је модел одржив док однос запослених и пензионера не дође до 4:1, када се систем мора променити, а да постаје неодржив ако тај однос буде 3:1. Индустијски најразвијенија и далеко најбогатија земља света тог доба, Енглеска, добија закон о државној пензији тек 1908. године⁶.

У Србији се користи немачки модел, али због тога што је однос запослених и пензионера 1,06:1, извесно је да је он дугорочно неодржив. Пре 30 година у Србији је на 3,5 запослених долазио 1 пензионер, али због неповољних демографских трендова он се три пута смањио за три деценије. Становништво Србије, са просечном старошћу од 40,7 година, спада у групу најстаријих на свету. Треба додати да криза система националних пензија није карактеристична само за Србију, јер се све европске земље – у мањој или већој мери – суочавају са истим проблемима.

Животни век људи у време кад је Бизмарк увео модел у Немачкој био је 40 година, а данас је дужи за око три деценије. Такође, данас се рађа знатно мање деце. С друге стране, немачки модел државног пензионог осигурања постао је прескуп за државе, а често је недовољан да омогући грађанима пристојан живот у старости.

ЗАНИМЉИВОСТ

Прва српска пензија

Године 1833. кнез Милош Обреновић потписао је решење првом српском пензионеру Илији Марковићу, на износ од 100 аустријских талира. Две године после тога донето је решење о првој породичној пензији, а њен корисник била је Карађорђева удовица Јелена Ћ. Петровић. Износ пензије био је 500 талира. Прву уредбу о пензијама за чиновнике донео је кнез Михаило Обреновић 1841. године, а први закон о пензијама Србија добија 1850. године.

Џепарац

Џепарац подразумева мању количину новца коју родитељи дају својој деци, дневно или недељно, за њихове трошкове. Ипак, требало би имати у виду да већина препорука за давање џепарца долази из развијених земаља, где је таква пракса уобичајена, али у земљама у развоју чест је случај да родитељи не знају ни да ли ће добити плату на време, тако да је понекад тешко говорити о давању џепарца. У Холандији чак 95% деце добија недељни џепарац, у Немачкој и Великој Британији 94%, у Аустрији 91% итд.

⁶ Одсуство социјалне заштите и небрига за сиромашне били су типични за сва европска друштва све до 19. века. Ипак, у нехуманом поступању према радницима и сиромашнима Енглеска је отишла најдаље, јер је таква политика добила и институционални оквир. Све до 20. века сиромаштво је третирано скоро као злочин. Један закон с краја 15. века прописивао је затварање просјака, а током 16. века просјаци су сматрани за морално дегенерисане особе.

Мишљења о томе када је најбоље почети са давањем џепарца су подељена: једни мисле да је то могуће већ у предшколском узрасту, док други тврде да је право време трећи или четврти разред основне школе, јер деца тек тада могу да разумеју вредност новца. У једном се ипак слажу: најбоља школа је искуство – да би неко научио да располаже новцем прво мора да га има.

ЗАНИМЉИВОСТ

Где је сигурно?

Првобитни џепови нису били ушивани с унутрашње стране одеће, као што је то случај данас. Некада се новац носио у врећицама које су висиле закачене за појас или о прслук. Међутим, како се временом повећавао број лопова и сецикеса (касније ће бити названи „џепарошима“), људи су почели да праве отворе у својој одећи, како би сачували вреће са новцем. Како се мода мењала, кројачи су имали све већи проблем да ушију вреће за новац у мушке капуте јер су постајали превише упадљиви. Наредни корак био је да се „вреће“ за новац шију са унутрашње стране у капутима и сакоима. Дубоки џепови на панталонама дизајнирани су тек 1938. године, као нови део револуционарне униформе британске војске.

ПРОЈЕКТНА ТЕМА: КО РАДИ, НЕ БОЈИ СЕ ГЛАДИ

Тема пројекта	Ко ради, не боји се глади
Област	Примања
Време реализације	Према оперативном плану учитеља
Наставни предмети са којима је тема повезана	Математика, Ликовна култура, Српски језик, Свет око нас/Природа и друштво
Циљ пројекта	Упознати ученике са различитим облицима рада и остваривања зараде
Исходи пројекта	Ученик ће бити у стању да: <ul style="list-style-type: none"> • разуме послове који се обављају у оквиру представљених занимања • разликује плату, пензију, џепарац • разуме начин организовања сопственог посла
Носиоци активности	Ученици, родитељи, учитељ, баке или деке
Методе рада	Демонстрације, писани радови, разговор, илустративна метода
Материјално-техничка основа	Рачунари, енциклопедије, наставни листић, ученички радови, камера/телефон/фото-апарат
Начин праћења и евалуације	Посматрање, бележење, цртање, снимање, дискусија

1. Образложење пројектне теме/разлози за покретање пројекта

Професионална оријентација подразумева велику палету корака у процесу оријентације. У млађем школском узрасту она подразумева информисање о занимањима и каријери. Осим тога, ученицима је, у складу са њиховим узрастом, неопходно пружити подршку и у разумевању концепта предузетништва. Овај процес је важан због тога што ученици треба да схвате да многа наша знања и вештине могу постати посао којим зарађујемо новац.

2. Могући примери конкретизације пројектне теме кроз пројектно учење

2.1. Отварање пројекта

Ова фаза пројекта може се реализовати на различите начине. Један од њих је да дамо ученицима да истраже шта је то Мастерслављ, без усмеравања на одређени линк или тако што ћемо им дати одређени линк (према процени учитеља на основу карактеристика одељења). Може се ученицима задати да припреме на нивоу група и презентације о овом граду.

Изношење информација о овом граду до којих су дошли истраживањем или приказивање презентација.

2.2. Развијање пројекта

Ако ученици у свом излагању или презентацији нису изнели следећу информацију, учитељ им је саопштава:

На уласку, мали грађани Масџерславља добијају 80 злашних џаланаџа, које могу пошрошиџи на забаву или обуку у граду.

Дискусија се развија на основу питања која постављамо ученицима:

Да ли је то добар принцип? Да ли је добро што деца већ на уласку добијају почетни капитал или би их требало пустити да зараде прве таланте?

Активност – Сајам занимања

Ову активност могуће је организовати у сарадњи са родитељима, који ће представити одељењу своја занимања. Ученици ће им постављати различита питања и сл. Осим тога, могуће је организовати и посету неким институцијама, како би ученици у реалном контексту сазнали више о одређеном занимању.

У оквиру ове активности неопходно је ученике упознати са термином *џлаџа*.

Активност – Преузимање улога одраслих у школи

Организовати дан када ученици преузимају улоге одраслих у школи: учитеља, предметних наставника, директора, педагога, психолога, домара, секретара и сл. Ову активност је могуће организовати на нивоу школе.

Активност – Пензионери у џосџима/У џосеџи џензионерском клубу

Бака или дека неког ученика гостују у одељењу и причају ученицима о свом радном искуству, колико година су радили пре него што су отишли у пензију, како проводе пензионерске дане и сл.

У оквиру ове активности неопходно је ученике упознати са терминима *џензија* и *џензионер*.

Активност – Плаџа у одељењској валуџи

Организовање различитих послова у одељењу, за које се исплаћује одређена зарада у „одељењској валути“, а може се потрошити у оквиру „одељењске продавнице“ са предметима који су направљени и сл. (нпр. неки дечји инструмент...).

Активност – Сајам џредузетџниџџва

Формирамо групу од три ученика, која ће чинити жири Сајма предузетништва. На Сајму ће најбоља идеја за самосталан породични посао добити награду – представљање у полчасовној емисији (снимање емисије и пуштање ученицима на нивоу школе). За креирање емисије унапред је одређена група ученика, која не учествује на Сајму предузетништва, већ се договара о послу који треба да обави (ко ће писати сценарио, ко режира, ко снима...).

Остале ученике поделимо у групе које представљају четворочлане породице. Задатак сваке групе је да осмисли самосталан породични посао који ће представити на Сајму предузетништва.

Групе добијају ставке на основу којих ће осмислити и презентовати свој породични посао.

- Назив фирме
- Опис посла
- Реклама производа/услуга
- План добровољног или хуманитарног рада

Након завршеног рада, групе представљају самостални породични посао на основу прописаних ставки презентације.

Жири рангира предлоге и даје образложење.

Група задужена за креирање емисије ради на том послу.

2.3. Затварање пројекта

Презентација пројекта

Презентације на Сајму предузетништва.

Могуће је припремити и презентацију са фотографијама или њихову изложбу (гостовање родитеља који представљају занимања, бака или дека пензионера, обављање послова у одељењу и сл.).

Представљање емисије о најуспешнијем породичном послу са Сајма предузетништва (ученицима школе, званицама – представницима локалне заједнице, Савета родитеља, Школског одбора и сл.).

Анализа процеса и резултата рада на пројекту

Подсећање на цео процес рада у пројекту (ученици истичу шта им је било најзанимљивије у раду, које су биле потешкоће и сл.).

Шта су сазнали и научили?

Учитељ питањима која је припремио проверава шта су ученици научили у овом пројекту (нпр. припремљен наставни листић и сл.).

БУЏЕТ

БУЏЕТ

Људи имају различите навике и понашања у вези са новцем. Финансијски план за одређено време може да допринесе да управљање новцем који имамо буде мудро.

Шта је буџет?

Из историјске перспективе, годишњи буџет какав познајемо данас представља релативно нову појаву, тесно повезану са прекомерним трошењем владара. Европски монарси могли су неометано да троше новац из државне благајне све док читав финансијски систем земље не би постао хаотичан: непрестано су увођени нови порези, пошто држава никад није имала довољно пара, новац је губио вредност због инфлације, краљеви порезници били су корумпирани и неефикасни. Први модерни буџет појављује се у Енглеској током 17. века, када је парламент изборио право да одлучује о државним – дакле и краљевим – приходима и расходима.

Реч буџет потиче од француске речи *le budget* – у значењу кожна торба. Ова француска реч употребљавала се у Енглеској у пренесеном значењу. Министар финансија је, приликом подношења захтева парламенту за одобравање финансијских средстава, отварао кожну торбу (енг. *Budget*) у којој је носио захтев, како би га прочитао пред парламентом. Тај чин постао је познат у Великој Британији као „отварање буџета”, а реч буџет је током 19. века прихваћена у готово свим државама света. У Србији је државни буџет једногодишњи документ, који се као Закон о буџету усваја у Скупштини РС, крајем сваке године за наредну годину.

Израда финансијског плана за одређени период добар је начин како да мудро управљамо новцем. То је списак планираних прихода и расхода, који називамо **буџет**. Буџет праве појединци и организације, предузећа и државе. Прави се као табела, у коју се уписују **приходи** и **расходи**. Буџет је добро испланиран када су приходи већи од расхода, што значи да смо у плусу, или када се поклапају (тада смо на нули). Некада се деси да имамо веће расходе, односно да нам је потребно више новца од онога колики су нам приходи, и тада се каже да је буџет у минусу. Тада треба да се смање неки од планираних трошкова или да се повећају приходи, како бисмо имали довољно за све што намеравамо да остваримо.

Породични буџет

Породице најчешће имају редовна примања или приходе. Они зависе од тога колико чланова породице зарађује. Родитељи који су запослени сваког месеца примају плату, а пензионери пензију. Одрасли често раде и додатни посао да би повећали своје приходе. Породични приходи представљају новац који преко свих чланова долази у породицу. Све

оно што породица троши да би се задовољиле потребе свих чланова и да би породица добро функционисала представља расходе.

Породични буџет представља скуп прихода свих чланова породице и свих расхода које породица има. Када се прави месечни породични буџет, корисно је направити табелу и уписивати податке. У табелу се прво уносе сви очекивани приходи, а онда сви планирани расходи. У приходе уносимо плате свих запослених чланова породице и пензије, ако је то заједничко домаћинство, као и зараде свих чланова који се баве неким додатним послом.

У расходе се прво уносе такозвани **стални (фиксни) трошкови**, односно трошкови које сваког месеца имамо и који су углавном исти. То су станарина или рата за кредит, струја, телефон, маркице за превоз и све оно што породица плаћа сваког месеца. Када се унесу фиксни трошкови, додајемо **промењиве трошкове**, односно трошкове који се мењају од месеца до месеца и нису стални. Ови трошкови често зависе од годишњег доба, планираних путовања, неких изузетних прилика и догађаја. Предност прављења плана је у томе што имамо јасан увид колико и на шта трошимо. Увек можемо анализом и добрим планирањем остварити и неке уштеде.

У животу је важно планирање. Планирамо коришћење времена, али и осталих ресурса, а пре свега новца. Људи имају различите навике и понашања у вези са новцем, кажемо финансијске навике. Неко је више склон штедњи и планирању, а неко трошењу. Постоје људи који не умеју добро да планирају и често морају да позајмљују новац да би остварили оно што желе. Неке особе имају навику да на обезбеђивање новца гледају као на проблем. Други посматрају новац као неважну ствар и олако рукују њиме. Финансијске навике се углавном стичу у породици, по угледу на родитеље или одрасле из окружења. Финансијске навике могу правилно да се формирају кроз учење и развијање финансијских вештина.

Лични буџет

Лични буџет прави се по истом принципу као и породични. Деца од малена треба да се уче како да планирају и управљају својим новцем. Када тек почне да добија месечни или недељни џепарац, свако у почетку одмах потроши сав новац. Али временом, ко се труди да научи како да планира, моћи ће да распореди износ који има тако да потраје дуже.

ЗАНИМЉИВОСТ

Да ли да позајмимо новац?

У једном од разговора са новинарима славни холивудски глумац Џин Хекмен испричао је како је својевремено позајмио новац чувеном колеги Дастину Хофману. Хофман му се обратио за помоћ, рекавши да му је потребан новац за храну, на шта је Хекмен одмах извадио паре из џепа. Међутим, када је отишао до Хофманове кухиње, тамо је затекао неколико тегли у којима је било новца. На теглама су се налазили различити натписи: станарина, храна, књиге итд. Једино у тегли на којој је писало „храна“ није било новца. Збуњеном Хекмену ништа није било јасно, па је упитао Хофмана зашто позајмљује новац кад је очито да га има. Хофман му је на то логично питање одговорио да се увек строго придржава свог месечног буџета и да нипошто не сме да узима новац за храну из других тегли.

У стварном животу већина људи је склона да више цени тешко стечени новац, јер се олако стечен новац тако и троши – брзо и без много размишљања. Неко једва чека да потроши похабане новчанице, док новије новчанице љубоморно чува у новчанику. Људи знатно лакше троше новац кад се користе картицом него кад плаћају готовином из свог новчаника. Некада људи оклевају да троше крупније апоене јер мисле да ће брже да потроше ситније новчанице. Овај субјективни став према новцу – јер је објективно износ новца исти без обзира на његово порекло, висину апоена, квалитет новчаница итд. – назива се **менталним рачуноводством**. Људи се често не понашају рационално када доносе (финансијске) одлуке, а пресудан фактор често може да буде нешто сасвим тривијално.

ПРОЈЕКТНА ТЕМА: КОЛИКО ИМАМ У НОВЧАНИКУ?

Тема пројекта	Колико имам у новчанику?
Област	Буџет
Време реализације	Према оперативном плану учитеља
Наставни предмети са којима је тема повезана	Математика, Ликовна култура, Српски језик, Свет око нас/Природа и друштво
Циљ пројекта	Оспособљавање ученика да мудро управљају новцем који имају
Исходи пројекта	Ученик ће бити у стању да: <ul style="list-style-type: none"> • креира лични буџет • управља својим буџетом
Носиоци активности	Ученици, родитељи, учитељ
Методе рада	Демонстрације, писани радови, разговор, илустративна метода
Материјално-техничка основа	Рачунари, енциклопедије, наставни листић, ученички радови
Начин праћења и евалуације	Посматрање, бележење, цртање, дискусија

1. Образложење пројектне теме/разлози за покретање пројекта

Финансијске навике могу правилно да се формирају кроз учење и стицање финансијских вештина. Упућивање ученика у финансијско планирање доприноси формирању одраслих грађана који умеју мудро да управљају новцем који имају.

2. Могући примери конкретизације пројектне теме кроз пројектно учење

2.1. Отварање пројекта

Ова фаза пројекта може се реализовати на различите начине. Један од њих је да се ученицима понуди прича коју они треба да доврше (да осмисле крај) и да јој дају наслов.

Пример приче (коју усмено излаже учитељ или је дата као текст ученицима):

Марко и Иван су близанци. Они сваког месеца добијају од родитеља исти џејарац. У њиховој породици су се договорили да они од џејарца кујују неке сиџнице, иџрачке, књиџе, да имају за одлазак у биоској или да се на неки друџи начин забаве. Марко је склон џоме да „живи за џренуџак” и врло брзо џоџроши сав свој новац.

Они воле књиџе и филмове из обласџи научне фанџасџике. На џовраџку из школе су се договорили са друџарима да џоџодне иду у биоској јер је на рејерџоару нови

научнофантастични филм. Док су се дојоварали Марку је прошло кроз њаву: „Пошрошио сам цео џејарац, а њек следеће недеље добијам нови!” Када су се расњали од друјара Марко је њо рекао Ивану.

Осмислите кратак завршетак приче. Ученици причају или читају осмишљени крај приче.

Дискусија ће се развијати око различитих завршетака приче, тј. различитих ставова ученика, јер ће се највероватније мишљења поларизовати: једна група ученика ће бити за то да Иван да новац Марку као позајмицу или поклон како би заједно ишли у биоскоп, док ће друга група ученика бити за то да Иван оде са другарима у биоскоп, без Марка. Потребно је навести ученике да износе аргументе за свој став, али и против другог става.

2.2. Развијање пројекта

Активност – Разлози за креирање буџета

Повести разговор са ученицима о томе да ли су чули за реч буџет, где су чули и шта мисле да то значи (претпостављамо да ће поменути да су чули на телевизији, нпр. у Дневнику, да се плате исплаћују из буџета и сл.).

Изнети један пример породичног буџета и на њему објаснити шта значи појам буџета, прихода и расхода (план који садржи списак прихода и расхода).

Пример породичног буџета за новембар:

ПРИХОД	ИЗНОС
Татина плата	_____ динара
Мамина плата	_____ динара
Декина пензија	_____ динара
Остало	_____ динара
УКУПНО	_____ динара

РАСХОД	ИЗНОС
Храна (хлеб, млеко, месо, поврће, воће)	_____ динара
Комунални трошкови (вода, изношење смећа, чишћење зграде)	_____ динара
Струја	_____ динара
Фиксни телефон	_____ динара
Мобилни телефони за маму, тату и децу	_____ динара
Рата за стамбени кредит	_____ динара
Чизме за маму и ципеле за тату	_____ динара
Књиге	_____ динара
Средства за хигијену	_____ динара
Ужина и џепарац за децу	_____ динара
Карте за биоскоп	_____ динара
УКУПНО	_____ динара

Са ученицима доћи до што више разлога за креирање буџета, на пример:

- помаже нам да утврдимо колико новца имамо да потрошимо;
- помаже нам да одлучимо како желимо да потрошимо свој новац;
- помаже нам да одлучимо шта можемо или не можемо себи да приуштимо;
- помаже нам да пратимо како трошимо новац;
- помаже нам да направимо план штедње;
- помаже нам да не западнемо у финансијску невољу.

По истом принципу одвија се и активност за креирање личног буџета, те је могуће да ученици направе лични буџет. За креирање личног буџета може се понудити ученицима да раде на рачунару. Ова активност може се одвијати и код куће (домаћи задатак), уз помоћ родитеља.

Активност – Неочекивани догађај

Продискутовати расходе из примера породичног буџета за новембар, један по један, али у смислу да ли се сваког месеца издваја нпр. за ципеле или за храну и сл. На тај начин ученици долазе до појмова сталних и променљивих трошкова.

Затим се прелази на активности које се односе на изненадне трошкове који се могу врло често десити.

У овој активности ученици су подељени у групе, тј. породице, којима ћемо дати презимена Јовановић, Петровић... Упућујемо ученике да креирају породични буџет за наредни месец према моделу датом у примеру за новембар. Све породице, односно групе, имају исти износ буџета, тј. исте приходе.

Када све групе осмисле свој буџет представљају га осталима. Затим добијају следећи задатак – свака група добија један „неочекивани догађај“ за породицу, на пример квар неког кућног апарата, аутомобила и сл. Групе треба да модификују свој буџет у односу на то. Следи представљање начина које су групе осмислиле за превазилажења проблема које изазива овакав догађај у породичном буџету.

У оквиру ове активности навести неке од савета за одрживост буџета, нпр:

- научите како да добијете највише за свој новац (нпр. праћење каталога са ценама које добијамо на кућну адресу и избор трговачког ланца који има најповољнију цену за одређени производ и сл.);
- покушајте да ограничите потрошњу за непотребне ствари;
- пратите своје трошкове (нпр. направите дневник своје потрошње).

Активност – Новчаник на папиру

Показати ученицима како изгледа „новчаник на папиру“. У њега уносимо сваки износ који зарадимо или добијемо и сваки износ који дамо када нешто платимо. „Новчаник на папиру“ нам олакшава да управљамо новцем јер увек имамо увид у тачно стање, видимо на шта смо трошили новац, помаже нам да променимо неке навике или да донесемо другачије одлуке.

МИЛИЧИН „НОВЧАНИК НА ПАПИРУ“

ДАТУМ	УЛАЗ приход	ИЗНОС	ИЗЛАЗ расход	ИЗНОС	СТАЊЕ
1. 03.	Џепарац	500			500
1. 03.			Биоскоп	200	300
2. 03.			Кокице	50	250
9. 03.	Поклон од баке	200			450
10. 03.			Одвајање у коверту за књигу	50	400
12. 03.			Сличице	50	300
13. 03.			Слаткиш	100	200
16. 03.			Забавник	150	50

Сви ученици креирају свој „новчаник на папиру“ у односу на исти, задати износ џепарца.

Након тога дискутујемо зашто су нам „новчаници“ различити. У току дискусије ученици учествују у навођењу разлога за то, које можемо уопштити, на пример:

- различите особе углавном желе различите ствари;
- појединци планирају штедњу јер имају план за куповину у будућности, док други то не раде;
- различите особе углавном имају различите приоритете приликом куповине;
- различите особе различитим износима новца задовољавају исте физиолошке потребе (нпр. када је у питању одећа, неки купују одређене марке, а неки не).

Може се понудити ученицима да „новчаник на папиру“ израде на рачунару (може учитељ дати припремљену табелу и сл.).

Пројекат „*иде кући*“ – ученици разговарају са родитељима да ли имају породични буџет (ако га немају, предлажу им да га заједно креирају), упознају породични буџет, родитељи им причају о неком „неочекиваном догађају“ за буџет и како су га превазишли.

2.3. Затварање пројекта

Презентација пројекта

Драматизација текста о Марку и Ивану.

Представљање „новчаника на папиру“.

Могуће је припремити и презентацију са фотографијама направљеним у току рада на пројекту или њихову изложбу.

Анализа процеса и резултата рада на пројекту

Учитељ и ученици анализирају и описују како је текао процес рада на пројекту, активности које су реализовали у оквиру пројекта, шта им је било најтеже и сл.

Шта су сазнали и научили?

Ученици издвајају шта су све научили како би могли да креирају лични буџет.

ШТЕДЊА И ОСИГУРАЊЕ

ШТЕДЊА И ОСИГУРАЊЕ

Кроз штедњу се планира будућност. Сасвим мали износ, који се редовно издваја у дужем временском периоду, може да има значајне резултате. За штедњу су важни упорност, стрпљивост, дугорочно планирање, а штедећи развијамо и финансијске вештине. Штедња новца представља начин да остварите нешто што желите у краћем или дужем временском року.

Штедимо за...

Живимо у свету којим доминирају неумерени конзумеризам и непрестано позивање на трошење свих расположивих ресурса. Потрошачки став нам поручује: новац је ту да се троши данас, а не да се чува за сутра. Пре само педесетак година, Американци су били штедљиви људи, који су водили рачуна о сваком долару, док је данас у САД живот на кредит постао уобичајени образац понашања. Просечна америчка породица дугује 84.000, а европска 16.000 евра. У обиљу порука које нас позивају да трошимо, тек је понека која опомиње да треба штедети.

Штедња је чување новца. Једна од дефиниција штедње је да је то разлика између прихода и потрошње, тј. онај део прихода који се не потроши.

У оскудним условима позив на штедњу често делује нереално, јер у времену кад велики број људи живи „од данас до сутра“, напосто нема одакле да се уштеди. Међутим, суштина штедње није у томе колико зарађујете, иако је богатима несумњиво много лакше да нешто уштеде, већ да трошите мање него што зарађујете. Због тога штедња није питање висине прихода, већ дисциплинованог трошења и самоконтроле.

Начини штедње

У Србији је и даље присутна штедња новца у кући, такозвано **чување новца „у сламарици“**. Када се новац тако чува, он нам је доступан у сваком тренутку. С друге стране, кад новац овако чувамо излажемо се опасности да будемо опљачкани, да новац изгуби вредност услед инфлације или да останемо без уштеђевине због, на пример, пожара. Уз то, готовина која се чува код куће не доноси камату. Овај традиционални вид чувања новца несумњиво је лошији од штедње у банкама или у штедионицама.

Штедња у банци има више предности у односу на чување у сламарици. Најпре, банке исплаћују камате на новац који неко штеди код њих. Затим, новац у банкама до одређеног лимита је увек осигуран, па у случају да неко опљачка банку у којој штедиша чува новац, он не губи ништа.

У банци отварамо **шtedни рачун**, на који улажемо новац. Банка користи наш новац тако што га позајмљује онима којима је новац потребан или га инвестира у неке послове и од тога зарађује, а део зараде дели и са нама. Тако нам се новац на рачуну увећава за одређени износ, који се зове камата – накнада коју нам банка даје за коришћење нашег новца. Камата може да се посматра и као начин награде за шtedњу.

Шtedња може бити орочена, када поверавамо наш новац банци на одређени рок, или неорочена – када можемо у сваком тренутку да узмемо новац са свог рачуна. Када банци поверавамо свој новац на чување у динарима, то представља **динарску шtedњу**, а када чувамо новац у девизама то је **девизна шtedња**.

ЗАНИМЉИВОСТ

Случајни изум: од касице до прасице

Порекло касица за шtedњу сеже у далеку прошлост. Пре 600 година људи нису новац шtedели у банкама, већ код куће, у обичном кухињском посућу. Пошто је метал тада био редак и скуп, посуђе је прављено од јефтине наранџасте глине, коју су у Енглеској називали **pygg**. Вокали у средњовековном енглеском били су другачији него данас, али временом су pygg почели да изговарају као pig. Када су грнчари током 19. века примили прве наруџбине да направе касице од глине (pygg), они су их забуном правили у облику прасета. То се допало наручиоцима, а посебно је одушевило децу. Први модели нису имали отвор на дну, па су морали да се разбију како би се дошло до новца.

Људи се према својим потребама одлучују за различите начине шtedње. Уколико неко жели да обезбеди себи довољно средстава у старости можда се одлучи за шtedњу у **добровољном / приватном пензијском фонду**, као дугорочан вид шtedње. У том случају се, док та особа још увек ради, сваког месеца од плате одваја одређени износ и уплаћује у добровољни пензијски фонд. **Животно осигурање** је такође добар облик дугорочне шtedње, али и финансијске заштите породице уколико се осигураном лицу нешто лоше деси.

Чувамо природне ресурсе

Реч шtedња се најчешће помиње када говоримо о новцу, али у ширем смислу шtedња значи чување свих ресурса које користимо. Ресурси означавају сва материјална и нематеријална добра једне заједнице или друштва.

Када је реч о **природним ресурсима**, битно је да нарочито шtedимо необновљиве изворе енергије, који не могу поново настати и не могу да се обнављају. У њих спадају угаљ, нафта, природни гас, разне руде и минерали. Уместо да се као извор енергије употребљавају необновљиви ресурси, боље је да користимо обновљиве ресурсе. У обновљиве ресурсе

спадају ваздух, воде и ресурси који се не могу исцрпити ма колико да их трошимо, као што су ветар и сунчева енергија.

Уколико нека држава води рачуна о правилном коришћењу ресурса, чува необновљиве изворе енергије и штити животну средину док задовољава потребе својих грађана, онда говоримо о **одрживом развоју**. Одрживи развој значи да се једно друштво развија и напредује, али да тај напредак не угрожава животну средину, која треба да буде здрава и на располагању и будућим генерацијама.

ЗАНИМЉИВОСТ

Вертикалне баште – градови шуме

Пре неколико година у Милану је представљен радикални нови пројекат тзв. биолошке архитектуре: два небодера у централној градској зони прекривена су бујном зеленом вегетацијом од дна до врха! Милано је тако добио „вертикалну башту“, а намера архитекте била је да „опреми“ своје зграде једним хектаром шума и зеленила. Овај експериментални пројекат у Милану убрзо је привукао пажњу Кинеза, који имају велики проблем са смогом и загађењем ваздуха у свим градовима. Град на истоку земље Нанкин ускоро би могао да постане прва урбана средина са „вертикалном шумом“. Планирано је да Нанкинг добије око пар стотина зграда, различите величине, прекривених шумом и зеленилом. Намера градитеља је да „вертикалне баште“ апсорбују око 25 тона карбон-диоксида дневно, такође и да произведу 60 килограма кисеоника сваког дана.

ЗАНИМЉИВОСТ

Град без пластичних кеса

Модбери је градић на западу Енглеске, а пажњу британске и светске јавности задобио је одлуком да укине употребу пластичних кеса. Ребека Хоскинг, новинарка и фотографкиња британске телевизије, провела је неколико месеци на Хавајима правећи фотографије о страдању риба, животиња и птица од случајног запетљавања у пластичне кесе. У свој родни градић вратила се чврсто решена да из њега заувек протера пластичне кесе. Својим суграђанима показала је потресне фотографије и кратки документарни филм у ком су били снимци умрлих делфина са кесама на глави, угинулих албатроса и корњача са кесама у устима, које су прогутале мислећи да су медузе. Дирнуте њеним филмом, градске власти донеле су одлуку да забране коришћење полиетиленских кеса. И код нас је тренутно актуелна иницијатива наплате пластичних кеса.

Да ли сте се некад запитали зашто су бизони у Европи „ишчезли“, док је број коња, крава и оваца порастао? Зашто је опао број даброва, слонова и лисица? Ученици обично прво дају погрешне одговоре, па тврде да је то због тога што су коњи, краве и овце корисни, док даброви, бизони и слонови и нису. Када им учитељ објасни да и једне и друге животиње могу да буду корисне, они се досете да су једне животиње дивље, а друге

питоме, те да су питоме опстале јер су се прилагодиле човеку. Наравно, неисцрпан је број креативних погрешних одговора.

Ово питање је усмерено на суштину власничких односа: коњи, овце и краве су обично у приватном власништву, а бизони и слоновии то нису. Дакле, о судбини тих домаћих животиња одлучује искључиво њихов власник и нико други. Суштина **приватног власништва** је у томе да о њему одлучује само један човек, док други – они који нису власници – немају право одлучивања. У случају да неко усмрти краву на фарми, њен власник ће тражити обештећење. Ако се деси да неко убије бизона, нико од њега неће тражити одштету. Наравно, бизони су данас законом заштићена врста, па би починилац свакако имао проблема са законом.

Међутим, вековима су они били заједничко добро, па је свако могао да их убија колико пожели. **Заједничко добро** је оно што сваки појединац може бесплатно да користи јер је настало деловањем природе – шуме, пашњаци, животиње, реке, језера итд. Нерационално коришћење заједничких добара често угрожава њихов опстанак: многе животињске врсте су услед претераног лова угрожене, велики број река је загађен, итд. У економији се такво лоше вођење рачуна о заједничком добру назива „трагедија заједничког власништва“.

Уз приватна и заједничка, постоје и **јавна добра**. То су добра и услуге доступни свим људима (школе, здравствене услуге, паркови, путеви, улична расвета итд.). Јавна добра држава ставља на располагање својим грађанима. Ми то не плаћамо на лицу места, али се од бруто плата запослених грађана одваја део за све наведене услуге јер се тако финансира јавни сектор који ове услуге обезбеђује.

ЗАНИМЉИВОСТ

Пластичне кесе

Паковање робе у пластичне кесе започело је 1957. године у САД и брзином светлости је освојило свет. Годишње се у свету произведе око милион милијарди кеса (можете ли да замислите број који има 15 нула?). Иако је и производња кеса проблем, истински проблеми почињу са одлагањем употребљених кеса. Кесе у просеку употребљавамо око 20 минута или онолико времена колико је потребно да нешто донесемо до куће, а век њеног распадања је минимум 400 година. Тек једна од стотину кеса употреби се више него једном, а само 0,6 посто се рециклира. У Кинеском мору налазе се две највеће природне депоније одбачене пластике дуге стотинак километара. Бројне су иницијативе за укидање пластичних кеса начињених од полиетилена, али проблем је економске природе. Борба за већи профит узрок је еколошки опасног понашања. Једино решење могу да понуде државе, које би морале да забране употребу полиетилена.

Ученицима млађих разреда треба објаснити да осим животног осигурања, које може

бити један од облика штедње, постоје и друге врсте осигурања захваљујући којима се надокнађује или умањује штета на имовини људи настала због пожара, олује, поплаве и других природних непогода на чију појаву не можемо утицати.

Велики број људских жртава и материјална штета као последице природних непогода условили су да се у свим друштвеним аспектима бавимо мерама које могу да смање ризике од природних непогода. И у нашој земљи су последњих година у порасту природне непогоде, и по учесталости и по интензитету (нпр. поплаве у Обреновцу и клизиште у Крупњу, у мају 2014. године).

Разумевање значаја осигурања, као једног од облика надокнаде штета насталих због природних непогода, препознали су становници многих држава (још увек претежно они који су имали искуство са неком од природних непогода која им је угрозила животе и имовину). Тако је, на пример, већина држава из окружења које се често сусрећу са поплавама увела обавезно осигурање од природних непогода и тако обезбедила бригу о обнови уколико се оне десе, а да то не буде из државне касе или из џепа грађана.

Осигурање од природних непогода, које, као што смо већ напоменули, постају све учесталије, јесте облик осигурања са којим је неопходно упознати ученике још у млађим разредима основне школе, у циљу формирања друштвено одговорних грађана, који ће у будућности осигурањем своје имовине од природних непогода обезбедити, у случају неке од њих, сигурнији и бржи лични опоравак, али и своје средине и државе.

ЗАНИМЉИВОСТ

Историја осигурања у Србији

У Законику цара Душана предвиђене су неке мере које се односе на сигурност имовине и мере заштите од више ризика, укључујући пожар и намерну паљевину, крађу, разбојништво, рушење и сл. У њему је предвиђено да се штета на имањима властелина надокнади из царске касе, а потом је тај фонд обнављан системом дажбина.

На нашим просторима осигурање се, у правом смислу, појављује тек половином XIX века; тзв. кошаре Милоша Обреновића, чија се примена заснивала на принципима узајамности и солидарности.

Први уговор о осигурању у Београду помиње се 1839. године. Осигураник је био један трговац Зубан, који је осигурао своју кућу и све у њој на суму од 175 талира, код Тршћанског осигуравајућег друштва. И „Новине србске“ писале су о том случају, јер је после само неколико дана Зубанова кућа изгорела до темеља, а њему је исплаћена пуна сума.

ПРОЈЕКТНА ТЕМА: КО ШТЕДИ, ТАЈ И ВРЕДИ

Тема пројекта	Вреди да се штеди
Област	Штедња и осигурање
Време реализације	Према оперативном плану учитеља
Наставни предмети са којима је тема повезана	Математика, Ликовна култура, Српски језик, Свет око нас/Природа и друштво
Циљ пројекта	Оспособљавање ученика за управљање ресурсима (новцем, природним ресурсима и друго)
Исходи пројекта	Ученик ће бити у стању да: <ul style="list-style-type: none"> • постави циљ штедње (дугорочни/краткорочни) • штеди воду и струју • штеди новац • схвати суштину и значај животног осигурања као један од начина штедње
Носиоци активности	Ученици, родитељи, учитељ, банкарски службеници, представници локалне заједнице
Методе рада	Демонстрације, писани радови, разговор, илустративна метода
Материјално-техничка основа	Рачунари, енциклопедије, ученички радови, банке
Начин праћења и евалуације	Посматрање, бележење, цртање, дискусија

1. Образложење пројектне теме/разлози за покретање пројекта

Разлози за покретање ове теме леже у томе што је концепт мудрог управљања ресурсима кључ одрживог развоја друштва. Зато је за будућност, у смислу постојања будућих одраслих одговорних грађана, важно да се на примерен начин деца упознају са овим концептом, како би он постао њихов стил живљења.

2. Могући примери конкретизације пројектне теме кроз пројектно учење

2.1. Отварање пројекта

Ова фаза пројекта може се реализовати на различите начине. Један од њих је да унесемо касицу, као предмет о ком ће се разговарати (као симбол штедње од давнина, али и као најчешће место на коме деца чувају новац који добију на поклон, од џепарца или га зараде): Чему служи? Имају ли они касицу? Како она изгледа? Од ког је материјала? Како је користе? Да ли им је касица у некој ситуацији „помогла“ (да опишу)?

У овој фази могуће је подстаћи ученике да истраже одакле потиче назив „касица прасица“.

У овој фази могуће је упознати ученике и са јапанском пословицом *Новац расте на дрвешу сирпиљења* и продискутовати о њеном значењу.

2.2. Развијање пројекта

Активност – *Штедљива сијалица*

Показати *штедљиву сијалицу* и саслушати шта ученици знају о њој, а према потреби допунити неким подацима који су примерени узрасту ученика. На пример: оне су скоро десет пута скупље од обичних сијалица; обичне сијалице претварају 95% утрошене енергије у топлоту, а само 5% у светлосну енергију; штедљиве сијалице троше шест пута мање енергије и трају осам пута дуже од обичних сијалица.

Један од задатака за ученике може бити да истраже цене обичних и штедљивих сијалица.

Постављањем одговарајућих питања може се развити дискусија о коришћењу штедљивих сијалица, на пример: Шта мислите које сијалице се код нас више користе (обичне или штедљиве)? Шта мислите зашто се људи више опредељују за ту врсту сијалица? Каква је цена једних а каква других? Које су све предности коришћења штедљивих сијалица? Каква је разлика између тренутне уштеде и дугорочне штедње?

У оквиру ове активности, у зависности од разреда који ученици похађају, могуће је организовати активности које се односе на *обновљиве и необновљиве изворе енергије, рециклажу и сл.*

Активност – *Одговорна куповина*

Разговарати са ученицима о „непотребној куповини“ и о њиховом искуству у томе. Затим организовати вежбу „Семафор“. Подсетити се улоге семафора у саобраћају (значење боја и сл.) Подстаћи ученике да у разним ситуацијама, па тако и приликом куповине, замисле да у себи имају семафор и пре свега што кажу или ураде прођу тај процес:

- Размисли
- Spreми се
- Реци или уради нешто

У овој фази могуће је организовати различите активности које подразумевају упознавање ученика са принципима одговорне куповине:

- *Пре одласка у куповину треба припремити списак.* (Предложити им да са родитељима заједно праве списак ствари које ће куповати и сл.)

- *Када идемо у куповину треба да донесемо влаштену торбу због чега је она еколошки безбедна и траје дуже.* (Поставити им питање да ли је боље приликом куповине у продавници користити кесу коју добијаш на каси [пластичну или папирну] или носити платнену торбу?)
- *Увек треба да купујемо производе који су нам потребни, а не оне који се највише рекламирају или су најпопуларнији.* (Ученици износе своја и искуства својих родитеља о куповини одређеног производа на основу реклама, у смислу да ли је оправдао њихова очекивања и сл.)
- *Треба да купујемо производе на којима се налазе еко-ознаке, на пример знак за рециклажу амбалаже.* (Предложити ученицима да истражују ознаке на амбалажи производа који су код куће, већ купљени, и да откривају њихово значење, а затим да са тим ознакама и њиховим значењем упознају остале ученике у одељењу.)
- *Не треба да идемо у куповину сами или са родитељима из забаве.* (Разговор о томе када идемо у куповину и сл. Може се користити нека мотивациона прича која се односи на то како су неки људи ишли у тржни центар јер им је код куће било досадно, а напољу је падала киша и сл.)

Активност – Циљ штедње

Подстаћи ученике да износе разлоге због којих би штедели новац. Тако их довести до тога да свака штедња има циљ, као и до разлике између краткорочних и дугорочних циљева штедње, без увођења ових појмова. (Када желимо неку ствар која више кошта, односно за њену куповину је потребно да издвојимо више новца, морамо да планирамо штедњу. За неку ствар је потребан краћи, а за неку ствар коју желимо потребан је дужи временски период штедње.)

Разлику између краткорочног и дугорочног циља можемо ученицима представити на симболичан, али очигледан начин: Донесемо две кутије различите дебљине. У тањој кутији ћемо да штедимо новац за нешто јефтиније, за шта можемо брже да уштедимо новац, а у дебљој кутији ћемо да скупљамо новац за нешто што је скупље и за шта нам треба више времена. Затим можемо симболично да прикажемо краткорочни и дугорочни циљ који смо поставили. Канап ћемо да једном обмотамо (по дебљини) око сваке кутије. Канап који је краћи – симболично представља краткорочни циљ, онај који је дужи – дугорочни циљ.

Могуће је са ученицима организовати припрему за будућу штедњу тако што ће свако од њих на коверти коју добије написати циљ штедње. У тај коверат би могао код куће да ставља новац, односно да штеди, како би испунио циљ написан на њој (једна коверта или две: 1. коверат – „велики“, дугорочни циљ, и 2. коверат – „мањи“, краткорочни циљ).

Активност – Одељењска штедња

Ученици осмишљавају дугорочни циљ одељењске штедње. Праве касицу за одељењску штедњу и договарају се о начинима штедње (лично, родитељи, организовање акција и сл.).

Активност – Дечја штедња

Ова активност омогућава да се ученици упознају са једним од видова штедње, односно штедњом у банци. У том смислу могу се организовати различите активности, као што су организована посета некој банци у близини школе или гостовање у школи службеника из банке, или неког родитеља који ради у банци и сл. У зависности од узраста ученика, том приликом би требало на примерен начин упознати ученике са основним принципима штедње у банци, као и са терминима *штедни рачун, орочена и неорочена штедња, камата, динарска и девизна штедња*.

Након ове активности, у зависности од узраста ученика и термина које су ученици упознали током ње, могуће је организовати групни рад који се односи на организовање дечје штедње у некој виртуелној банци. Могућа питања која добија свака група су:

1. Осмислите и запишите на папиру назив банке коју је основала ваша група.
2. Осмислите дечју штедњу у вашој банци. Напишите понуду ваше банке. У томе ће вам помоћи дата питања. Можете додати још неку информацију, ако сматрате да је потребна или да ће унапредити понуду.

Помоћна питања:

Ком узрасту деце је намењена штедња?

Ко може да отвори детету рачун у банци и шта му је од докумената потребно за то?

Да ли је штедња у динарима или девизама или је могуће и једно и друго?

Да ли дечја штедња може бити орочена или неорочена или имате обе понуде?

Колика је предвиђена камата (каматна стопа)?

Да ли је камата иста и за динарску и за девизну штедњу?

Групе извештавају о својим понудама, а затим се дискутује о свим понудама.

Пројекат „иде кући“ – ученици све понуде за штедњу „виртуелних“ банака носе кућама, а затим се родитељи опредељују у којој од њих би штедели у односу на услове који су понуђени. Затим ученици износе у одељењу одлуке својих родитеља и дискутује се о томе за коју понуду се највише родитеља определило, зашто и сл.

Активност – Шкртица и расипник

Организовати игру улога Шкртица и расипник.

Могуће је, у зависности од узраста ученика и карактеристика одељења, организовати игру улога са понуђеним текстом или ученици у пару осмишљавају текст (као домаћи задатак или на самом часу). „Шкртица” и „Расипник” имају 2-3 минута да се представе. Може се нпр. понудити овакав текст:

РАСИПНИК

ШКРТИЦА

У току игре улога усмеравамо ученике ка опису мудрог управљања новцем: као што није добро да само трошимо, тако није добро ни да само штедим, већ да будемо умерени у свему, да одржавамо равнотежу у трошењу, штедњи и помагању другима. Ко претера у штедњи, може да постане „шкртица”. Тако зовемо особу која само чува новац, ни на шта га не троши и никоме га не даје.

Ово је прилика за истицање значаја „дељења са другима”, у смислу помоћи другима, хуманитарних акција, солидарности, одговорног коришћења ресурса и сл.

Активност – *Одговорно коришћење ресурса*

Ова активност је погодна за истицање значаја „дељења са другима”, у смислу помоћи другима, хуманитарних акција, солидарности, одговорног коришћења природних ресурса и сл.

У оквиру ове активности ученици су подељени у групе. Свака од група има задатак да осмисли једну акцију која се односи на одговорно коришћење ресурса, давање прилога, бесплатан рад (волонтерски рад) и сл.

Свака група у односу на свој задатак треба да осмисли плакат за своју акцију, који ће на најбољи начин подстаћи што већи број ученика да учествују у њој.

Задаци за групе:

1. Акција Штедња воде у школи
2. Акција Штедња струје у школи

3. Акција Моја играчка некое много значи
4. Акција Помажемо у учењу ученицима млађих разреда
5. Акција Уредимо школско двориште

Свака група представља свој плакат и објашњава симболику на њему, зашто су се баш за такво представљање определили и сл. Остали ученици им дају предлоге за унапређење плаката.

На крају активности следи договор о даљој реализацији ових акција, као и организовање акција уз укључивање и подршку школе, родитеља, локалне заједнице, медија и сл.

Пројекат „иде кући“ – ученици предлажу родитељима да заједнички осмисле како рационалније да користе своје ресурсе (воду, струју и сл.) и уједно остваре уштеду у новцу. Затим се договарају како ће искористити новац који уштеде ако рачун за струју, воду, грејање за тај месец буде мањи него претходни рачуни.

2.3. Затварање пројекта

Презентација пројекта

Постављање плаката и организовање акција.

Организовање представе *Шкришница и расишник* (на основу игре улога).

Анализа процеса и резултата рада на пројекту

Ученици и учитељ, уз коришћење портфолија овог пројекта (фотографије и сл.), подсећају се како је текао процес рада на пројекту, на које су потешкоће наилазили и како су их превазилазили и сл.

Шта су сазнали и научили?

Ученици подстакнути питањима учитеља износе шта су све научили о штедњи током овог процеса.

ПРОЈЕКТНА ТЕМА: СИГУРНО ЈЕ ШТО ЈЕ ОСИГУРАНО

Тема пројекта	Сигурно је што је осигурано
Област	Штедња и осигурање
Време реализације	Према оперативном плану учитеља
Наставни предмети са којима је тема повезана	Математика, Српски језик, Свет око нас/Природа и друштво
Циљ пројекта	Упознати ученике са осигурањем као једним од облика смањења ризика од непогоде и штедње
Исходи пројекта	Ученик ће бити у стању да: <ul style="list-style-type: none"> • процени ризик од неке природне непогоде на једноставним примерима • схвати суштину и значај животног осигурања као један од начина штедње
Носиоци активности	Ученици, родитељи, учитељ, осигуравајућа друштва
Методе рада	Демонстрације, писани радови, разговор, илустративна метода
Материјално-техничка основа	Рачунари, ученички радови, памфлети осигуравајућих друштава
Начин праћења и евалуације	Посматрање, бележење, дискусија

1. Образложење пројектне теме/разлози за покретање пројекта

Разлози за покретање ове теме леже у томе што су вести о људским и материјалним губицима постале саставни део свакодневице у 21. веку. Подаци о броју природних непогода, попут поплава, земљотреса, клизишта или снажних ветрова су у порасту. Деца имају посебну осетљивост на ризике. Њихова заштита и укључивање у смањење ризика од непогода је међу њиховим основним правима, али и једна од кључних обавеза друштва. Међу различитим мерама и начинима за смањење ризика од непогода је и обезбеђивање ствари које су нам потребне за живот или које нам много значе. Зато је важно децу на примерен начин упознати са концептом осигурања, како би оно постало саставни део њиховог стила живота.

2. Могући примери конкретизације пројектне теме кроз пројектно учење

2.1. Отварање пројекта

Један од начина реализације ове фазе пројекта је коришћење неких од задатака или игара/активности које се односе на природне непогоде. За ове потребе могу се користити примери учитеља које су Картал В. и др. (2018) приредили у Приручнику за учитеље „Како се заштити од природних непогода“ (нпр. ребуси, игре асоцијације, огледи и сл.).

2.2. Развијање пројекта

Активност – *Процена ризика*

Замислите две породице које желе да осигурају своје куће од поплаве. Кућа Маркове породице налази се поред реке, а кућа Миличине породице налази се на брду далеко од реке.

Да сте у улози запосленог у осигуравајућем друштву да ли бисте под истим условима осигурали обе куће?

Ученици износе своје мишљење и аргументе и дискутују. Заједнички се долази до онога што је пракса осигуравајућих друштава у оваквим ситуацијама: Маркова породица ће вероватно плаћати више (већу премију), зато што је већа могућност од настанка штете због поплаве.

У оквиру ове дискусије наводимо што више разлога за осигурање, на пример:

- помаже нам да спречимо неку могућу штету или губитак;
- помаже нам да не бринемо о стварима када, на пример, одлазимо на пут;
- помаже нам да се осећамо да су нам важне ствари сигурне;
- помаже нам да материјално обезбедимо чланове породице.

Ова активност може бити добра основа да се ученици упознају са терминима *осиурање*, *ризик* и *премија*.

Активност – *Осиурање школа*

Разговор водити са ученицима о потреби осигурања школа. За потребе ове активности ученицима се могу показати фотографије школа које су страдале у поплавама 2014. године. Као повод за разговор може се искористити нпр. реченица: *Из једној новинској чланка смо сазнали информацију да су у ојшћини Обреновац све школе осиуране од свећа од чећа их је моуће осиураћи.*

Разговор водити о томе од чега би све требало осигурати школе и зашто.

Активност – *„Сведок” ѿвори*

Ову активност је могуће организовати тако што ћемо организовати посету „сведока” неке од природних непогода, који ће ученицима причати о својим искуствима, али ће се дотаћи и тога да ли је у том тренутку његова имовина била осигурана или не и, у односу на то, да ли му је то олакшало опоравак или не (уколико није осигурао имовину); да ли је после тог искуства осигурао своју кућу и сл.

Активност – *Шћедња кроз осиурање*

Ова активност се организује кроз индивидуални рад ученика. Ученицима представљамо следећи пример:

Миличини родитељи су купи́ли по́лису живо́јно́ј осигурања за Милицу када се она родила. Они су сваке године улаћивали премију и, када је напунила 18 година, обезбедили јој...

Задатак за ученике је да напишу једну ствар коју би предложили Миличиним родитељима да јој на овај начин обезбеде (потребно је да образложе свој предлог).

Ученици на тај начин истичу приоритете за које би требало штедети и образлажу свој избор.

2.3. Затварање пројекта

Презентација пројекта

Постављање фотографија са посете госта који је причао о свом искуству преживљавања неке од природних непогода.

Анализа процеса и резултата рада на пројекту

Ученици и учитељ, уз коришћење портфолија овог пројекта (фотографије и сл.), подсећају се како је текао процес рада на пројекту, на које су потешкоће наилазили и како су их превазилазили и сл.

Шта су сазнали и научили?

Ученици подстакнути питањима учитеља износе шта су све научили о осигурању током овог процеса.

ПРЕПОРУКЕ ЗА УЧИТЕЉЕ

ПРЕПОРУКЕ ЗА УЧИТЕЉЕ

Улога учитеља у овом аспекту образовања, као неког у кога су у учионици уперене очи ученика, јесте снажна. Да би реализација финансијског образовања и васпитања у учионици била успешна, неопходно је да учитељ промишља о најпогоднијим начинима за то. Неки од одговора на питање како на ефикасан начин допринети квалитетнијем финансијском образовању и васпитању ученика су:

- Искористити потенцијале за финансијско образовање и васпитање у оквиру постојећих наставних програма/програма наставе и учења (у том смислу су Илић М. и сар. (2018) дали веома корисне анализе програма и идентификовали потенцијал сваког од њих у односу на овај аспект образовања).
- Користити као смерницу за рад предложену међупредметну компетенцију која се односи на финансијску писменост за први циклус, јер је то компетенција којом желимо да располажу ученици када заврше 4. разред основне школе.
- Користити часове редовне наставе, али и час пројектне наставе (за сада у 1. разреду), за реализацију пројеката који се односе на финансијско образовање и васпитање.
- Сарађивати и укључити колеге, родитеље, представнике локалне заједнице и друге актере школског живота, у циљу успешнијег и реалистичнијег остваривања финансијског образовања и васпитања.
- Користити потенцијал локалне заједнице у циљу финансијског образовања и васпитања (банке, осигуравајуће куће, музеји и сл.).
- Стручно се усавршавати у овој области (читање литературе и примера добре праксе, размењивање искустава и знања са колегама, семинари и сл.).
- ...

**РЕЧНИК ТЕРМИНА
У ОБЛАСТИ
ФИНАНСИЈСКЕ ПИСМЕНОСТИ**

РЕЧНИК ТЕРМИНА У ОБЛАСТИ ФИНАНСИЈСКЕ ПИСМЕНОСТИ

Речник обухвата термине који се најчешће користе у области финансијског пословања. Поред термина, укратко је описано његово значење у свету економије. Речник је тематски подељен на опште термине, оне који се односе на новац, финансијске институције, финансијске организације, банке, осигурање, заштиту потрошача и предузетништво.

Општи термини

Финансије	Финансије су научна дисциплина која проучава појаве, односе и институције, методе и процесе прикупљања, расподеле и трошења новчаних средстава, као и управљање тим средствима.
Финансијска тржишта	Тржишта на којима се нуде и потражују финансијска средства, а њихову цену одређује понуда и потражња. Могу бити тржишта капитала, тржишта новца и девизна тржишта.
Финансијско образовање	Финансијско образовање је процес који спроводе образовне, финансијске и друге институције ради повећања нивоа знања, разумевања и вештина везаних за финансијске процесе и производе, захваљујући чему грађани могу да препознају финансијске ризике и доносе исправне, утемељене одлуке, како би знали где да се обрате за помоћ, те како би предузимали друге ефикасне мере за побољшање финансијске добробити.
Финансијска писменост	Обухвата прихватљиво понашање, знање, разумевање и умеће коришћења финансијских производа, као и прихватљив однос према новцу, тј. личним, породичним и пословним финансијама.
Приходи	Сва новчана примања једног домаћинства или појединца у одређеном периоду (најчешће месечном), као што су: плата, пензија, хонорар, рента, камата, итд.
Расходи	Сви трошкови једног домаћинства у одређеном периоду (најчешће у току једног месеца), као што су: кућни трошкови (храна, пиће, средства за хигијену), фиксни трошкови (струја, комуналије, телефон, вртић), лични трошкови (гардероба, књиге, козметика и др.), аутомобил (осигурање, гориво, амортизација, поправке и сл.), остали трошкови (рате за кредите, камате, изласци, поклони и др.).
Јавни приходи	Јавни приходи су приходи државе којима она покрива јавне расходе, а евидентирају се у државном буџету или буџетима локалних самоуправа. Јавни приходи се прикупљају од пореза, царина, обавезних доприноса, такси, накнада, казни, прихода од државне имовине, новца и капитала, ванредних прихода и јавног зајма.
Јавни расходи	Јавни расходи су новчани издаци које држава чини у јавном интересу ради задовољења јавних потреба, а у складу са Уставом и законом. У јавне расходе спадају трошкови здравства, образовања, социјалне заштите, војске, полиције, заштите животне средине, спорта, културе, религије, државне управе и др. Јавни приходи и јавни расходи морају бити у равнотежи. Уколико то није случај, држава се мора задуживати да би подмирила јавне потребе или продавати имовину како би могла да избалансира буџет.
Штедња	Штедња је чување материјалних добара или новца.
Потрошња	Потрошња је процес у коме људи троше новац да би куповали производе и услуге и тако задовољили своје потребе.
Буџет	Буџет представља финансијски план располагања новцем, који садржи списак свих прихода и расхода појединца или породице током одређеног периода. Најчешће се прави на месечном нивоу, а може бити и дугорочан.

Џепарац	Џепарац је износ новца који родитељи дају деци недељно или месечно за подмирење њихових секундарних потреба.
Физичко лице	У пословном смислу, физичко лице је особа која послује у своје име и за свој рачун, обавља послове у своје име, поседује, купује, продаје, запошљава се и сл. То је особа која током свог живота све послове обавља у своје име.
Правно лице	Правно лице је организовани колектив људи који врши одређену делатност сагласно праву, тј. законима (на пример: предузећа, банке, школе, здравствене установе итд.).
Берза	Места на којима се, према строго утврђеним правилима, тргује акцијама, хартијама од вредности и другим берзанским производима представљају тзв. финансијске берзе. Робне берзе су традиционални облици организованог тржишта, где се срећу понуда и потражња за различитом робом. Прве берзе настале су у 15. и 16. веку.
Берзански крах	Ситуација кад долази до наглог пада цена на берзама у кратком временском периоду. Обично следи након периода раста цена, које често имају нереалан успон – такви периоди високог нереалног раста називају се балони. У историји је било много берзанских крахова, најпознатији су: у Холандији у 17. веку, Великој Британији почетком 18. века, пад њујоршке берзе у САД 1929. итд.
Валута	Папирни новац који штампа држава и који служи као средство плаћања у некој земљи.
Дефлација	Појава супротна инфлацији, када долази до смањења количине новца у оптицају, услед чега долази до пада цена, а вредност новца расте.
Инфлација	Општи раст цена у одређеном временском периоду, најчешће изазван великим растом новца у оптицају.
ПДВ	Порез на додату вредност, најраспрострањенија врста пореза за коју се определило преко 130 земаља на свету, као и све земље Европске уније. Суштина овог пореза састоји се у томе да се производи и услуге опорезују у свим фазама, али тако да порез плаћен у претходној фази не улази у пореску основицу у следећој фази опорезивања. Дакле, порезом се у свакој фази опорезује само додатна вредност – у случају да нема додате вредности, нема ни плаћања пореза. Пореска основица је разлика између набавне и продајне цене роба и услуга. Према Закону о порезу на додату вредност Републике Србије (Члан 23), општа ПДВ стопа за опорезиви промет добара и услуга или увоз добара износи 20%, а посебна (по којој се опорезује промет добара и услуга или увоз добара, нпр. хлеба и пекарских производа, млека, брашна шећера, воћа поврћа, меса, лекова, уџбеника и наставних средстава...) износи 10%.
Порез	Најзначајнија врста јавних прихода једне земље. Састоји се од плаћања у новцу пореских обвезника у корист буџета. При плаћању пореза обвезници не добијају никакве противуслуге или накнаде. Порези могу бити директни: порез на добит правних лица, порез на доходак физичких лица, порез на непокретност, порез на употребу путничких моторних возила и др. и индиректни: порез на додату вредност, акцизе, царине, порез на промет непокретности и др.
Рецесија	Пад привредне активности у трајању од најмање шест месеци, праћен растом цена, смањењем запослености и општим падом производње.
Доприноси	Доприноси су врста јавних прихода која је намењена заштити чланова друштва услед смањења њихове економске снаге, болести, старости, инвалидитета и сл. и зато се зову доприноси за социјално осигурање. Ове доприносе плаћају сви запослени грађани из своје бруто зараде, а у њих спадају допринос за обавезно пензијско и инвалидско осигурање, допринос за обавезно здравствено осигурање и допринос за осигурање од незапослености.

Бруто домаћи производ (БДП)	Бруто домаћи производ (БДП) представља збир произведених добара и услуга у одређеном временском периоду (обично у току једне године) у једној држави, а уколико се он стави у однос са бројем становника те државе онда он представља бруто домаћи производ по глави становника.
Сива економија	Свака економска активност која се обавља ван закона, са намером да се избегне плаћање пореза и осталих намета. Суштина сиве економије је у непријављивању прихода како би се повећала зарада, иако се тако наноси штета држави, грађанима и свима који законито послују. Најчешћи облици су: неиздавање рачуна, непријављивање радника (тзв. рад на црно), исплаћивање плата „на руке“ итд. Екстремни облик сиве економије је тзв. црна економија, у коју спада пре свега деловање организованог криминала, шверцовање робе преко границе итд.
Предузетништво	Предузетништво је делатност усмерена на покретање, организовање и иновирање пословања предузећа, с основним циљем стварања новог тржишта и остваривања добити.
Предузетник	Предузетник је особа која улаже капитал и време, запошљава друге људе, осмишљава пословни пројекат, реализује га и контролише да би на крају остварила добит.
Буџет	Буџет је збирни план могућих прихода и расхода или финансијски план за једну пословну годину.
Планирање	Планирање је предвиђање, праћење и усклађивање будућих циљева предузећа.
Приход	Износ новца који оствари предузеће продајом производа, трговинске робе и материјала или обављених услуга.
Расход (трошкови)	Новчано изражено трошење средстава и рада, као и сваки издатак у вези са пословањем предузећа.
Зарада	Зарада је накнада за обављени рад. Исплаћује се запосленима на основу уговора о раду, који послодавац склапа са запосленим.
Добављачи	Добављачи су правна или физичка лица која испоручују робу купцима. То могу бити произвођачка предузећа, која продају властите производе, или увозна предузећа, која робу из иностранства продају у земљи.
Потраживања	Потраживања представљају износ који предузећу дугују правна или физичка лица по основу продатих производа, робе или услуга.
Купци	Купци су правна и физичка лица која од других предузећа купују робу или услуге.
Дуговања	Дуговања представљају износ који предузеће дугује добављачима, банкама, по основу пореза, запослених и др.
Основна средства	Обухватају средства која се користе у пословању и чији је век трајања дужи од једне године (грађевински објекти, опрема, земљиште, возила и сл.).
Обртна средства	Обртна средства обухватају средства која имају краћи век трајања од годину дана, као што су: залихе робе, производа, материјала, новац, потраживања и др.
Аконтација	Аконтација је сума новца која се исплаћује извршиоцу неког посла пре почетка извршавања посла.
Асортиман	Асортиман обухвата сву робу коју производи једно предузеће, односно у трговинским предузећима представља сву робу која се нуди на тржишту.
Цена	Цена је количина новца коју треба платити за одређену количину робе или услуга.
Дисконт	Дисконт означава попуст који може бити количински, сезонски, готовински и попуст по основу плаћања унапред.
Фактура	Фактура је документ којим продавац потврђује купцу испоруку робе или извршену услугу и на основу којег купац извршава своју обавезу плаћања за ту испоруку или извршену услугу. Она садржи ближе податке о врсти, количини и цени робе или услуге, отпреми робе, року уплате, евентуалним каматама и казнама за прекорачење рока плаћања, као и основне податке о продавцу и купцу.
Биланс успеха	Биланс успеха је извештај који показује успех пословања предузећа. Показује приходе, расходе и резултат пословања (добитак или губитак).

Биланс стања	Биланс стања је извештај који садржи податке о имовини (капиталу) и обавезама предузећа, тј. шта предузеће поседује од имовине и коме дугује.
Добитак (профит)	Добитак (профит) јесте разлика између укупних прихода и укупних расхода предузећа, а настаје када су приходи већи од расхода.
Губитак	Губитак настаје када су расходи предузећа већи од прихода.
Ризик пословања	Ризик пословања у предузетништву представља могућност доношења погрешне одлуке и губитка имовине.
Управљање предузећем (менаџмент)	Организовање рада предузећа и процес доношења одлука којима се усмерава његово пословање.
Менаџер	Менаџер је особа која поседује способности, вештине и знања да обавља послове уз помоћ и посредством других људи.
Инвестиција	Инвестиција је улагање новчаних средстава у нову имовину предузећа.
Марка производа или робна марка (бренд)	Марка производа је реч, симбол, термин, име или комбинација свега тога. Она је обележје производа одређеног произвођача или трговине, којим се издваја од других.
Маркетинг	Маркетинг је економски процес који повезује производњу и потрошњу, омогућавајући да производи и услуге иду потрошачима, а информације о потребама потрошача производјачима. Задатак маркетинга као пословне функције је да понуду предузећа усклади са потребама и захтевима потрошача. У фокусу је потрошач, његове потребе и жеље. Циљ је уочити и задовољити те потребе и жеље боље од конкуренције и остварити задовољство потрошача, а захваљујући томе и профит за предузеће. Маркетинг је интердисциплинарна наука јер се ослања на сазнања из разних области као што су области економија, математика, статистика, психологија, социологија...

Новац

Новац	Новац је средство размене, односно плаћања, али и мера вредности робе и услуга, јер се цене свих роба и услуга намењених продаји изражавају у новцу.
Ковани новац (кованице)	Метални новчић који је израђен од легуре метала, округлог је облика и користи се упоредо са новчаницама.
Папирни новац (новчанице)	Најчешће је правоугаони, двострани папир, који се издаје и штампа према закону одређене државе. Израђује се у различитим апоенима.
Апоен	Вредност кованица и папирног новца (1, 2, 5, 10, 20, 50, 100, 200, 500, 1000, 2000, 5000).
Готов новац (готовина)	Готовину чине средства плаћања физичког или правног лица која се састоје од новчаница и кованог новца.
Депозитни новац	Депозитни новац је новац на текућим рачунима физичких и правних лица код банака.
Електронски новац	Електронски новац омогућава купопродају робе и услуга путем интернета, у брзом временском року, с било које локације. Поред плаћања производа и услуга, могуће је вршити пренос електронског новца између лица која га поседују. Дакле, електронски новац представља замену за готов новац, с том разликом што се чува у електронској или магнетној форми – на чипу, серверу или платној картици.
Валута	Валута је новчана јединица неке земље. Валута се јавља у виду папирног или кованог новца који издаје централна банка или држава и користи се на територији те државе као законито средство размене и плаћања.
Динар	Званична валута Републике Србије, али и још неких земаља – Алжира, Ирака, Јордана, Туниса, Кувајта, Либије.
Штампарија и ковница новца	Штампарија новчаница и кованог новца у Србији врши се у специјализованој организацији Народне банке Србије – Заводу за израду новчаница и кованог новца „Топчидер“.

Евро (ЕУР – €)	Евро је званична валута Европске уније. Користи се у 19 земаља Евро зоне ЕУ: Аустрији, Белгији, Грчкој, Естонији, Ирској, Италији, Кипру, Летонији, Литванији, Луксембургу, Малти, Немачкој, Португалији, Словачкој, Словенији, Финској, Француској, Холандији и Шпанији. Преосталих 9 земаља чланица ЕУ су задржале своју националну валуту. Евро се користи и у неколико земаља са службеним споразумом са ЕУ, као и неким земаљама и територијама које немају службени споразум са ЕУ и у неколико земаља и територија чија је валута везана за евро. Евро је друга највећа и највише коришћена валута после америчког долара.
Девизни курс	Девизни курс представља цену стране валуте изражену у домаћој валути (нпр. 1 ЕУР = 120 РСД).
Валутни пар	Када се пореде односи две валуте и једном од њих изражава вредност друге, онда се оне називају валутни пар (нпр. 1 ЕУР = 120 РСД или 1 УСД = 102 РСД).
Курсна листа	Курсна листа је тренутна вредност страних валута или девиза у односу на домаћу валуту неке земље. Она је обично изражена у валутним паровима, где је један члан страна валута неке земље, а други домаћа валута. Постоје три врсте курса, па тако и три колоне на курсној листи: <ul style="list-style-type: none"> • Средња колона је средњи курс који изражава курс Народне банке Србије, по коме се све остале банке и мењачнице оријентишу. • Куповни курс (обично прва или трећа колона) или откупни курс односи се на цену у домаћој валути по којој банке и мењачнице купују страну валуту (девизе). Куповни курс је увек мањи од средњег курса. • Продајни курс је цена изражена у домаћој валути по којој банке и мењачнице продају страну валуту (девизе). Продајни курс је увек већи од средњег курса.
Мењачки послови	Мењачки послови се односе на све послове продаје/куповине ефективног страног новца. Мењачке послове могу обављати искључиво банке и овлашћени мењачи.
Мењачница	Мењачки послови обављају се на продајно-откупном месту које се једноставно зове – мењачница.

Образовне установе у области економије

Економска школа	Установа средњег образовања у области економије
Висока школа струковних студија у области економије	Образовна установа у области економије
Економски факултет	Образовна и научна установа у области економије

Финансијске институције

Народна банка Србије (НБС)	Народна банка Србије је централна банка Републике Србије.
Функције НБС	Основне функције Народне банке Србије су: <ul style="list-style-type: none"> • да утврђује и спроводи монетарну политику, • да води политику курса динара, • да чува девизне резерве и управља њима, • да издаје новчанице и ковани новац и стара се о функционисању платног промета и финансијског система, • да издаје и одузима дозволе за рад финансијским организацијама, врши контролу пословања банака и других финансијских организација.

Гувернер НБС и његови заменици	Руководиоци Народне банке Србије
Берза	Берза је физички и пословно организован простор на коме се, по строго утврђеним правилима, тргује хартијама од вредности, новцем и девизним средствима, као и разним врстама робе (жито, нафта, злато, памук, месо, метали и др.). Зависно од тога чиме се на берзи тргује, берзе се могу поделити на финансијске и робне берзе.
Хартије од вредности	Документ који свом власнику или држаоцу даје одређена имовинска права, која може да искористи безусловно (самим власништвом или државином) или под одређеним условима. Хартијама од вредности се најмасовније тргује на финансијским тржиштима.
Акције	Хартије од вредности, чијом куповином се стиче власништво над делом капитала акционарског друштва.
Берзански брокери и дилери	Берзански брокери и дилери су посредници на тржишту капитала дефинисани Законом о тржишту капитала. Брокери раде, купују и продају на берзи за рачун клијента (физичка или правна лица) и за тај посао добијају тзв. брокерску провизију. Дилери раде само за себе, како би остварили разлику у цени између куповине и касније продаје.
Инвестициони фондови	Инвестициони фондови су најразвијенији облик берзанског посредника.

Финансијске организације

Финансијске организације	<ul style="list-style-type: none"> • банке • друштва за осигурање • друштва за реосигурање • брокерско-дилерска друштва • друштва за управљање добровољним пензијским фондовима • друштва за управљање инвестиционим фондовима • лизинг компаније
---------------------------------	--

Банке

Банкарски систем	Скуп пословних банака и централне банке једне земље.
Банка	Специјализована финансијска организација која прикупља новчана средства, даје кредите, издаје хартије од вредности, обавља девизне послове и послове платног промета у земљи и са иностранством.
Оснивање банке	Банка се оснива као акционарско друштво оснивачким актом и обезбеђеним средствима за оснивачки капитал банке. Банку могу основати домаћа или страна правна и физичка лица. Дозволу за оснивање банке даје Народна банка Србије.
Трансакција	Извршење пословне операције преноса новца са рачуна на рачун.
Ефектива	Банкарски израз за готов новац.
Текући рачун	Текући рачун је пословни рачун грађана, отворен у банци за примање уплата и обављање исплата у границама средстава на рачуну. Преко текућег рачуна грађани могу: <ul style="list-style-type: none"> • примати зараду • примати пензију • плаћати рачуне • добијати платну картицу • добијати и користити чекове

Извод из банке	Извод из банке је образац који може бити дневни и месечни и представља извештај којим нас банка обавештава о променама на рачуну.
Депозит	Депозит је новац уложен на рачун у банци. Може бити депозит у националној валути (динарима) и депозит у иностранској валути (девизни).
Депозит по виђењу	Новац уложен на рачун у банци којим клијенти могу располагати по виђењу, тј. без икаквих ограничења, у свако доба и без претходне најаве.
Орочени депозит	Новац уложен на рачун у банци на одређени рок доспећа, до када клијенти не могу располагати њиме.
Камата	Камата је накнада коју банка плаћа клијентима на примљене улоге или накнада коју банка на основу уговора о кредиту наплаћује од клијената за кредите које им је дала.
Каматна стопа	Стопа по којој се плаћа камата, као накнада за привремено уступање одређене количине новца на коришћење. У ствари, представља цену новца.
Затезна камата	Камата на дуг који није подмирен у предвиђеном року.
Банкарске провизије	Банкарске провизије су цене за обављање банкарских услуга.
Кредит	<p>Кредит је одређени износ новца који банка уступа на коришћење клијенту на одређено време и под одређеним условима, уз плаћање камате, као накнаде на коришћење тих средстава. Кредити могу бити ненаменски или готовински, тзв. „кеш“ кредити, и наменски као што су: потрошачки, стамбени или за обртна средства.</p> <p>Одредбама Закона о девизном пословању дозвољено је уговарање у девизама (тзв. валутна клаузула), али се плаћање по тим уговорима врши у динарима, што значи да се кредит и даје и враћа у динарима. Такође, одредбама Закона о девизном пословању прописано је да банке могу изузетно одобрити:</p> <ul style="list-style-type: none"> - девизне кредите резиденту – домаћем правном лицу и предузетнику за плаћање увоза робе и услуга из иностранства, а домаћем физичком лицу за куповину непокретности у земљи, и - динарске кредите нерезиденту – правном лицу које има представништво у Републици за плаћања по основу куповине опреме за потребе тог представништва, а физичком лицу за плаћања по основу куповине роба и услуга и куповине и закупа непокретности у Републици. <p>Треба имати у виду да банка својом пословном политиком утврђује девизне курсеве и може приликом исплате кредита, обавезно у динарима, да примењује свој куповни курс за девизе, а да приликом отплате кредита, која се врши у динарима, примењује свој продајни курс за девизе, односно да не мора да примењује званичне девизне курсеве. У оваквим случајевима носите додатне трошкове у виду разлике између куповног и продајног курса банке и можете добити, као кредит, мање средстава у динарима од оних која су вам потребна.</p>
Дан доспећа	Дан када нека обавеза треба да се изврши (да се врати дуг, уплати рата кредита, исплати камата).
Жирант	Жирант је особа која гарантује уредно вараћање кредита на тај начин што се обавезује да ће, уколико корисник кредита не буде испуњавао своје обавезе по основу кредита, наставити измиривање ових обавеза.
Ануитет	Ануитет (рата кредита) јесте износ којим се отплаћује кредит или зајам у одређеном временском периоду. У ануитет је укључен и део дуга и припадајуће камате, а одређује се тако да по доспећу дуг буде у потпуности исплаћен.
Хипотека	Улог непокретности као гаранција за новчану позајмицу.
Дозвољено прекорачење (дозвољени минус)	Дозвољени минус је врста константног кредитирања клијената путем текућег рачуна, које клијентима омогућава да подигну више новца него што тренутно имају на свом рачуну. Дозвољени минус служи клијентима да превазиђу краткорочни проблем недостатка новца.

E-banking (електронско банкарство)	Савремени, електронски начин вођења рачуна у обављању платног промета. Корисници путем e-banking-а имају увид у стање на рачуну и у дневни промет, могу преузимати изводе и креирати налоге за пренос новчаних средстава. Систем је на располагању у било које време и са било ког рачунара који има приступ интернету. Омогућава плаћања без долазака у банку и под повољнијом тарифом.
M-banking	Мобилно банкарство или M-banking представља сваку новчану трансакцију која је реализована преко мобилне мреже, односно употребом мобилног телефона. Путем апликације на мобилном телефону може се проверити стање на рачуну, стање кредита, пребацивати средства између својих рачуна, плаћати рачуне без провизије, мењати новац за девизе по повољнијем курсу и др., што представља знатну уштеду у времену и новцу.
Банкомат	Уређај који омогућава клијенту банке да подиже готовину или провери стање на свом рачуну у сваком тренутку. За коришћење банкомата потребна је картица и њен ПИН код.

Осигурање

Друштва за осигурање	Осигурање обављају друштва за осигурање која су добила дозволу Народне банке Србије за обављање те делатности. Друштва за осигурање се оснивају као акционарска друштва (или друштва за узајамно осигурање) и могу да обављају само послове осигурања.
Делатност осигурања	Закључивање уговора о осигурању - неживотних и животних осигурања.
Реосигурање	Посебна делатност у оквиру система осигурања, која подразумева да осигуравач преноси на реосигуравача део ризика који је претходно преузео закључењем осигурања и за то плаћа реосигуравачу премију реосигурања.
Добровољно осигурање	Осигурање закључено слободном вољом уговорача осигурања и осигураника (иста особа може бити и уговорач и осигураник) из чисто економских разлога, а ради заштите властитих интереса. У пракси, већина осигурања спада у категорију добровољних осигурања.
Обавезно осигурање	Осигурање које се закључује независно од воље заинтересованих страна, а на основу законске принуде. Ова врста осигурања, иако покрива сразмерно мали део целокупног осигурања, присутна је у свим земљама света и углавном се односи на осигурање одговорности за штете причињене трећим лицима (осигурање ауто-одговорности), али и неке друге врсте осигурања.
Неживотна осигурања	Неживотно осигурање може бити осигурање имовине, осигурање од одговорности и осигурање од незгоде, са својим бројним подврстама.
Животна осигурања	Врста осигурања код којих је, у случају настанка осигураног случаја, доживљења или смрти, осигуравач у обавези да осигуранику или кориснику осигурања исплати осигурану суму дефинисану уговором/полисом. Осигурање живота има две функције – осигурање и дугорочну штедњу.
Осигуравач	Правно лице (Друштво за осигурање) које се уговором о осигурању обавезало на надокнаду настале штете, тј. исплату уговореног новчаног износа осигуранику/кориснику осигурања када се оствари осигурани/покривени ризик.
Уговорач осигурања	Правно или физичко лице које са осигуравачем закључује уговор о осигурању и преузима обавезу плаћања уговорене премије осигурања, при чему не мора имати и право на надокнаду из осигурања. Код осигурања за туђи рачун уговорач осигурања и осигураник су различита лица. Најчешће је осигураник истовремено и уговорач осигурања код осигурања за властити рачун.
Осигураник	1. Код осигурања имовине, представља лице које има интерес за осигурање (власник, купац и др.) и које добија осигуравајућу заштиту. 2. У осигурању живота и у осигурању од последица несрећног случаја, то је лице које је изложено ризику, односно на чији живот је закључено осигурање. Лице коме се исплаћује накнада из осигурања не мора бити осигураник.

Корисник осигурања	Физичко или правно лице коме припада накнада из осигурања. Могуће је да постоји и више корисника за исти осигурани случај, када они деле припадајућу накнаду на основу утврбених критеријума.
Полиса осигурања	Основни писани документ који прати закључење неког осигурања и којим се дефинишу права и дужности заинтересованих страна. Полиса некада представља облик уговора о осигурању, а када то није, представља доказ о закљученом осигурању који у себи садржи битне елементе: уговорне стране, осигурано лице или осигурану ствар, ризике, трајање осигурања и време покрића, премију и своте осигурања, односно одредбу да је осигурање неограничено, датум издавања и друго. Полиса садржи или уз њу иду услови осигурања.
Услови осигурања	Скуп клазула које детаљно уређују односе уговарача осигурања/осигураника и осигуравача, и као такви представљају саставни део уговора о осигурању. Осигуравач је у обавези да упозна уговарача осигурања/осигураника са условима осигурања и да при закључењу осигурања исте преда у писменој форми уговарачу осигурања/осигуранику, уколико већ нису одштампани на самој полиси осигурања.
Предмет осигурања	Оно што се осигурава – лице или материјална добра на којима се може остварити осигурани ризик.
Премија осигурања	Износ који је уговарач осигурања дужан да плати осигуравачу на основу уговора о осигурању. Премија је цена осигурања.
Накнада из осигурања	Вредност изражена у новцу на коју осигураник или корисник осигурања има право уколико наступи осигурани случај.
Несрећни случај	Сваки изненадни и од воље осигураника независан догађај, који, делујући нагло и изненада на осигураниково тело, узрокује његову смрт, потпуни или делимични инвалидитет, пролазну неспособност за рад или оштећење здравља које захтева медицинску помоћ.
Осигурано лице	Лице у чијем животу треба да наступи предвиђени догађај (смрт, болест, инвалидитет) како би се исплатила накнада из осигурања кориснику осигурања.
Осигурана сума	Новчани износ који се исплаћује осигуранику/кориснику осигурања уколико наступи осигурани случај и представља горњу границу основне обавезе осигуравача.
Осигурани ризик	Могућ, неизвестан и будући догађај, који не зависи од искључиве воље осигураника и другог заинтересованог лица, који осигуравач преузима на себе и од чијег наступања се пружа заштита уговором о осигурању.
Осигурани случај	Догађај који представља наступање ризика који је покривен уговором о осигурању. Када наступи у осигурању имовине има за последицу настанак штете, а у осигурању живота може бити радостан догађај (доживљење). Наступањем осигураног случаја настаје обавеза осигуравача да исплати накнаду из осигурања. Могући осигурани случајеви дефинисани су у условима за сваку врсту осигурања, а у сваком уговору о осигурању појединачно су наведени сви осигурани ризици.
Трајање осигурања	Временски период у којем осигурање делује, односно обезбеђује се покриће од осигураних ризика. Према потреби, осигурање се може уговорити на одређено и неодређено време. У зависности од дужине трајања осигурања, разликује се; краткорочно осигурање - са роком трајања до једне године; вишегодишње - са дужином трајања на период дужи од једне године, и дугорочно - код кога није одређен рок трајања, већ је одређен само почетак осигурања.
Банкоосигурање	Продаја производа осигурања у банкама.
Пензијско и инвалидско осигурање	Пензијско и инвалидско осигурање може бити обавезно и добровољно. <i>Обавезно</i> пензијско и инвалидско осигурање плаћају запослени, лица која самостално обављају делатност и пољопривредници. <i>Добровољним</i> пензијским и инвалидским осигурањем се, на основу уговора, могу обезбедити права за случај старости, инвалидности, смрти и телесног оштећења.

Заштита потрошача

Потреба	Потреба представља све оно што нам је нужно за постојање и властиту добробит. Основне животне потребе су: вода, храна, ваздух, смештај (стан или кућа), одећа, здравствена заштита, образовање и хигијена.
Жеља	Жеља представља осећај жудње и тежње ка одређеним материјалним и нематеријалним стварима које не спадају у основне потребе.
Потрошња	Потрошња је процес у којем људи троше производе и услуге како би задовољили своје потребе.
Конзумеризам	Неумерена потрошња новца ради куповине материјалних добара, која временом постаје смисао живота.
Импулсивна куповина	Импулсивна куповина је непланирана одлука да се нешто купи, донесена непосредно пре саме куповине и без размишљања о финансијским последицама.
Потрошач	Потрошач је физичко лице које на тржишту купује робу или услуге ради задовољења личних потреба или жеља.
Трговац	Трговци су сва правна и физичка лица која потрошачима продају или испоручују производе, продају или пружају услуге у оквиру регистроване делатности.
Продавац	Продавац је трговац с којим је потрошач закључио уговор о продаји робе, односно пружању услуге.
Производ	Производ је коначни резултат људског рада и служи задовољењу одређених људских потреба.
Уговор о пружању услуга	Услуга је сваки уговор који није уговор о продаји, у складу са којим продавац пружа или се обавезује да пружи услугу потрошачу, као што је израда или оправка одређене ствари или извршење одређеног физичког или интелектуалног рада, а потрошач плаћа или се обавезује да плати цену за услугу.
Роба	Роба је материјално добро које се може купити на тржишту, а чије је основно својство да задовољава одређене људске потребе.
Декларација	Декларација представља податке о роби, произвођачу и увознику који се истичу на роби у складу са законом.
Одговорност за несаобразност	Трговац је дужан да испоручи робу, односно да изврши услугу која је саобразна (која одговара) уговору. Одговоран је потрошачу за несаобразност у року од 2 године од дана предаје робе, односно од обављене услуге.
Гаранција	Гаранција је посебна изјава, којом њен давалац даје обећање у вези са робом које не утиче на права потрошача која произилазе из законске одговорности трговца за саобразност. Гарантни лист садржи све податке из гаранције.
Уговор о продаји робе	Овим уговором продавац се обавезује да ствар коју продаје преда потрошачу, а потрошач се обавезује да продавцу плати цену. Свака куповина представља закључење уговора о продаји робе.
Закон о заштити потрошача	Закон о заштити потрошача уређује и штити права потрошача при куповини производа и услуга на тржишту.
Продаја на даљину	Продаја на даљину представља могућност закључења уговора о продаји између потрошача и трговца који се физички не налазе на истом месту. То може бити продаја путем каталога, телефона, ТВ продаја, продаја путем интернета.
Финансијска услуга	Финансијска услуга је банкарска услуга, услуга кредитирања, услуга осигурања, услуга добровољног пензијског фонда, услуга инвестиционог фонда.

Основна права потрошача

- 1) задовољавање основних потреба – доступност најнужнијих роба и услуга, као што су: храна, одећа, обућа, стамбени простор, здравствена заштита, образовање и хигијена;
- 2) безбедност – заштита од робе и услуга које су опасне по живот, здравље, имовину или животну средину или заштита од робе чије је поседовање или употреба забрањена;
- 3) обавештеност – располагање тачним подацима који су неопходни за разуман избор понуђене робе и услуга;
- 4) избор – могућност избора између више роба и услуга, по приступачним ценама и уз одговарајући квалитет;
- 5) учешће – заступљеност интереса потрошача у поступку доношења и спровођења политике заштите потрошача и могућност да преко удружења и савеза удружења за заштиту потрошача буду заступљени у поступку усвајања и спровођења политике заштите потрошача;
- 6) правна заштита – заштита права потрошача у законом предвиђеном поступку у случају повреде његовог права и накнада материјалне и нематеријалне штете коју му причини трговац;
- 7) образовање – стицање основних знања и вештина неопходних за правилан и поуздан избор производа и услуга, као и знања о основним правима и дужностима потрошача и начину њиховог остваривања;
- 8) здрава и одржива животна средина – живот и рад у средини која није штетна за здравље и добробит садашње и будућих генерација, правовремено и потпуно информисање о стању животне средине.

Белчевић, В., Маринковић Г. и Новковић, Љ. (2014). *Ако шћедиш – више вредиш, први кораци финансијске писменосћи*, Београд: ENCObook.

Боаров, Д. (2006). *Др. Лаза Пачу, лејенда српских финансија*, Нови Сад: ЦУП.

Борисављевић, Ж. С., Картал, В. и Новковић, Љ. (2014). *Ако шћедиш – више вредиш, прѝручник за насћавнике*, Београд: ENCObook.

Ватић, С., *Паѝирни новац умире шћамо ге је роћен*

<https://startit.rs/papirni-novac-umire-tamo-gde-je-roden-kina-postaje-drustvo-bez-gotovine/> приступљено 26. 2. 2018.

Водич за кредиће (2007) Народна банка Србије,

https://www.nbs.rs/internet/latinica/63/prospekti/500_vodic_za_kredite_brosura.pdf, приступљено 4.5.2018.

Досеговић, Д. (2015). *Томаш Баѝа – човјек који је обуо пола свијећа*, Чешки мозаик, Загреб: Хрватско-чешко друштво, Нова стварност.

Ђорђевић, Д. (2006). *Јавне финансије и финансијско право*, Нови Сад: Привредна академија.

Економски речник, (2006). Београд: Центар за издавачку делатност Економског факултета у Београду.

Иванов, М., Барбић, Д. и Разум А. (2017). *Мој новац, моја будућносћ: Ућбеник о особним финансијама за средње школе*, Загреб: Штедопис. <http://www.stedopis.hr/wp-content/uploads/2016/06/Мој-novac-моја-budu%С4%87nost.pdf>, приступљено 15. 2. 2018.

Илић, М., Анић, И., Варагић, Н., Иванчевић, К., Јованетић, Д., Кривокућа, М., Левков, Љ., Маринковић, Г., Мучибабић, И., Најдановић Томић Ј., Новковић, Љ. и Ћурчић, О. (2018). *Значај финансијског образовања и васћићања и модели за његово укључивање у пројраме насћаве и учења за основну школу*, Београд: Министарство просвете, науке и технолошког развоја РС и Завод за унапрећивање образовања и васпитања.

Картал, В., Орловић Ловрен, В., Милошевић, В. М., Ковачевић-Мајкић, Ј., Ћалић, Ј., Милановић Пешић, А., Белиј, С., Штрбац, Д., Панић, М. и Миљановић, Д. (2018). *Како се зашћићи од прѝродних невојода: прѝручник за учићелје*, Београд: Савез учитеља Републике Србије и УНИЦЕФ. <https://drive.google.com/file/d/1ThF1axZ9yQ-uWkNAvpHydcKE-YHИКаЗа/view>, приступљено 10. 4. 2018.

Митровић, М. (2009). *Посмодерна времена – економска бележница*, Београд: НИП БИФ Прес.

OECD, *Improving Financial Literacy Analysis of Issues and Policies*, 2005. <http://www.oecd.org/finance/financial-education/improving-financial-literacy-analysis-of-issues-and-policies.htm>, приступљено 14. 2. 2018.

Поповић, Д. (2006). *Економски речник за новинаре*, Београд: ЦЛДС.

Прокопијевић, М. (2010). *Слобода избора*, Београд: Завод за уџбенике.

Recommendation on Principles and Good Practices for Financial Education and Awareness; Recommendation of the Council, July 2005.

<http://www.oecd.org/finance/financial-education/35108560.pdf>, приступљено 15. 2. 2018.

UNICEF, *Child Social and Financial Education*, 2012. https://www.unicef.org/publications/files/CSFE_module_low_res_FINAL.pdf, приступљено 15. 2. 2018.

Фабрис, Н. и Лубурић, Р. (2017). *Финансијско образовање деце и омладине*, Београд: ХЕРАеду; Подгорица: МЕДЕОН.

Корисни сајтови:

www.tvojnovac.nbs.rs

www.nbs.rs

www.stedopis.hr

www.financial-education.org

Предлози исхода, садржаја и дидактичко-методичких смерница
 по предметима првог циклуса основног образовања

Наставни предмет: Математика

Разред	Исходи По завршетку разреда, ученик ће бити у стању да:	Област/тема	Садржаји	Упутство за дидактичко-методичко остваривање програма
I	• разликује новчане апоене до 100 динара и упореди њихову вредност (део новог програма за 1. разред) ¹	Бројеви (Новац)	Динар, кованице и новчанице до 100 динара (део новог програма за 1. разред)	
II	• изрази одређену суму новца преко различитих апоена	Природни бројеви до 100 (Новац)	Однос између новчаница различитих апоена	Увежбавати са ученицима шта се све може купити за одређену суму новца и којим све апоенима, стављајући их у неку од могућих ситуација из свакодневног живота (користити примере за суму од 100 динара).
	• штеди у апоенима до 100 за заједничке потребе живота и рада у одељењу	Природни бројеви до 100 (Штедња и осигурање)		Упутити ученике у методе планирања и организације штедње на симболичном нивоу, за неке заједничке потребе одељења.
III	• разликује новчане апоене веће од 100 динара и упореди њихову вредност	Скуп природних бројева до 1000 (Новац)	Новчанице веће од 100 динара	
	• решава једноставне проблеме са новцем (планирање буџета за куповину одређених производа)	Скуп природних бројева до 1000 (Буџет)	Појам буџет	
	• бира начин и средство при решавању једноставних проблема са новцем	Скуп природних бројева до 1000 (Буџет)		Коришћење калкулатора.
IV	• рачуна приход и расход у једноставним реалним ситуацијама (плата, рачуни)	Скуп природних бројева до 1000 (Примања, Буџет)	Израчунавање прихода и расхода у оквиру зараде, плате, џепарца	Користити различите начине како би се ученицима приближили појмови буџета, прихода и расхода, као што су нпр.: прављење месечног буџета, вођење евиденције о потрошњи и приливу новца и сл.

¹ Исход и садржај за први разред преузет је из програма наставе и учења Математике који ће се примењивати од школске 2018/19. године. У табели су дати због уочавања континуитета.

	• разликује новчане јединице различитих земаља	Скуп природних бројева (Новац)	Појам валута	Поставити низ проблемских задатака и дилема из реалног живота на основу којих ученици могу увидети разлику међу новчаним јединицама (нпр. леговање или неко путовање у иностранство и сл.).
	• проналази информације о новчаним јединицама различитих земаља	Скуп природних бројева (Новац)		Упутити ученике на различите изворе информисања: курсна листа, новине, банка, мењачница, апликације на рачунарима, таблетима и телефонима.

Наставни предмет: Свет око нас/Природа и друштво

Разред	Исходи По завршетку разреда, ученик ће бити у стању да:	Област/тема	Садржаји	Упутство за дидактичко-методичко остваривање програма
I	• штеди воду и одлаже отпад на предвиђена места (део новог програма за 1. разред)	Разноврсност природе (Штедња и осигурање)	Напомена ^{II}	
II	• примењује основне принципе рационалне потрошње (штедљиво троши производе које користи у свакодневном животу, сортира отпад)	Разноврсност природе (Штедња и осигурање)		Организовати заједничку активност на прикупљању материјала за рециклажу тако што ће користити методу сортирања отпада.
	• разликује потребе од жеља на једноставним примерима из сопственог живота	Живимо заједно (Пошребе и жеље)	Моје потребе и жеље (уведен као логичан след у односу на садржај из првог разреда Основне животне потребе [дисање, храна, вода, спавање и потреба за тоалетом])	Поставити низ једноставних примера и дилема из реалног живота које се односе на задовољавање потреба и жеља. Анализирати их, дискутовати и аргументовати, појединачно или групно.
III		Наше наслеђе (Новац)		Упутити ученике да је новац један од трагова прошлости (историјских извора) на основу којих можемо упознати живот људи у одређеним периодима у прошлости.
	• примењује основне принципе рационалне потрошње (када је у прилици, бира да поново или на нов начин употреби коришћене производе)	Људске делатности (Штедња и осигурање)		
	• тумачи право човека на зараду (плата, пензија, џепарац)	Људске делатности (Новац, Примања)	Право човека на остваривање зараде (плата, пензија, џепарац)	

^{II} У сва четири разреда постоје садржаји који се односе на чување, односно штедњу природних ресурса. Посебно се говори о штедњи необновљивих природних ресурса, односно о њиховој рационалној потрошњи. Ови садржаји су заступљени у сва четири разреда.

IV		Осврт уназад – прошлост (<i>Новац, Примања</i>)	У оквиру наставне теме Осврт уназад – прошлост, у постојећу наставну јединицу додати и новац: Начин живота у средњем веку – информисати се о различитим животним ситуацијама људи у средњем веку на територији Србије: село – град, живот некад и сад (становање, исхрана, рад, новац, дечје игре, школовање, понашање, ратовање и сл.).	Користити различите доступне изворе који говоре о трампи, односно робној размени у прошлости: занимљиви текстови, слике, презентације и сл.
	• примењује основне принципе рационалне потрошње (штеди струју и даје предност употреби локалних, рециклираних и производа који могу да се рециклирају). ^{III}	Рад, енергија, производња и потрошња (<i>Штедња и осигурање</i>)		

Наставни предмет: Ликовна култура

Разред	Исходи По завршетку разреда, ученик ће бити у стању да:	Област/тема	Садржаји	Упутство за дидактичко-методичко остваривање програма
I		Споразумевање (<i>Новац</i>)		Упутити ученике у цртање апоена важећих новчаница.
II		Споразумевање (<i>Новац</i>)		Организовати креирање изгледа „нових“ апоена (нпр. креирање одељењског новца, који би симболизовао највећу вредност њиховог одељења и сл.).
III		Изглед употребних предмета и преобликовање материјала (<i>Штедња и осигурање</i>)		Коришћење „одељењске касице“ (као готовог производа или уз прављење од одређеног материјала), у циљу заједничке штедње која би обезбедила остваривање договореног, заједничког циља.
III		Плакат, билборд, реклама (<i>Штедња и осигурање</i>)		Упутити ученике у креирање плаката за недељу штедње.

III Исходи који се односе на штедњу природних ресурса (чување и рационалну потрошњу) дефинисани су као спирална линија која се односи на понашање усклађено са узрастом ученика.

Наставни предмет: Српски језик

Разред	Исходи По завршетку разреда, ученик ће бити у стању да:	Област/тема	Садржаји	Упутство за дидактичко-методичко остваривање програма
II		Књижевност (<i>Новац</i>)		Организовати прикупљање пословица о новцу, штедњи и сл. и анализирати их на часу.
II		Књижевност (<i>Пошребе и жеље</i>)		Упутити ученике у тумачење потреба и жеља на примеру бајке Александра Сергејевича Пушкина <i>Бајка о рибару и рибици</i> .
II III IV		Језичка култура (<i>Штедња и осигурање</i>)		Користити информативне текстове који се односе на штедњу, а који су примерени узрасту ученика. Користити различите примере из финансијске области (признанице, леци из банке о условима штедње и сл.) за увежбавање читања нелинеарног текста.
III		Језичка култура (<i>Буџет</i>)		Упутити ученике у писање нелинеарног текста користећи примере из финансијске области (нпр. породични буџет и сл.).

Основно дидактичко-методичко упутство

Теме које се тичу финансијске писмености непосредно су везане за реалан живот и блиске су искуству ученика. Због тога су ове теме погодне за различите дидактичке методе којима се развијају компетенције повезане са финансијском писменошћу, али и критичко мишљење код ученика.

За проучавање проблема који се односе на област финансија погодна је пројектна настава, затим радионичарски облик рада, групни рад, кооперативно учење.

Специфичност ове области јесте у томе да се већ од првог разреда може радити са реалним подацима јер су они лако доступни ученицима. У првом и другом разреду ученици податке могу прикупљати кроз директно истраживање, у разговору с родитељима или им учитељ може приказати податке.

Обрада података у свим разредима не треба да буде „папир – оловка“, већ треба користити помагала, као што су калкулатор и апликације на рачунарима, таблетима и телефонима, у складу с узрастом ученика.

Када је у питању област финансија, често не постоји само једно решење проблема или само једно објашњење феномена, што погодује развоју дискусије. Методу дискусије треба користити кад год је то могуће, а нарочито након завршених радионица, када треба потенцирати аргументовање ставова и метакогницију кроз вредновање стратегија за решавање проблема.

Посебно је важно да учитељ обрати пажњу на породични, социјални и културни контекст из којег ученик потиче. Елементи тог контекста могу битно да утичу на начин на који ученик разуме основне категорије и понашања у домену финансијске писмености. У том погледу се препоручују поступци који учитељу омогућавају да диференцира наставне активности тако да их прилагоди карактеристикама сваког ученика.

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

37.032:336(035)
316.74:33(035)

ФИНПИС приручник за учитеље / Мирјана Илић ... [др.], - Београд :
Министарство просвете, науке и технолошког
развоја Републике Србије : Завод
за унапређивање образовања и васпитања, 2018
(Београд : Скрипта
интернационал). - 113 стр. : илустр. ; 27 см. - (Пилот-
пројекат
"Укључивање финансијског описмењавања у систем
образовања и васпитања
Републике Србије" (ФинПис) / аутор и координатор
пилот-пројекта Гордана
Степић ; супервизор пилот-пројекта Весна
Недељковић)

Dostupno i na: <http://finpis.mi.sanu.ac.rs/>

Dostupno i na: <https://efinpis.rs/>

Dostupno i na: [https://www.odgovornozivljenje.org.](https://www.odgovornozivljenje.org.rs)

rs. - Тираж 25. - Речник

термина у области финасијске писмености: стр. 96-
106. - Прилог: стр.

109-112. - Напомене и библиогрфске референце уз
текст. - Библиографија:

стр. 107-108.

ISBN 978-86-87137-69-1 (ЗУОВ)

1. Илић, Мирјана, 1968- [аутор]

COBISS.SR-ID 264495628

РЕПУБЛИКА СРБИЈА
МИНИСТАРСТВО ПРОСВЕТЕ,
НАУКЕ И ТЕХНОЛОШКОГ РАЗВОЈА

VISA

ЗАВОД ЗА УНАПРЕЂИВАЊЕ
ОБРАЗОВАЊА И ВАСПИТАЊА